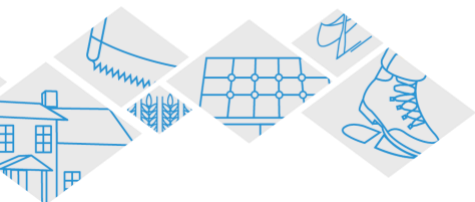

Kommunedelplan for kulturmiljøer 2021–2031

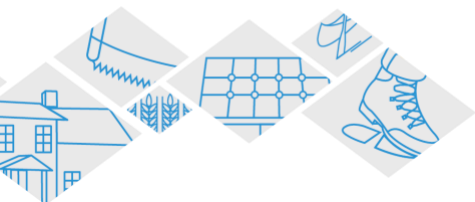

INNHold

Planens formål	4
Planens oppbygning og virkeområde.....	5
Vurdering av verneverdi	5
Planens overordnede mål	7
Arbeidet med planen.....	7
Oppfølging.....	7
Bakgrunn og status	10
<i>Lovverk.....</i>	<i>10</i>
<i>Nasjonale føringer</i>	<i>11</i>
<i>Regionale føringer</i>	<i>12</i>
Kommunale føringer	13
<i>Kommuneplanen for Aurskog-Høland</i>	<i>13</i>
<i>Forrige kulturminneplan</i>	<i>14</i>
<i>Vesentlige endringer.....</i>	<i>14</i>
Endringer i Plan- og bygningsloven.....	14
Historie, kulturminner og bevaringspraksis i Aurskog-Høland	15
<i>Sentrale kulturminner</i>	<i>16</i>
<i>Enkeltojekter med spesiell høy verneverdi i Aurskog-Høland kommune. Mulige fredningsobjekter..</i>	<i>16</i>
Kulturminner vurdert som mulige fredningsobjekter er:	17
Kulturmiljøer med høy verneverdi, og som bør sikres med formelt vern gjennom Plan- og bygningsloven, hensynssoner/regulering:.....	17
<i>Kulturminner som en fremtidig ressurs</i>	<i>18</i>
<i>Kulturminner i kommuneforvaltningen</i>	<i>19</i>
Informasjons- og holdningsskapende arbeid innenfor viktige temaer:	22
DELMÅL.....	23
A. 1. Redusere kulturminners sårbarhet knyttet til vekst, arealpress og klimaendringer.	23
A.1.1: Kompetansebygging innen kulturminnevern i kommuneadministrasjonen	23
A. 1.2: Kommunal støtteordning for ivaretagelse av kulturminner	23
1.3: Koble kommunens digitale kulturminnekart med beskrivelser opp mot Digital byggesøknad	23
DELMÅL A 2. Ivareta viktige kulturminner i landbruket.	24
A 2: Informere eiere av landbrukseiendommer om tilgjengelige støtteordninger	24

A 2.2: Bevaring av de «røde» låvene som landskapselementer i kommunens kulturlandskap	24
<i>Delmål A. 3: Bruke kulturminner som identitetsskapende element som gir tilhørighet.</i>	<i>26</i>
A. 3.1: Lokale møter / seminarer med fokus på lokalmiljøet og kulturminnevern	26
A. 3.2: Kommunale eiendommer og bygg	26
A. 3.3: Kirkegårder	27
<i>Delmål A. 4: Gjøre kulturminner mer attraktive for alle.....</i>	<i>27</i>
A. 4.1: Bruke kulturminner i skolenes nærmiljø aktivt i undervisningen	27
A. 4. 2: Bruk av kulturminner i «Den kulturelle skolesekken»	28
A.4. 3: Adopsjon av kulturminner	28
A. 4.4: Kulturarven som en integrert del av undervisningen.....	28
A. 4.5: Bevare og tilrettelegge Urskog-Hølandsbanen for ulike typer bruk og formidling	28
A. 4.6: Infotavler, elektronisk informasjon og artikler på nettsidene til kommunen	29
Sikring av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer gjennom formelt vern.....	31
<i>B.1 Sikring av områder med stor kulturminnetetthet.....</i>	<i>31</i>
<i>Kulturmiljøer med høy verneverdi, og som bør sikres med formelt vern gjennom Plan- og bygningsloven, hensynssoner/regulering:.....</i>	<i>32</i>
<i>Kart over de foreslåtte hensynssonene:.....</i>	<i>34</i>
B.1.2: Finstadbru stasjonsområde	48
B.1.2: Finstadbru stasjonsområde	48
B.1.3: Ulviken skole	52
B.1.3: Ulviken skole	52
B.1.4: Aurskog	55
B.1.4: Aurskog	55
B.1.5: Lierfoss	60
B.1.5: Lierfoss	60
Begrunnelse for hensynssonen.....	62
B.1.6: Dingsrud, Urskog fort.....	64
B.1.6: Dingsrud, Urskog fort.....	64
B.1.7: Dampsaga på Nordby	68
B.1.7: Dampsaga på Nordby	68
B.1.8: Aur prestegård og kirke	71
B.1.8: Aur prestegård og kirke	71
B.1.9: Bjørkelangen nord	76
B.1.9: Bjørkelangen nord	76
B.1.10: Bjørkelangen syd.....	82
B.1.10: Bjørkelangen syd.....	82
B.1.11: Foserveien 250	88
B.1.11: Foserveien 250	88
B.1.12: Brandsrud	91
B.1.12: Brannsrud	91
B.1.13: Løken, Høland prestegård	96
B.1.13: Løken, Høland prestegård	96
B.1.14: Hemnes sentrum	99
B.1.14: Hemnes sentrum	99
B.1.15: Eidsverket og HV-leiren	106

B.1.15: Eidsverket og HV-leiren	106
B.1.16: Mikkelrud, Haukelund og andre skogfinneplasser	111
B.1.16: Mikkelrud, Haukelund og andre skogfinneplasser	111
B.1.17: Setskog	116
B.1.17: Setskog	116
<i>B.2: Enkeltojekter og kulturmiljøer med spesiell høy verneverdi i Aurskog-Høland kommune, mulige fredningsobjekter</i>	<i>123</i>

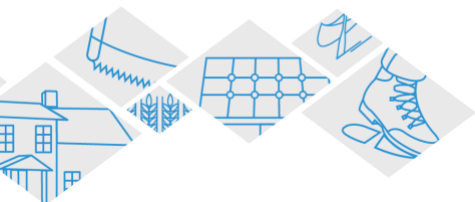
Planens formål

Kulturminneplan for Aurskog-Høland kommune er i første rekke ment som en rettesnor for den kommunale forvaltningen av bygdas kulturminner. I en kommunal hverdag der saker dukker opp mer eller mindre forutsigbart, er det nødvendig med en bevissthet om hvordan prioriteringer av verneverdige områder skal gjøres. Planens Vedlegg A, med inndeling i delområder er et verktøy som er utformet brukervennlig for saksbehandlere med slike saker. Vedlegg A med delområder er ikke uttømmende og tar først og fremst for seg områder med stor tetthet av kulturminner. Dette betyr at det kan være enkeltobjekter med høy verneverdi som ikke er omtalt i kapittelet. Slike områder er blant annet noen kulturminner i skogen, rester etter damanlegg, kverner og sager i vassdrag og enkeltstående bygninger som ikke er i et større miljø av kulturminner, og derfor faller utenfor delområdene. Planen tar kun for seg faste kulturminner.

PLANENS OVERORDNEDE MÅL

Ta vare på og bruke kulturminner og kulturmiljøer som en positiv ressurs i Aurskog- Høland, og derigjennom bidra til økt kulturforståelse, identitet og tilhørighet, trivsel og verdiskaping.

Det er et nasjonalt mål å redusere det årlige frafallet av kulturminner fra dagens nivå på 1–3% og ned til under 0,5%. For at Aurskog-Høland kommune skal kunne bidra til en slik måloppnåelse, er det viktig at ulike tiltak gjennomføres parallelt. Oppretting av hensynssoner rundt viktige kulturminner gir et tydelig signal til både eier og alle andre om at det sikrede kulturminne er en viktig del av vår felles historie. Men det er utopisk å tenke at alle verneverdige kulturminner skal reguleres gjennom plan- og bygningsloven. For å lykkes med å redusere frafallet av kulturminner er det eierne som må på banen. Den enkelte eier og forvalter av de mange små enkeltobjekter må se betydningen av å bevare. I tillegg må støtteapparatet rundt eieren være tilgjengelig. Dette handler både om ren økonomisk støtte, men også faglig og moralsk støtte der eiere av kulturminner får hjelp som er relevant for å klare å bevare.

Planens oppbygning og virkeområde

Første del av planen er en generell redegjørelse for de ulike forutsetningene og føringene som har betydning for kulturminneforvaltningen i kommunen. Deretter følger handlingsdelen der det er redegjort for ulike tiltak. Tiltakene som innbefatter regulering med hensynssoner er tuftet på registreringsdokumentet som vedlegges planen (Vedlegg A). Registreringen er en faglig vurdering av kommunens kulturminner og kulturmiljøer, og det er dette som har ledet ut i planens forslag.

Vurdering av verneverdi

Vurderingen av de enkelte objektenes og kulturmiljøenes verneverdi er samlet i vedlegg A med delområder.

Vurderingene er basert på befaringer og tidligere registreringer som SEFRAK, bygdebøker, bokserien Norske gårdsbruk og forrige kulturminneplan for Aurskog-Høland. I tillegg er vurderingene kvalitetssikret av representanter fra kommunens historielag.

Kriteriene som er benyttet for å komme fram til verneverdien til de ulike objektene og kulturmiljøene er flere, men de viktigste kriteriene er:

- Alder–Høy alder har gjennom kulturminnevernets historie vært et av de viktigste kriteriene når verneverdi skal fastsettes. Dette gjenspeiles blant annet gjennom Kulturminneloven der blant annet bygninger fra før 1650 er automatisk fredet.
- Historisk betydning–Objekter som har en viktig formidlingsrolle fordi de forteller en historie som belyser en historisk utvikling eller tendens. Objekter som styrker historieforståelsen til et område eller en hendelse.
- Miljøverdi–Objekter som beriker opplevelsen av et større kulturmiljø. Dette kan for eksempel være en bygning i en husrekke eller beplantning og veier i et kulturlandskap.
- Tilgjengelighet–Objekter som ligger godt eksponert eller lett tilgjengelig for mange bør prioriteres når utvelgelse av viktige kulturminnes skal foretas. Nærhet til skoler og synlighet fra offentlig vei bør vektlegges.
- Sjeldenhet–Objekter som er sjeldne enten i nasjonal eller mer lokal målestokk bør sikres.
- Representativitet–Det bør sikres et bredt utvalg av kulturminner fra ulike perioder, samfunnslag og type virksomheter for å gi et bredest mulig bilde av kommunens kulturhistorie.

- Autentisitet–Objektet er lite endret og fremstår som opprinnelig enten fra byggeåret eller en eldre ombygging.

De verneverdige objektene og kulturmiljøene er verdivurdert i tallskala fra 1 til 4 der 1 gir høyest verneverdi. I tillegg kommer kategoriene F og H der F indikerer at objektet er fredet gjennom Kulturminneloven, og H viser at objektet eller kulturmiljøet er regulert gjennom Plan- og bygningsloven med hensynssone eller den tidligere statusen: Spesialområde–Bevaring.

F: Fredet kulturminne, automatisk fredet fornminne eldre enn 1537 og hus eldre enn 1650, eller kulturminne som er vedtaksfredet etter kulturminneloven.

H: Hensynssone, regulert til bevaring gjennom Plan- og bygningsloven ved bruk av hensynssoner

1: Kulturminne/landskapselement som er viktig i lokal, regional og delvis nasjonal sammenheng. Kan være fredningsverdig, og bør sikres gjennom regulering.

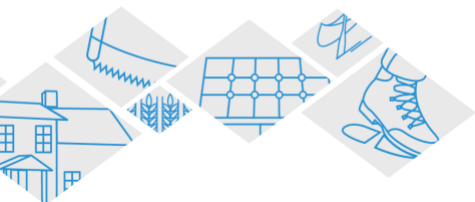
2: Kulturminne/ landskapselement som er viktig i lokal og/eller regional sammenheng. Bevaringsverdig, bør sikres gjennom regulering.

3: Kulturminne/landskapselement som har verneverdi i et større kulturmiljø. Disse objektene bør sikres med formelt vern når det foretas områderegulering rundt objektene

4: Kulturminne/landskapselement som er endret, men som del av et ellers verdifullt miljø, eller på annen måte har verneverdi.

Disse verneverdige objektene er av en slik karakter at de ikke prioriteres gjennom formelt vern, men eiere av disse bør oppfordres til å bevare objektene, og informeres om mulige økonomiske støtteordninger som kan delfinansiere vedlikehold/istandsetting.

Vurderingene i delområdene er grunnlaget for planens handlingsdel. Denne planen har en handlingsdel der mål og tiltak for kommunens kulturminnevern-arbeid er lagt. Handlingsdelen er tenkt gjennomført i perioden 2021–2031, hvor det settes årlige mål, og disse knyttes opp mot kommunens økonomiplan der det er nødvendig. Planens registreringsgrunnlag (delområdene) i vedlegg A, er et «levende» dokument som kan revideres fortløpende.

Planens overordnede mål

Handlingsdelen inneholder både informasjons- og holdningsskapende tiltak, og tiltak der man sikrer formelt vern gjennom Plan- og bygningsloven og delvis Kulturminneloven.

Handlingsdelens første del gir en oversikt over **delmål og tiltak**.

Den andre delen gir forslag til 17 konkrete hensynssoner med tilhørende retningslinjer.

Arbeidet med planen

Planprogrammet for *Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer* ble vedtatt desember 2015.

Selve utarbeidelsen av planen er satt bort til innleid konsulent. Styringsgruppa for arbeidet har bestått av kommunedirektøren og ledergruppen.

Et arbeidsutvalg bestående av frivillige fra kommunens historielag og representanter fra kommunens administrasjon har deltatt i et arbeidsutvalg som har gitt innspill til planens innhold og vurderinger.

Historielagenes representanter har vært: Anne-Lise Torvund, Eva Gran, Frits Fagerås, Tore Ovlien og Tore Ødegård.

Oppfølging

Kulturminneplanen er først og fremst et verktøy for kommuneadministrasjonen for å kunne drive en forsvarlig forvaltning av kommunens kulturminner.

Vedlegg A inneholder en registrering av de aller fleste verneverdige kulturminnene i kommunen. I dokumentet er det gitt en verne vurdering og begrunnelse for vern for de enkelte objektene. Noen steder er det konkrete anbefalinger om å sikre objekter med formelt vern-regulering, mens andre objekter anbefales bevart uten at det brukes lovverk. Det er ikke et mål å regulere mest mulig til bevaring, men det er et mål å bevare så mye av kulturarven som mulig.

Det er ikke et mål å regulere mest mulig til bevaring, men det er et mål å bevare så mye av kulturarven som mulig.

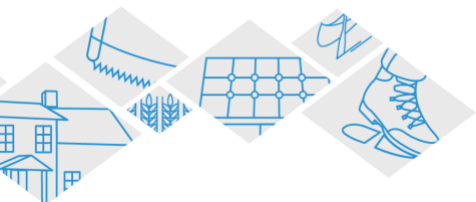
Registreringene i registreringsdokumentet er ikke juridisk bindende, men en veileder for eiere og forvaltning om de enkelte registreringenes verneverdi og anbefalte tiltak for disse.

Et viktig virkemiddel for å bevare kulturminner er å innhente tilstrekkelig kulturminnefaglig kompetanse i forbindelse med saksbehandling av slike saker. Saksbehandlere skal jobbe kunnskapsbasert, og veilede eiere på en imøtekommende og positiv måte. Når en huseier kommer på forhåndskonferanse i forbindelse med ønske om tiltak på et verneverdig hus, bør den personen de møter hos byggesak ha følgende rutiner:

- Kontrollere kommunens kartlag for kulturminner for å avklare grad av verneverdi
- Informere eier om objektets verneverdi
- Informere om hvor man kan hente faghjelp og om eventuelle økonomiske støtteordninger for objektet
- Vurdere om det må innhentes mer kunnskap om det aktuelle objektet
- Vurdere de planlagte tiltakene opp mot mål og tiltak i kulturminneplanen
- Vurdere om det er ytterligere tiltak som bør iverksettes

I tilfeller der eier ikke ønsker en bevaring, så må kommunen vurdere om det skal gis tillatelse til de omsøkte tiltakene. I en slik vurdering må man både se på objektets egenverdi, men også på bygningsmiljøet objektet ligger i, og plasseringen i landskapet i forhold til fjernvirkning (siktlinjer, fondmotiv, vesentlig del av en helhet). Kommunen plikter å hente inn opplysninger som kan belyse saken, og i saker som berører kulturminner bør kommunens historielag og Fortidsminneforeningens Romerike lokallag få anledning til å uttale seg. Akershus fylkeskommune **skal** uttale seg i saker som gjelder objekter fra **før 1850** og andre kulturminner som er omtalt i kommunens kulturminneplan. Dersom det omsøkte tiltaket gir vesentlig forringelse av et viktig kulturminne eller kulturmiljø må det vurderes å avslå søknaden. I saker som berører spesielt viktige objekter eller områder kan det nedlegges bygge- og deleforbud i påvente av en eventuell regulering til bevaring.

Handlingsdelen i kulturminneplanen er bygget opp med en todeling der del A gjelder informasjon og holdningsskapende arbeid, og del B gjelder tiltak som fremmer formelt vern–regulering og fredning.

I del B er det satt opp noen områder og enkeltobjekter som vurderes som ekstra viktige for kommunen. Dette er ment som en obs-liste for kommunen over kulturminner og kulturmiljøer som bør sikres med formelt vern. De utvalgte objektene som skal sikres, er anbefalt basert på grad av verneverdi, og antatt fare for at det skal oppstå tiltak som kan true objektets eller kulturmiljøets kulturminneverdier.

I tilfeller der andre tiltak utenfor de foreslåtte hensynssonene krever en reguleringsplan, og det ligger kulturminner med høy verneverdi innenfor planområdet, er det naturlig å sikre kulturminneverdiene i forbindelse med reguleringen.

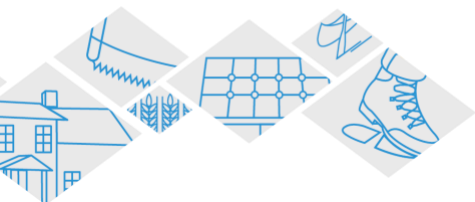
Bakgrunn og status

Lovverk

Kulturminneloven er det ledende lovverket som styrer kulturminneforvaltningen i Norge.

I Kulturminneloven gjøres det et skille mellom fornminner og nyere tids kulturminner. Med fornminner menes kulturminner fra middelalderen eller tidligere. Skillet mellom fornminner og nyere tids kulturminner er satt til reformasjonen i 1536.

Fornminner er gjennom kulturminnelovens § 4 automatisk fredet. I tillegg til det fredete objektet gjelder fredningen ofte en sikringssone rundt objektene. Sikringssonen går gjerne fem meter ut fra fredningsobjektets synlige avgrensning. Det betyr at det er straffbart å forårsake skade på fredete objekter eller å gjøre fysiske inngrep innenfor vernesonen rundt objektet. Det skal i tillegg vises ekstra varsomhet i forbindelse med tiltak utenfor sikringssonen der det er kjente fornminner. I tillegg til fornminner er bygninger bygget før 1650 og samiske kulturminner eldre enn 100 år automatisk fredet.

Det er Riksantikvaren som har det øverste ansvar for forvaltningen av de fredede kulturminnene. Kulturminneloven gir, gjennom vedtaksfredning (§ 15), også anledning til å frede nyere tids kulturminner. Dette kan være enkeltobjekter eller hele kulturmiljøer (§ 19 og 20) som et gårdstun eller et gateløp. Arbeidet med slik fredning er i hovedsak delegert til fylkeskommunen, men blir endelig vedtatt av Kongen i statsråd.

I tillegg til kulturminneloven er Plan- og bygningsloven det viktigste virkemiddelet innen kulturminneforvaltningen.

Loven åpner for at kommunen kan regulere spesielt viktige objekter og miljøer til hensynssoner med formål bevaring. Regulering med bestemmelser om bevaring er alltid kombinert med et annet formål som for eksempel bolig, næring, offentlig formål med mer. En slik regulering vil beskytte objektene mot uønskede endringer, og kan berøre både bygg, anlegg og beplantning.

Hensynssoner med bevaringsformål gjelder hovedsakelig eksteriører, men kan også omhandle spesielt verneverdige interiører i bygninger av mer offentlig karakter.

I tillegg til faste kulturminner har vi immaterielle kulturminner. Dette er steder uten synlige spor etter kulturminnet, men som har overlevd i folks bevissthet gjennom muntlig overlevering og eventuelle senere nedtegnelser.

Immaterielle kulturminner kan være stedsnavn eller steder der det har vært knyttet spesiell overtro til. Eller steder som har vært scene for ulike aktiviteter som krigshandlinger eller religiøse handlinger. Immateriell kulturarv er også sang, håndverkstradisjoner og annen utrydningstruet kunnskap.

Immaterielle kulturminner er ikke behandlet i denne planen.

Nasjonale føringer

«Nye mål i kulturmiljøpolitikken Engasjement, bærekraft og mangfold (St.meld 16 2019–2020) har erstattet Stortingsmeldingen «Framtid med fotfeste» som utgikk i 2020.

I den nye meldingen er det formulert tre overordnede mål:

- Alle skal ha mulighet til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø

- Kulturmiljø skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging
- Et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk

I «*Leve med kulturminner*» (St.meld. nr. 16 2004–2005) og «*Framtid med fotfeste*» (St.meld. nr 35 2012–2013) la regjeringen fram en handlingsplan for kulturminnepolitikken fram mot 2020. Målet var å stoppe forfallet og tapet av verdifulle kulturminner. Her konkluderes det med at det årlige tapet av kulturminner ikke skal overstige 0,5 % innen 2020. For Akershus ligger det årlige frafallet på ca 1,5 %, altså tre ganger høyere enn målet for 2020.

I Nye mål i kulturmiljøpolitikken som kom 2020 i St.meld. 16, vises det til overnevnte mål, og at årlig tap av kulturminner er på vei ned, men fortsatt ikke nede på 0,5%.

Det er viktig at alle nivåer i forvaltningen gjør en innsats for å nå dette målet. Kommunen er forpliktet til å jobbe for å innfri statlige mål, og å ha dette med i betraktningene i den daglige kommuneforvaltningen.

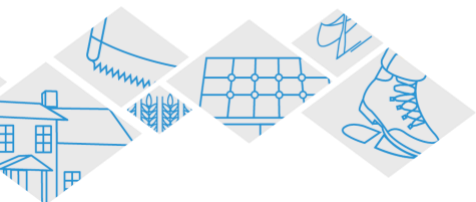
Et konkret område det pålegges kommunen å foreta grep er i kommuneplanarbeidet.

I den nye plan- og bygningsloven pålegges kommunen å markere spesielt viktige kulturminner med hensynssoner på kommuneplankartet.

Regionale føringer

Akershus fylkeskommune vedtok høsten 2019 *Regional plan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus*. Dette er den overordnede regionale planen som også innbefatter Aurskog-Høland, i påvente av en ny plan som dekker hele Viken.

Planen er en forenklet plan som bygger videre på forrige regionale plan «Spor for framtiden», fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus 2007–2018, og målene i den. Spor for framtiden er delt opp i fire innsatsområder: Bevaring, forvaltning, formidling og verdiskaping.

Kommunale føringer

Kommuneplanen for Aurskog-Høland

I kommuneplanens samfunnsdel 2018–2028 står det ikke mye om kulturminner, men i kapittel 2 finner vi:

2.3 Kultur som samfunnsbærer

Kommunen skal sikre arenaer til aktivitet og seremonier innen kultur, friluftsliv, idrett, religion og livssyn, samt sørge for at **kulturminner og kirkebygg blir bevart og gjøres tilgjengelige.**

Delmål:

Bidra til at kommunens kulturminner i større grad blir en del av innbyggernes hverdag og identitet.

Forrige kulturminneplan

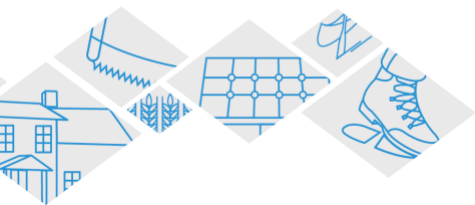
Den forrige kulturminneplanen for Aurskog-Høland ble vedtatt i 2006. Dette var også en *kommunedelplan*. Etter 15 år har kulturminneplanen behov for en oppdatering og revidering.

Flere verneverdige kulturminner har i forrige planperiode blitt fjernet eller mer eller mindre ombygget. I tillegg har nyere kulturminner kommet til og blitt aktuelle som verneverdige objekter. Under revideringen av planen er det en rekke objekter som er revet eller fjernet på andre måter. I tillegg kommer de verneverdige objektene som har blitt vesentlig om- eller påbygd. Hvor stort det årlige frafallet med kulturminner har vært i kommunen de siste årene er ikke kartlagt, men nivået er trolig som for resten av fylket på i overkant av 1%. Stortinget har vedtatt at det årlige frafallet av kulturminner i Norge skal være under 0,5%.

Vesentlige endringer

Endringer i Plan- og bygningsloven

Det har kommet en ny plan- og bygningslov siden forrige kulturminneplan ble vedtatt. En vesentlig endring er at reguleringsformålet spesialområde–bevaring

har blitt fjernet, og erstattet med hensynssoner med formål bevaring. Den reviderte planen har tatt disse endringene inn i planen, og tilpasset teksten til de eksisterende verneområdene til den nye loven.

Historie, kulturminner og bevaringspraksis i Aurskog-Høland

For omtrent 10 000 år siden, etter hvert som isen trakk seg tilbake etter siste istid, begynte mennesker å bevege seg nordover fra Sentral-Europa.

Sporene etter de første menneskene som holdt til i kommunen, og samtlige mennesker som har vært her fram til i dag, er alle kulturminner.

Definisjonen av et kulturminne er ifølge kulturminneloven §2 *alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.*

Dette betyr ikke at alle spor etter menneskelig aktivitet er verneverdig. Synet på hva som er verneverdig endres over tid. Tidligere var alder, sosial tilhørighet og kunstnerisk kvalitet avgjørende faktorer for utvelgelse av verneverdige objekter. Det resulterte i at man fikk et lite representativt utvalg av fredede og museale bygninger. Særlig større gårdshus og embedsmannshjem ble godt representert, mens kystens kulturminner, industrielle minnesmerker, småkårsboliger som husmannsstuer og spor etter minoriteter nesten ikke var representert før opp imot vår tid.

Nå er det mindre vekt på statlig fredning, og kommunene har fått et stadig større ansvar for å sikre lokalt og regionalt viktige kulturminner og kulturmiljøer.

Det forventes at kommunen skal synliggjøre og sikre viktige kulturmiljøer med hensynssoner i kommuneplanens arealdel. Under er et utdrag fra Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2019–2023:

«Fylkeskommunene og kommunene identifiserer og tar hensyn til viktig naturmangfold, friluftslivsområder, overordnet grønnstruktur, kulturhistoriske verdier, kulturmiljø og landskap i planleggingen. Samlede virkninger tas hensyn til.»

Hensynssoner er et kartlag som legges over kommuneplanens ordinære kart for arealformål. Hensynssoner er alltid kombinert med et arealformål i kommuneplanen. Det betyr at eksisterende virksomhet på arealene skal

videreføres selv om det legges en hensynssone over området. Det er også anledning til å legge flere hensynssoner over ett og samme areal.

I arbeidet med denne planen har det blitt lagt vekt på å legge til rette for en bred bevaring av kulturminner over hele kommunen. Kulturminner skal bidra til å styrke den kollektive hukommelsen til kommunen, og skape god bomiljøer der kulturminner bidrar til å skape trivsel og tilhørighet.

Interessen for bevaring er voksende blant alle samfunnslag av befolkningen. Dette har nok både sammenheng med en større forståelse for at bevaring av kulturarven er viktig for å kunne være et moderne samfunn, og at det samtidig har kommet en rekke økonomiske støtteordninger den senere tid, som gjør bevaring mer overkommelig rent økonomisk.

God kulturminneforvaltning er avheng av lett tilgjengelig kompetanse. Kunnskap er ofte nøkkelen til begeistring, og dette er de to viktigste elementene i en vellykket bevaringsstrategi. Det er kommunen som har ansvar for å sikre tilstrekkelig kompetanse lokalt. Dette kommer tydelig fram i planens handlingsdel A, der styrking av administrasjonens kulturminnekompetanse står som første tiltak.

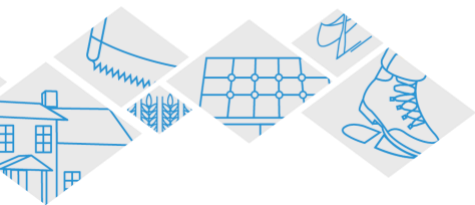
I handlingsdelen er det også foreslått konkrete tiltak som skal gjøre det mer attraktivt og interessant å bevare kulturminner.

Sentrale kulturminner

Dette er en liste over enkeltobjekter og kulturmiljøer som skiller seg ut som ekstra viktige og sentrale i en bevaringssammenheng, og som det foreslås tiltak på i handlingsdelens pkt B. Felles for områdene er at de viser et godt bilde av deler av kommunens kulturhistorie, og/eller er viktige for opplevelsesverdien på området.

Enkeltobjekter med spesiell høy verneverdi i Aurskog-Høland kommune, mulige fredningsobjekter

Objektene under er vurdert til å ha verneverdi utover det lokale plan. Det vil si at objektene er viktige i en regional sammenheng, og mulig også i nasjonal målestokk. Det betyr at en fredning av objektene gjennom Kulturminneloven kan vurderes.

En fredning er et sterkere virkemiddel enn regulering med hensynssoner gjennom Plan- og bygningsloven.

Kulturminner vurdert som mulige fredningsobjekter er:

- Aur Prestegård, 192/513. I tillegg til de tre allerede fredede husene, en fredning av den øvrige bebyggelse og uteområder med hage, veifar, murer og jorder.
- Brannsrud,55/14. Helhetlig gårdsbruk fra tiden rundt 1900.

Kulturmiljøer med høy verneverdi, og som bør sikres med formelt vern gjennom Plan- og bygningsloven, hensynssoner/regulering:

- B1 Tertittlinja med sidespor og andre jernbanerelaterte objekter.
- B2 Finstadbru stasjonsområdet
- B3 Ulviken skole
- B4 Aurskog gamle sentrum
- B5 Lierfoss
- B6 Dingsrud, Urskog fort
- B7 Dampsaga på Nordby
- B8 Aur prestegård og Aurskog kirke
- B9 Bjørkelangen nord
- B10 Bjørkelangen syd
- B11 Fosserveien 250
- B12 Brannsrud
- B13 Løken, Høland prestegård
- B14 Hemnes sentrum
- B15 Eidsverket og HV-leiren
- B16 Mikkelrud, Haukelund med fler
- B17 Setskog, Aamodt sag og Kolstadfoss

Objektene og områdene over er vurdert som svært viktige i lokal sammenheng, og bør sikres gjennom regulering og bruk av hensynssoner med formål bevaring.

Det vil innebære at det legges begrensninger på hvilke endringer som kan gjøres på objektenes eksteriører og eventuelt i nærområdet til objektet. Samtidig åpner en slik regulering muligheten for økonomisk støtte til vedlikehold og istandsetting av kulturminnene. En regulering til bevaring vil også kunne gi fritak for eiendomsskatt.

Kulturminner som en fremtidig ressurs

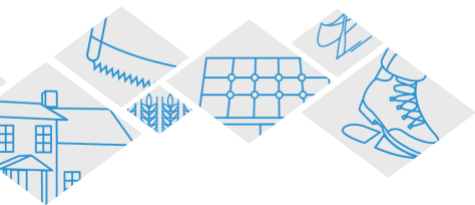
Endringene i samfunnet rundt oss går stadig fortere og moderniseringskreftene har ofte stor innflytelse på forvaltningsapparatet i kommunen. Kulturminnene blir ofte skadelidende i slike situasjoner og må vike for utvikling og vekst. En kulturminneplan er en nødvendighet for å gi kommunen en helhetlig oversikt over kulturminnefloraen, og over hvilke verneverdige objekter og områder som er spesielt utsatte.

Ved å føre en offensiv forvaltning av bygdas kulturminner kan kommunen markere seg som et interessant sted både i rekreasjonsøyemed og for etablering av ulike næringsaktiviteter. I befolkningen er det en voksende lengt etter det gode liv på landet. Aurskog-Høland er et meget egnet sted for å imøtekomme disse behovene. Bygdas beliggenhet nær Oslo kombinert med mye natur og kulturminner er typiske kriterier som verdsettes av folk som vil ut av byen.

I stortingsmeldingen «*Leve med kulturminner*» ble det påpekt hvor stor betydningen kulturarven kan ha for utviklingen av gode, attraktive og levende lokalsamfunn og som grunnlag for næringsliv.

Et stadig sterkere effektiviseringskrav innen landbruket har gjort økonomien dårligere for mange gårdbrukere. De tradisjonelle ressursene på gården som skog og jord kaster stadig mindre av seg samtidig som vedlikeholdskostnader på hus og redskap har økt kraftig. Denne utviklingen har fått flere gårdbrukere til å se etter andre ressursgrunnlag på eiendommene sine. Kulturminner er én slik verdi som det finnes mange av i kommunen, og som kan gi god avkastning ved riktig bruk. Ulike former for bygdeturisme med kulturminner som ramme har vist seg å være godt salgbart kombinert med aktiviteter eller bespisning. Det er av stor betydning at kulturminnene ikke over-restaureres, men oppleves som ekte med naturlig slitasje. Den største feilen som gjerne gjøres er forsøk på å gjøre et kulturminne *eldre* enn det det er.

Kommuneadministrasjonen bør legge til rette for å utvikle bygda til et reisemål for turister fra både inn- og utland. Eksempler på et slikt tiltak kan være å videreutvikle et turveinett der kulturminner blir tilgjengeliggjort. Det kan tilrettelegges for sykkelturner med overnatting og bespisning på gårder eller andre interessante steder underveis. Gamle bryggerhus og stabbur kan ofte være egnede overnattingssteder til slikt bruk. I tillegg kan skiltede kulturstier til ulike natur- og kulturminner være et tilbud som kan brukes i en kommersiell sammenheng.

Det øvrige næringslivet kan profilere firmaet sitt gjennom skjøtsel og aktiv bruk av kulturminner.

Kulturminner i kommuneforvaltningen

Å være kommunal saksbehandler i kulturminnespørsmål kan være svært utfordrende. Kombinasjonen av mangelfullt lovverk og et svakt lokalt kulturminnevern er vanlige utfordringer i landets kommuner. Det lokale kulturminnevernet drives i stor grad av idealister på fritiden, mens kreftene som truer kulturarven ofte er profesjonelle og har økonomiske motiver. Dette gjør ofte kulturminnene til den tapende part i plansaker. Kulturminneloven gir gode føringer for de fredede kulturminnene og skjøtsel av disse, men for andre verneverdige objekter er mye overlatt til kommunen og bruk av skjønn.

De fleste kommunene har som praksis å sende kulturvernsaker til fylkeskommunen og lokale historielag og verneforeninger. Kulturminneseksjonene hos fylket kan overprøve kommunene ved å bruke innsigelser og eventuelt midlertidig fredning. Allikevel er det kommunen som ofte har det siste ordet og kommunen ved politikerne går ofte imot fylkeskommunens tilråding.

En kulturminneplan som denne er et godt hjelpemiddel for den kommunale saksbehandlingen. De aller fleste av kommunens verneverdige kulturminner er vurdert i registreringsdokumentet og gitt en vurdering i form av en verdisetting. Alle objekter som er verdsatt i en skala fra 1 til 4 (der 1 er høyeste verneverdi) må ansees som viktige kulturminner i kommunen. Objekter med vurdering til 1 og 2 er av så høy verdi både i lokal og regional sammenheng at rivning eller annen form for utvendig endring ikke bør tillates. Objekter med vurdering til 3 og 4 er også verneverdige, men ofte sett som del av et større miljø. Verneverdige enkeltobjekter med vurdering 3 og 4 kan også være hus som har blitt ombygd i nyere tid, men som ikke er mer endret enn at en tilbakeføring er mulig å gjennomføre. Kommunen bør prøve å stimulere eiere av objekter med verneverdi 3 og 4 til å ta vare på kulturminnene sine.

Kulturminner og estetikk sees ofte i sammenheng. Gamle verneverdige bygninger og landskap blir gjerne sett som estetisk vakre. Utfordringen ligger ofte i å kombinere vern med tilføring av nye bygningsvolumer og anlegg. På et gårdsbruk er det ofte en definert gårds plass der bygningene danner vegger i tunet. Hvis det største bygningsvolumet, låven, tas vekk vil tunet oppleves som mangelfullt og kaldt og åpent. Mange slike låver står for fall på gårdene i bygda da de ikke lenger er funksjonelle i den daglige driften. Nye stolpeløse

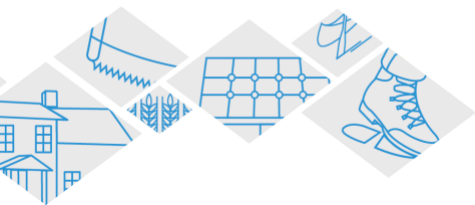
vognskjul, korntørker og fjøs dekker gårdsdriftens behov. Når det ikke er vilje eller økonomi til å bevare de gamle låvene bør nye driftsbygninger fylle tomrommet etter disse i tunet. Materialvalg og takvinkel er andre viktige elementer som det bør tas hensyn til.

Kårboliger har lenge vært vanlige på norske gårder. Disse ble i eldre tid enten bygget på samme tunet som resten av gårdsbebyggelsen eller så var boligen i den ene etasjen i hovedhuset mens den nye bonden bodde i resten. I de senere årene har kårboligene hatt en tendens til å bli bygget utenfor selve tunet, enten langs gårdsveien eller rett og slett ute på jordet. Dette er sjelden en heldig løsning sett fra et verne ståsted. Gården som et landskapselement blir underbygd da bebyggelsesgrensene blir uklare, og de nye kårboligene blir lett oppfattet som fremmedelementer i landskapet.

I mer urbane deler av kommunen har man den samme problemstillingen som på gårdsbrukene. Det er fullt mulig å få nye bygg mellom eksisterende eldre villabebyggelse til å berike en vei. For å lykkes med dette må det tas hensyn til form og materialvalg på den eksisterende bebyggelsen.

Et annet viktig satsningsområde bør være estetikk langs kommunens ferdselsårer. Opplevelsen av et sted blir ofte dannet gjennom et bilvindu. De mange som reiser gjennom kommunen tar seg sjelden tid til å stoppe og oppleve bygdas kvaliteter. For denne gruppen er det inntrykket fra bilturen som blir stående for vurderingen av kommunens estetiske kvaliteter. Det er derfor viktig at det tas hensyn til dette i arealplanleggingen i kommunen. Dette handler om alt fra små tiltak som gatelys og bussleskur, og til opplevelsen av større landskapsrom. Siktlinjer er et moment man skal ha i minne ved planlegging av nye bygg og anlegg. Hvilke fondmotiver ser man fra veien? Hvilke horisontlinjer har landskapet? Dette er to vesentlige spørsmål som bør stilles.

I Aurskog-Høland er det spesielt de røde driftsbygningene i landbruket som oppleves som fondmotiver–noe som blikket fanges av når man skuer utover landskapet. Andre typiske fondmotiver er for eksempel kirkene, skoler, kornsiloen på Bjørkelangen og en del større bolig- og forretningsbygg.

Handlingsdel

Planens temaområder med mål og tiltak

En god kulturminneforvaltning vil ligge innenfor en eller flere av disse områdene: Bevaring, forvaltning, formidling og verdiskaping. Disse områdene er de samme som går igjen i Akershus fylkeskommunes *Fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer*. Det er foreløpig ikke utarbeidet en egen plan for Viken.

PLANENS OVERORDNEDE MÅL

Ta vare på og bruke kulturminner og kulturmiljøer som en positiv ressurs i Aurskog-Høland, og derigjennom bidra til økt kulturforståelse, identitet og tilhørighet, trivsel og verdiskaping.

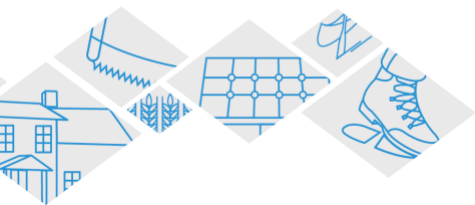
Det må skilles mellom viktige kulturminner og kulturmiljøer som bør sikres gjennom bruk av hensynssoner, og andre verneverdige kulturminner og kulturmiljøer. Tiltaksdelen for kommunedelplan for kulturmiljøer i Aurskog-Høland er derfor delt i to.

- A: Informasjon og holdningsskapende arbeid rettet mot eiere og andre, som fremmer bedre forståelse av kommunens kulturarv, og bevaring av et bredt utvalg kulturminner.
- B: Sikring av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer gjennom formelt vern.

Under er det listet opp sentrale temaer med mål og tiltak som kan fremme en bedre forståelse og vilje til bevaring av våre mange små og store kulturminner.

Informasjons- og holdningsskapende arbeid innenfor viktige temaer:

- A 1: Kulturminners sårbarhet knyttet til vekst, arealpress og klimaendringer.
- A 2: Strukturendringer i landbruket
- A 3: Kulturminner som identitetsskapende element. Tilhørighet.
- A 4: Kulturminner i pedagogisk sammenheng og knyttet til folkehelse.

DELMÅL

A. 1. Redusere kulturminners sårbarhet knyttet til vekst, arealpress og klimaendringer.

Kulturminner ved de største trafikknutepunktene i Aurskog-Høland er under et sterkt press på grunn av et ønske om fortetting rundt sentrumsområder. Over 1% av kommunens kulturminner blir trolig årlig enten revet eller kraftig ombygget. Stortinget har vedtatt et mål om at det årlige frafallet av kulturminner skal være under 0,5%.

A.1.1: Kompetansebygging innen kulturminnevern i kommuneadministrasjonen

Aurskog-Høland kommune bør ha nødvendig kompetanse for å kunne gi god rådgivning når det kommer inn henvendelser som berører verneverdige kulturminner. Kompetansen kan enten skaffes ved å kurse kommunens administrasjon innenfor fagfeltet, eller ved å knytte til seg kompetansen ved ansettelse eller kjøp av tjenester. At kommunen har kulturminnekompetanse behøver ikke å bety at kommunen kan gi svar på alle spørsmål, men like viktig, å kunne henvise videre til andre kompetansemiljøer.

A. 1.2: Kommunal støtteordning for ivaretagelse av kulturminner

Ofta kan små tilskuddsmidler være utslagsgivende for å vekke interessen for vern hos eiere av kulturminner. Et kommunalt kulturminnefond der eiere og forvaltere av kulturminner i kommunen kan søke om økonomisk støtte vil trolig ha en god effekt, og gi en verdiskaping som er mange ganger større enn det ordningen vil koste.

1.3: Koble kommunens digitale kulturminnekart med beskrivelser opp mot Digital byggesøknad

Hvis kulturminnekartet med informasjon om de ulike verneverdige kulturminnene i kommunen linkes opp mot Digital byggesøknad, vil tiltakshaver på et tidlig tidspunkt gjøres kjent med om det planlagte tiltaket berører et slikt kulturminne, og om hvor det kan være mulig å søke bistand faglig og økonomisk ved bevaring.

TILTAK:

- Sikre kulturminnekompetanse i saksbehandlingen

- Utarbeide en rutine for behandling av kulturminner i plan- og byggesaker
- Koble Digital byggesøknad opp mot det digitale kulturminnekartet.
- Etablere en kommunal støtteordning for kulturminner

DELMÅL A 2. Ivareta viktige kulturminner i landbruket.

Landbruket har gjennom de siste 50 årene gått igjennom en kraftig strukturendring. I perioden 1950–1990 var det en storstilt omlegging fra husdyrproduksjon til ren kornproduksjon i kommunen. I samme periode ble en rekke småbruk enten tatt ut av bruk, eller lagt innunder en større nabogård. I de siste 20 årene har også større bruk lagt ned virksomheten sin og leid ut jorda til andre. Dette har ført til en rekke gårder uten drift, og en stor bygningsmasse som står mer eller mindre ubenyttet.

A 2: Informere eiere av landbrukseiendommer om tilgjengelige støtteordninger

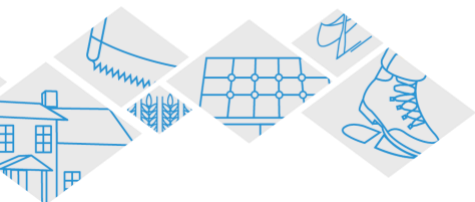
A 2.1: Det er opprettet et kompetansesenter for bygningsvern i fylket, Akershus bygningsvernsenter. Dette er et offentlig støttet prosjekt som har som mål å hjelpe eiere av eldre bygninger med råd om hvordan bebyggelsen kan tas vare på og eventuelt fylles med ny bruk.

A 2.2: Bevaring av de «røde» låvene som landskapselementer i kommunens kulturlandskap

Det bør jobbes målrettet med løsninger som kan bidra til å bevare låvene som landskapselementer i kommunen. Mange av låvene er i dag uten tradisjonell bruk, og utgjør en vesentlig vedlikeholdskostnad for eierne. Det er derfor viktig å jobbe for å kunne fylle denne store bygningsmassen med et innhold som kan gi en avkastning for de som skal holde låvene vedlike. Ny bruk av låvene kan komme i konflikt med gjeldende bestemmelser i kommuneplanen da det er strenge regler for hvilken type aktivitet som godkjennes på en landbrukseiendom. Det bør derfor utarbeides egne retningslinjer for disse bygningene som åpner for at låvene kan gis bruksendring og bevares som landskapselementer for ettertiden.

TILTAK:

- Regelmessig orientere eiere av landbrukseiendommer om ulike støtteordninger for kulturminner.

- Informere eiere av landbrukseiendommer om Akershus bygningsvernseier.
- Gjøre det enklere å fylle gamle driftsbygninger med ny bruk slik at verdiskapningen øker, og låvene som landskapselementer opprettholdes.

Delmål A. 3: Bruke kulturminner som identitetsskapende element som gir tilhørighet.

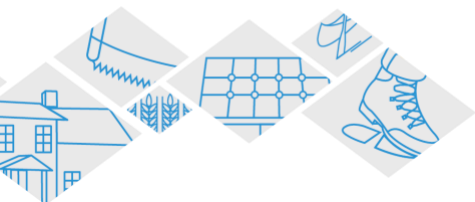
Det er en jevn tilflytting til Aurskog-Høland, og det er stadig en mindre andel av innbyggerne som har røtter langt tilbake i kommunens historie. Interessen for kommunens historie og særpreg er trolig stor blant mange av innbyggerne, men de færreste vet hvor man finner informasjon om temaet.

A. 3.1: Lokale møter / seminarer med fokus på lokalmiljøet og kulturminnevern

Kommunen kan ta initiativ til å arrangere grendemøter, gjerne i samarbeid med velforeninger, historielagene og Fortidsminneforeningen. Det er utfordrende å føre en helhetlig vernepolitikk for ei grend eller et tettsted. Det er ofte mange grunneiere innenfor et lite areal, og alle vil gjerne gjøre ting på sin måte. Et virkemiddel for å styre utviklingen i riktig retning, sett med verneøyne, er å trekke inn lokale krefter som historielag, velforeninger og næringsforum (der det finnes) og arrangere tettstedsseminarer. Kommunen bør ha en samordnende og forpliktende funksjon i en slik gruppe, og arbeidet bør ende opp i en tettstedsplan der estetikk og kulturminnevern får spesielt fokus. Konkrete resultater av en slik plan kan være et system for å samordne fasadeutforming og fargesetting av bygninger langs en vei, eller opparbeiding av turveier der kulturminner blir ryddet og skiltet. Parallelt med gjennomføring av slike samlinger bør det sikres tilgang til god veiledning i etterkant for eiere som ønsker å gjøre tiltak på egen eiendom.

A. 3.2: Kommunale eiendommer og bygg

Det er viktig at kommunen som huseier er bevisst på at den er en rollemodell for bygdas innbyggere. Det er vanskelig å inspirere private eiere av kulturminner til bevaring hvis ikke kommunen går i bresjen som aktiv forvalter av sine kulturminner. Det bør utarbeides retningslinjer for hvordan kulturminner i kommunalt eie skal forvaltes.

A. 3.3: Kirkegårder

Det bør utarbeides verneplaner for alle kirkegårder i kommunen der viktige gravminner, beplantning, gjerder og annet gis et formelt vern og klare retningslinjer for hvilke endringer som er akseptable.

TILTAK:

- Kommunen tar initiativ til grendemøter i viktige kulturmiljøer som Aurskog sentrum, Bjørkelangen, Løken og Hemnes.
- Det utarbeides temakart med en helhetlig analyse og plan for utforming av utvalgte kulturmiljøer i områder som har spesielt viktige kulturminner.
- Det opprettes retningslinjer for forvaltning av kulturminner i kommunalt eie.
- Det utarbeides verneplaner for kommunens kirkegårder.

Delmål A. 4: Gjøre kulturminner mer attraktive for alle

Aurskog-Høland har mange og spennende kulturminner, men utfordringen ligger i å gjøre de ulike severdighetene synlige og tilgjengelig for kommunens innbyggere og andre interesserte. Med unntak av Aur prestegård og

Aurskog-Høland bygdetun, er det gjort lite for å vise fram kulturminnekvalitetene i kommunen?

A. 4.1: Bruke kulturminner i skolenes nærmiljø aktivt i undervisningen

Alle skolene i kommunen har kulturminner i sin umiddelbare nærhet. Det bør gjøres en innsats for å bevisstgjøre skolelederne om mulighetene dette gir for undervisningen. Det er en rekke gode effekter av å bruke den lokale kulturarven i undervisningen. For det første får elevene en direkte kontakt med sin lokale kulturarv, og følgelig en bedre forståelse av hvorfor kommunen har blitt slik den er. I tillegg er det bra å komme seg ut av klasserommet og gå tur og lære seg å se etter spor fra fortiden. Kulturminner kan fint kombineres med andre fagområder i tillegg til samfunnsfag og historie. Det kan for eksempel være forming, norsk eller matte. Tverrfaglighet er i tråd med den nye læreplanen.

A. 4. 2: Bruk av kulturminner i «Den kulturelle skolesekken»

«Den kulturelle skolesekken» er et program for kultur i grunnskolen. Den kulturelle skolesekken dekker et bredt spekter av kulturaktiviteter der elevene skal få kjennskap til både billedkunst, dans, musikk, arkitektur, skulptur med mer. Kulturminner er godt egnet som integrert del i et slikt arbeid der elevene kan lære om bygdas arkitekturhistorie, tegne eller male motiver av kulturminner og kulturmiljøer, eller dramatisere historiske hendelser eller på annen måte bruke det lokale ressursgrunnlaget i undervisningen.

A.4. 3: Adopsjon av kulturminner

I nærområdene til kommunens skoler kan det lages prosjekter der elevene aktiviseres til å foreta registrerings- og skjøtselsarbeid på ett eller flere utvalgte kulturminner. Prosjektet kan gjerne kalles en adopsjon der årskullene arver ansvaret for et kulturmiljø etter klassen foran. Et slikt tiltak må skje i nært samarbeid med grunneiere og vernemyndigheter på fylkesnivå for å kvalitetssikre arbeidene som gjøres. Tiltaket kan gå på tvers av flere fagfelt som norsk, historie, forming, naturfag, geografi med mer. Stiftelsen Norsk kulturarv har i flere år gitt økonomisk støtte til slike tiltak gjennom prosjektet «Rydd et kulturminne».

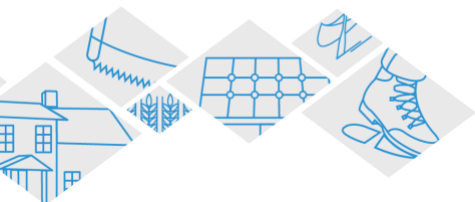
A. 4.4: Kulturarven som en integrert del av undervisningen

Det kan inngås et samarbeid mellom kulturenheten og skolene om å integrere kulturarven i ulike fag tilpasset de ulike alderstrinnene knyttet til kompetansemålene. Målet må være å skape eierskap, engasjement og økt forståelse for kulturminner blant ungdom.

A. 4.5: Bevare og tilrettelegge Urskog-Hølandsbanen for ulik type bruk og formidling

Urskog-Hølandsbanen går som en linje gjennom store deler av kommunen. Banens betydning for utviklingen av den kommunen vi kjenner i dag har vært stor, og flere av bygdas tettsteder hadde trolig sett annerledes ut hvis ikke jernbanen i sin tid hadde anlagt stasjoner der.

Det bør lages en strategi der jernbanetraseen med tilliggende historiske elementer sikres, og der vern gjennom bruk blir et bærende element i den fremtidige forvaltningen. En sammenhengende turrisløype fra Sørumsand til Skullerud kan være en tanke å jobbe videre med. Til en slik attraksjon trengs både spise- og overnattingssteder i tillegg til opplevelser som kano- og sykkelutleie, museumsbane mm.

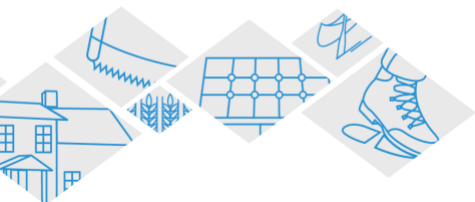
A. 4.6: Infotavler, elektronisk informasjon og artikler på nettsidene til kommunen

Ved et utvalg kulturminner kan det settes opp infotavler med kort historikk og forklaring på hvorfor nettopp dette kulturminnet har blitt til, og på akkurat denne plassen. Slike tavler vil gjøre turområder mer interessante for brukerne, og samtidig skape større interesse for kulturminner og vern om disse. Den samme teksten og bildene som brukes på tavlene kan enkelt legges ut som applikasjoner (apper) og på kommunens hjemmesider som interessante historiske artikler og turtips. Til slikt arbeid er det naturlig å ha et nært samarbeid med grunneiere og historielag.

TILTAK:

- I samarbeid med skoler utarbeide undervisningsopplegg for de enkelte skolenes nærområder der kulturminner brukes aktivt i pedagogisk sammenheng.
- Videreføre bruk av lokale kulturminner i den «Kulturelle skolesekken»
- Adoptere et kulturminne i nærheten av en skole. Søke om økonomisk støtte fra Norsk Kulturarv til et prøveprosjekt.
- Kulturarven som en integrert del av undervisningen.
- Videreføre samarbeidet med MIA og Tertitten for å kartlegge og bevare rester etter Urskog–Hølandbanen.
- Videreføre arbeidet med turstier gjennom kommunen.
- Videreutvikle et ensartet skiltprogram for kulturminner, og knytte dette opp mot digitale hjelpemidler som kommunens hjemmeside og applikasjoner for mobil og nettbrett.

Sikring av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer gjennom formelt vern

Aurskog-Høland kommune var relativt tidlig ute med å regulere viktige kulturminner til Spesialområde med formål bevaring. Det er i dag endel objekter i kommunen som er sikret med formelt vern. Ved revidering av Plan- og bygningsloven for få år siden, ble reguleringsformålet Spesialområde fjernet og erstattet med Hensynssoner med formål bevaring.

Det er relativt mange bygninger i Aurskog -Høland som er fredet eller under fredning gjennom kulturminneloven.

B.1 Sikring av områder med stor kulturminnetetthet

Under vil det bli pekt på konkrete områder med stor kulturminnetetthet og verdifulle objekter som bør sikres med formelt vern.

Denne planen er en tematisk kommunedelplan etter plan- og bygningslovens § 11-1 3. ledd. Plandelen presenterer områder som foreslås som hensynssone Bevaring kulturmiljø etter Plan- og bygningsloven §11–8 c.

Det er valgt ut 17 områder der det foreslås hensynssoner. Det er utarbeidet retningslinjer for hver hensynssone, og disse vil være styrende for fremtidig forvaltning av områdene og enkeltobjektene.

Listen under er ordnet i henhold til den rekkefølgen delområdene har i registreringsdokumentet, vedlegg A med delområder, og er ikke prioritert opp mot hverandre i forhold til sårbarhet.

Kulturmiljøer med høy verneverdi, og som bør sikres med formelt vern gjennom Plan- og bygningsloven, hensynssoner/regulering:

B.1.1 Tertittlinja med sidespor og andre jernbanerelaterte objekter.

B.1.2 Finstadbru stasjonsområde

B.1.3 Ulviken skole

B.1.4 Aurskog gamle sentrum

B.1.5 Lierfoss

B.1.6 Dingsrud, Urskog fort

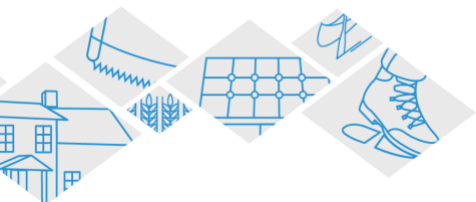
B.1.7 Dampsaga på Nordby

B.1.8 Aur prestegård og Aurskog kirke

B.1.9 Bjørkelangen nord

B.1.10 Bjørkelangen syd

B.1.11 Fosserveien 250

B.1.12 Brannsrud

B.1.13 Løken, Høland prestegård

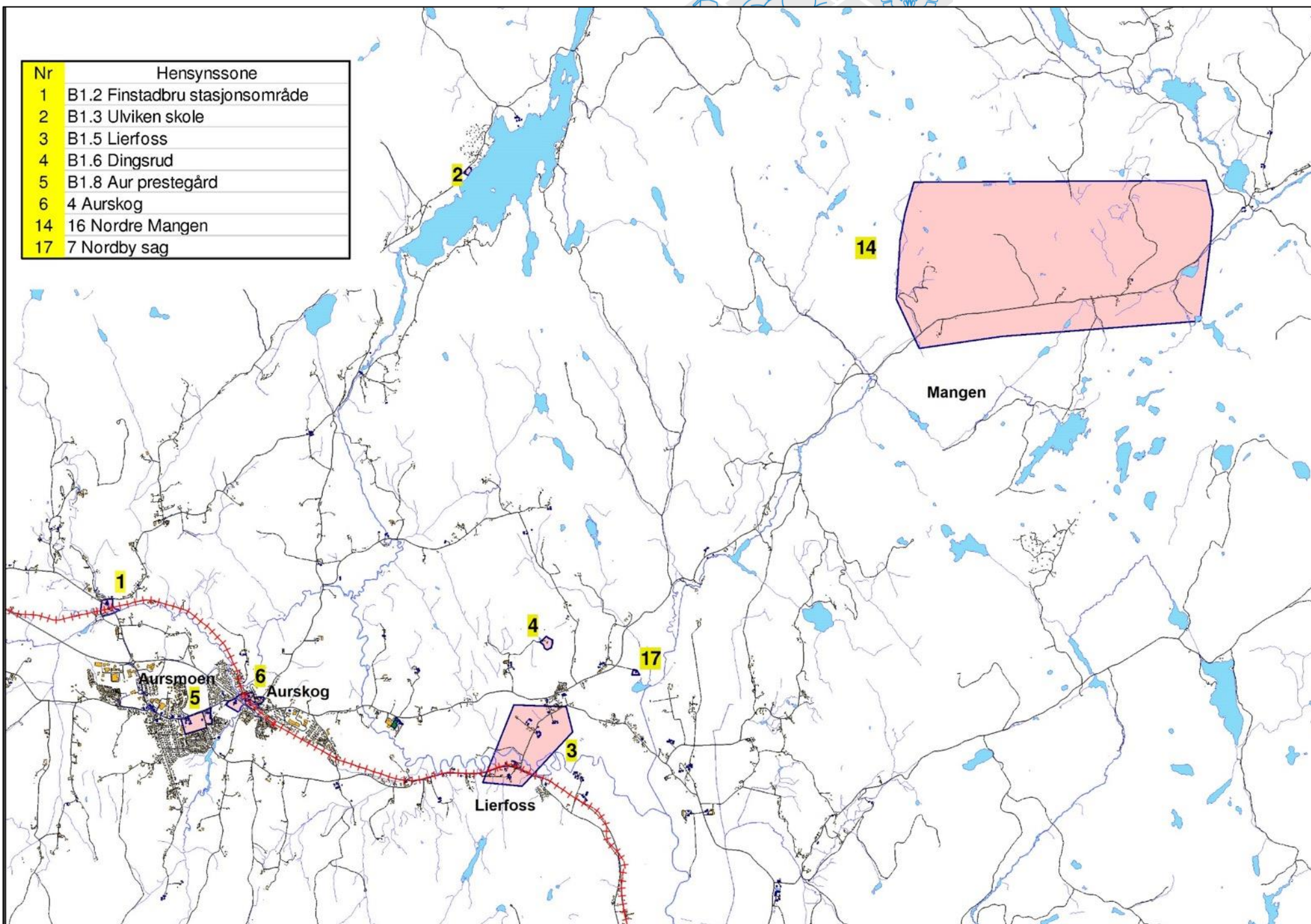
B.1.14 Hemnes sentrum

B.1.15 Eidsverket og Leiren

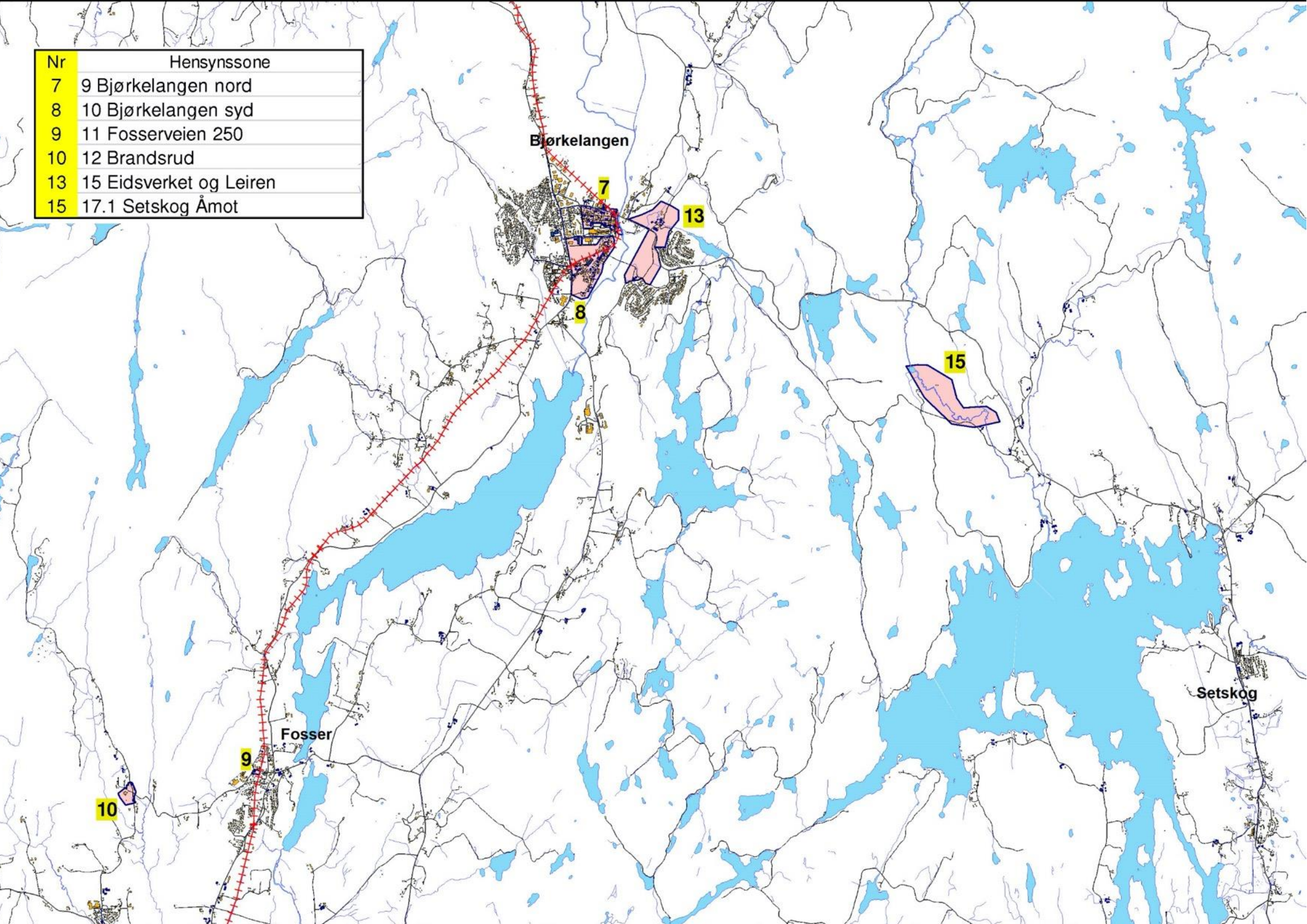
B.1.16 Mikkelrud, Haukelund med fler

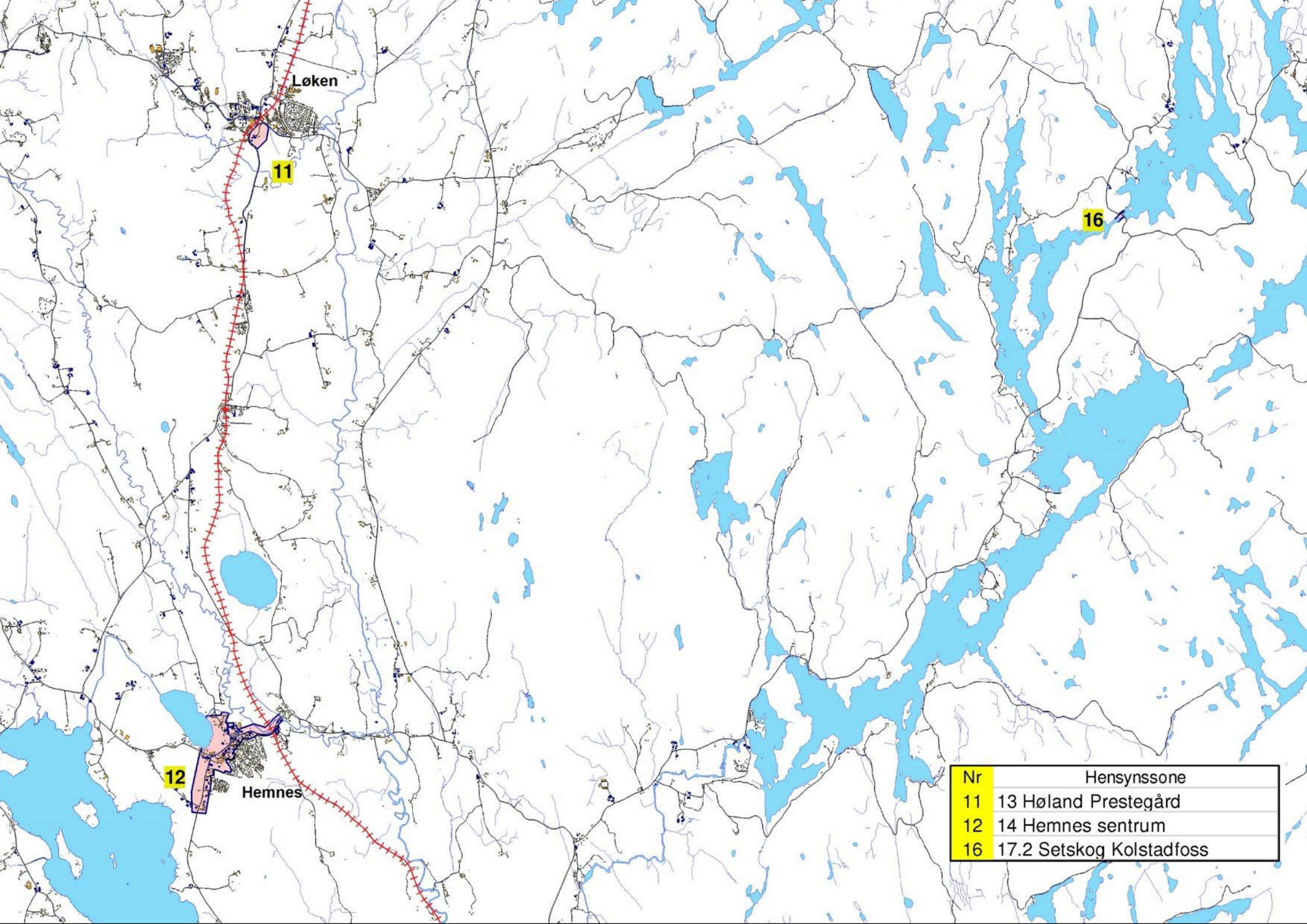
B.1.17 Setskog, Aamodt sag og Kolstadfoss

Kart over de foreslåtte hensynssonene:

Nr	Hensynssone
7	9 Bjørkelangen nord
8	10 Bjørkelangen syd
9	11 Foserveien 250
10	12 Brandsrud
13	15 Eidsverket og Leiren
15	17.1 Setskog Åmot

Løken

11

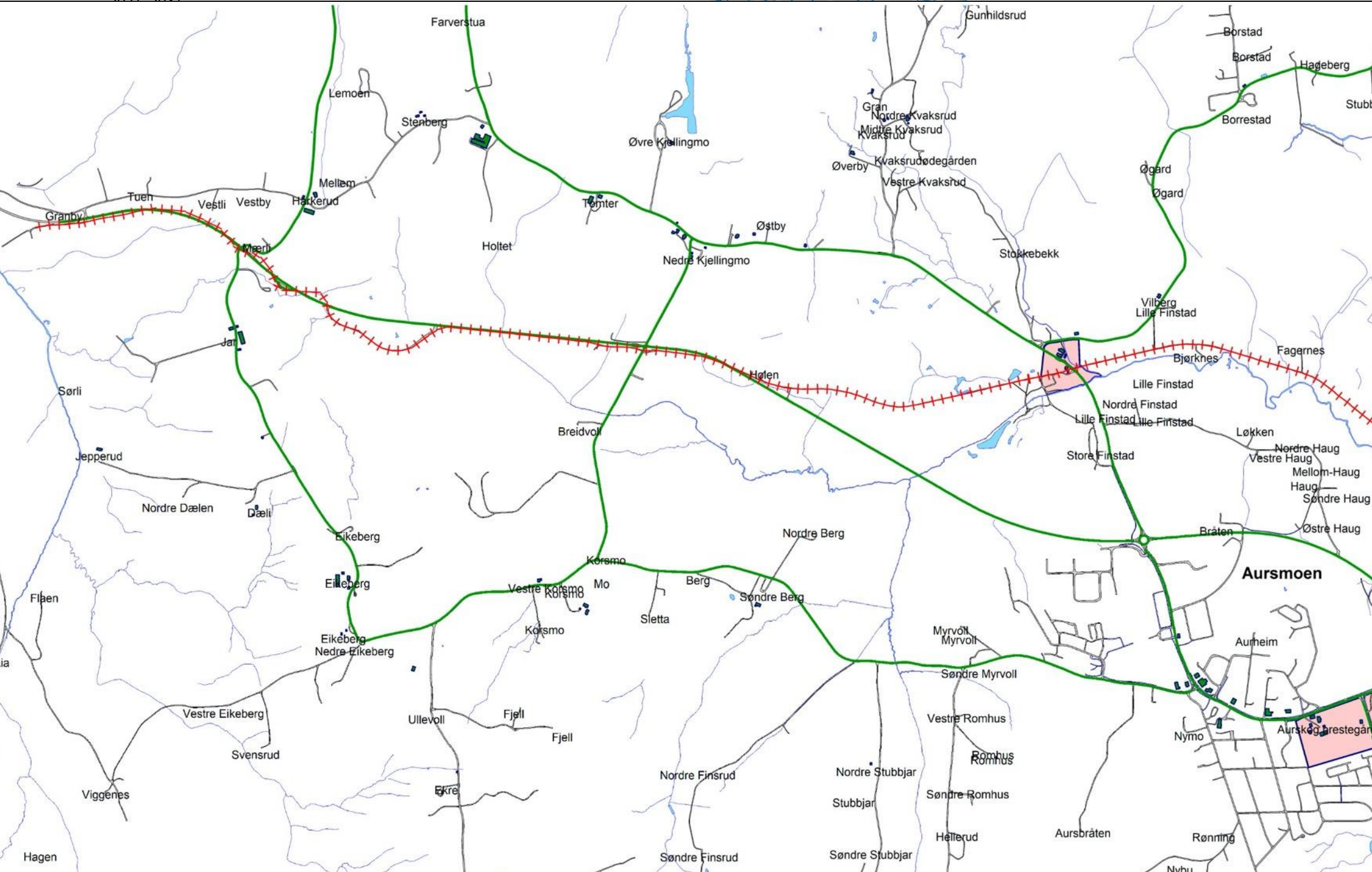
16

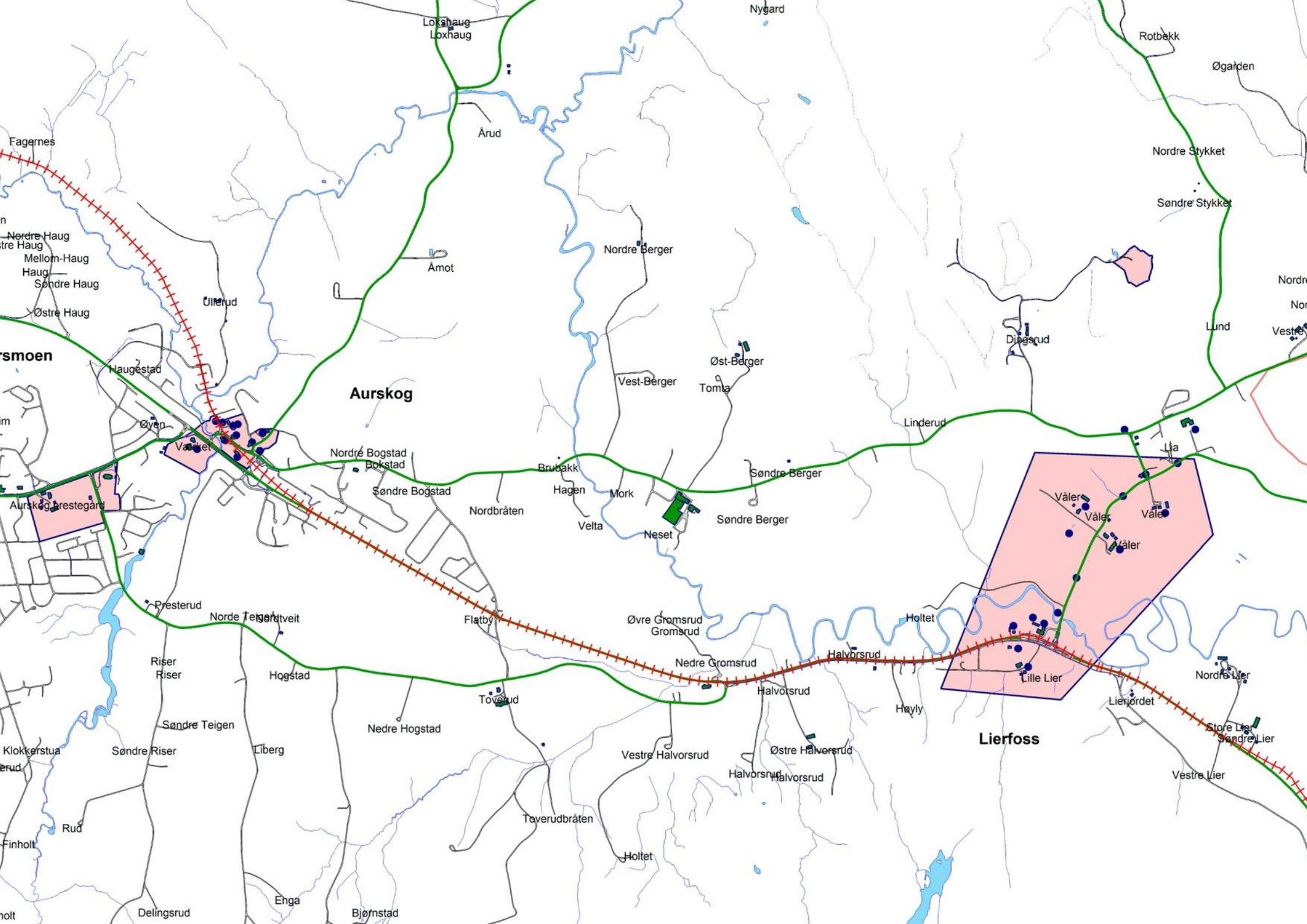
12

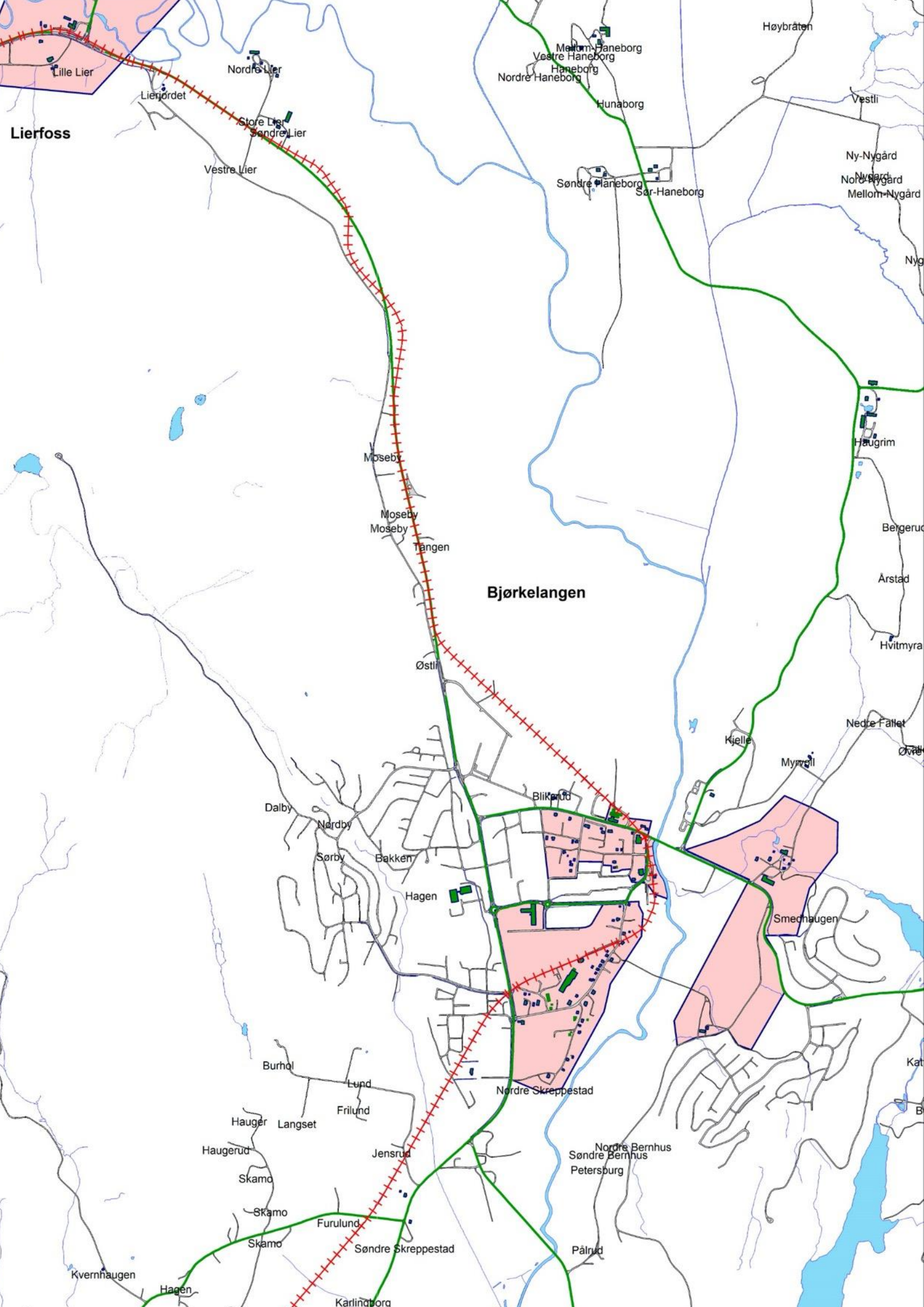
Hemnes

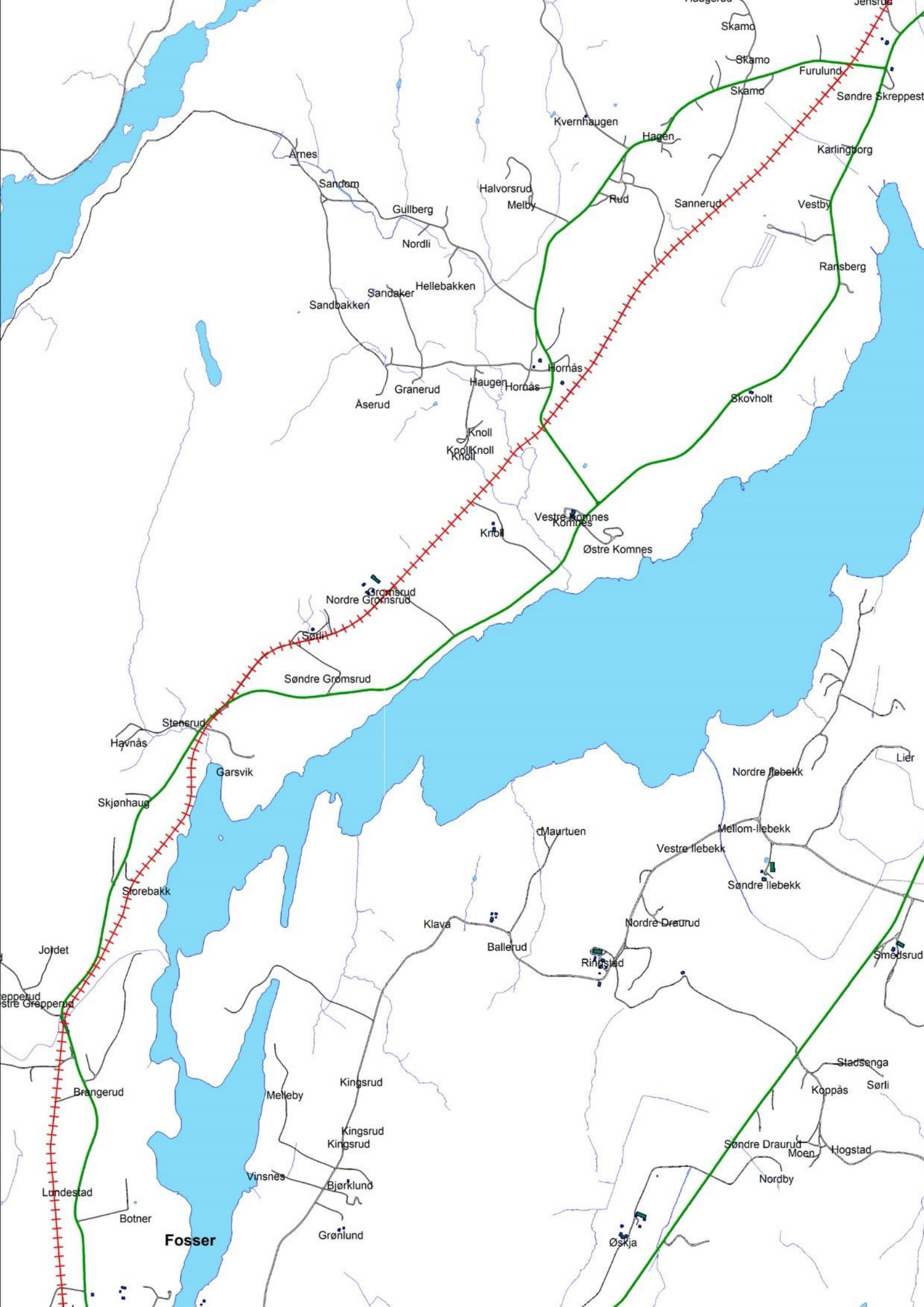
Nr	Hensynssone
11	13 Høland Prestegård
12	14 Hemnes sentrum
16	17.2 Setskog Kolstadfoss

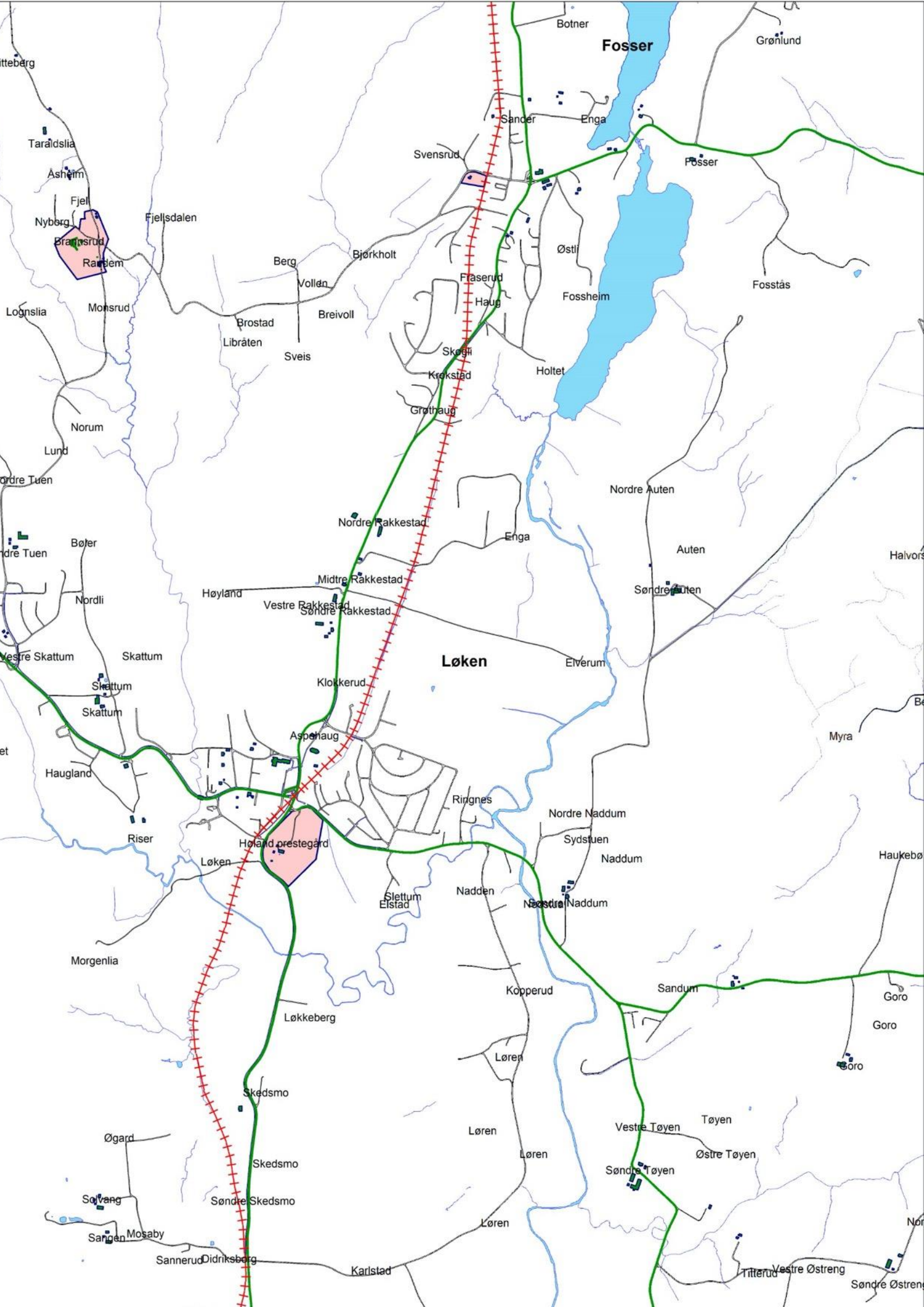
B.1.1: Tertittlinja med sidespor og andre jernbanerelaterte objekter

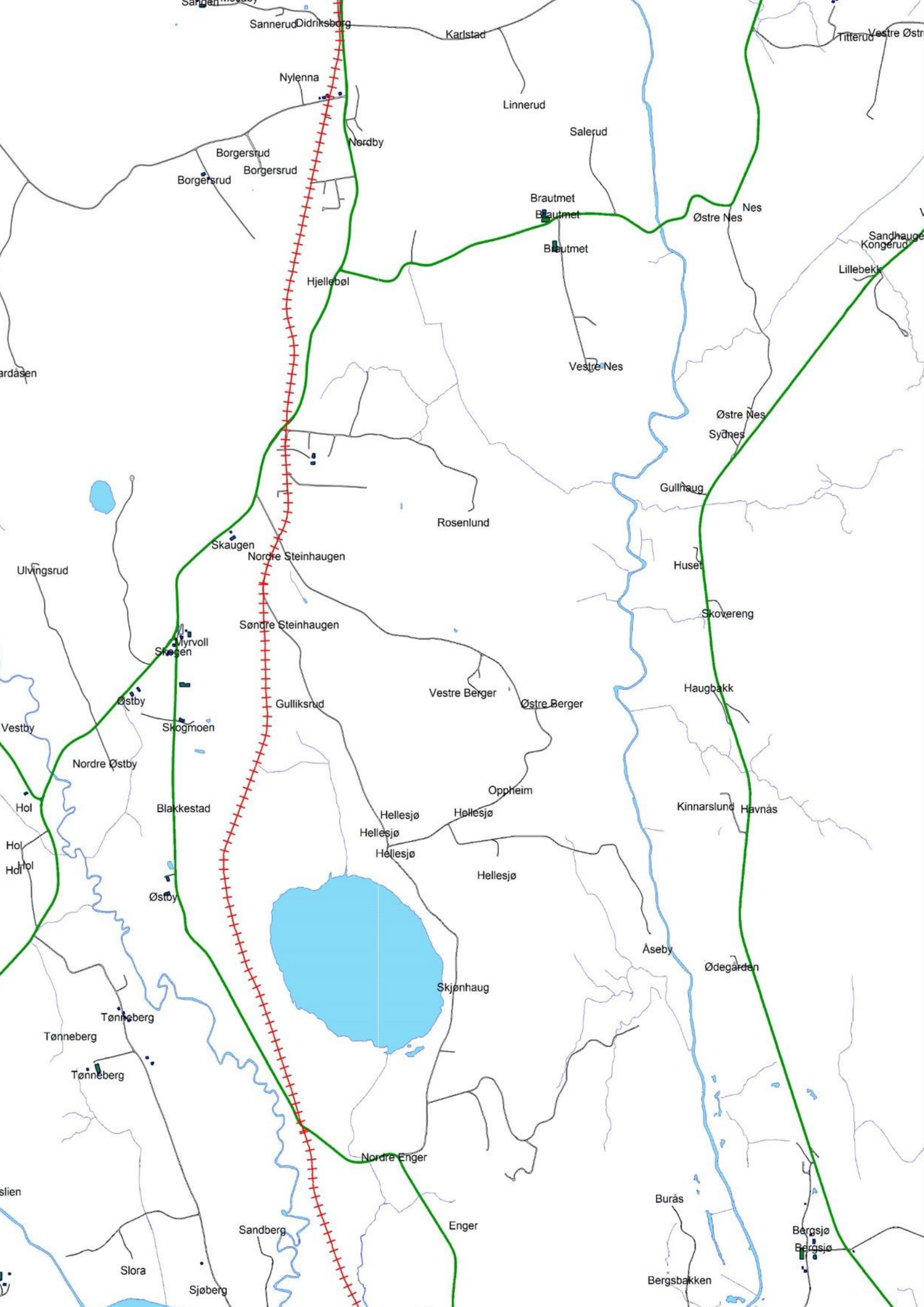

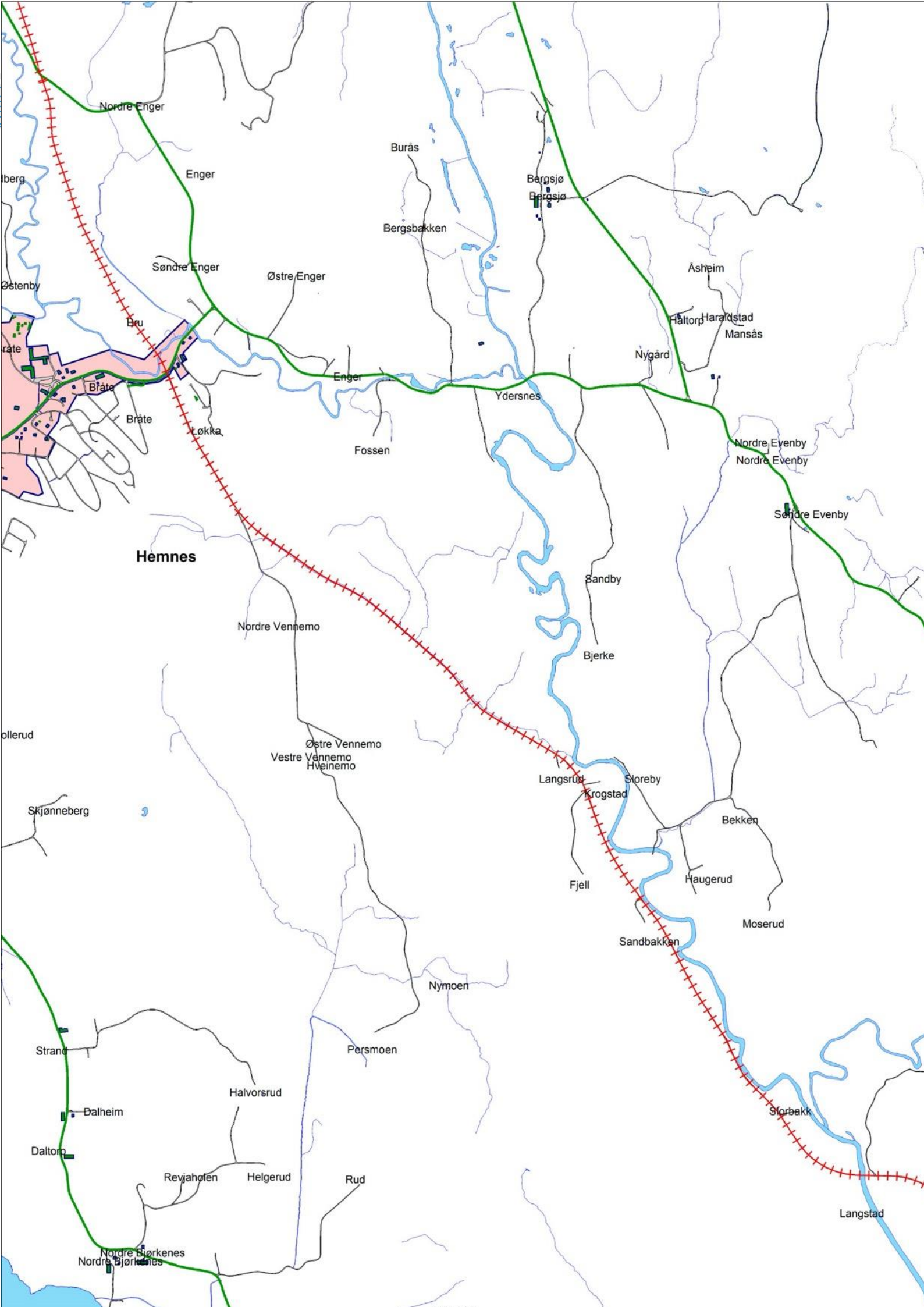

Nordre Enger

Enger

Søndre Enger

Østre Enger

Burås

Bergsbakken

Bergsjø

Asheim

Håltorp

Haraldstad

Mansås

Nygård

Brø

Bråte

Bråte

Lokka

Enger

Ydersnes

Fossen

Nordre Evenby

Nordre Evenby

Søndre Evenby

Hemnes

Nordre Vennemo

Sandby

Bjerke

Østre Vennemo
Vestre Vennemo
Hveinemo

Langsrud

Storby

Bekken

Skjønneberg

Fjell

Haugerud

Moserud

Sandbakken

Nymoen

Persmoen

Strand

Halvorsrud

Dalheim

Dalton

Revjehølen

Helgerud

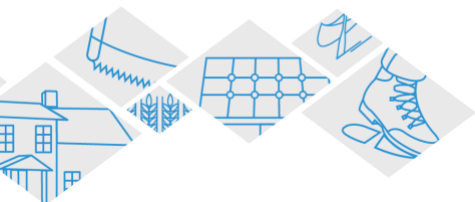
Rud

Nordre Bjørkenes
Nordre Bjørkenes

Storbakk

Langstad

Lokalisering

Tertittlinja går som en delvis sammenhengende akse gjennom kommunen fra den gamle kommunegrensa mot Blaker og ned til Skullerudsjøen. Hensynssonen dekker selve togtraséen med kantsone/gamle gjerder, stasjonsbebyggelse og annen bebyggelse og installasjoner i nær tilknytning til banedriften.

Reg.nr: 27.21: Lokstallen på Bjørkelangen er et viktig minnesmerke over jernbanedriften i kommunen.

Kort historikk

Første strekning av «Tertitten» fra Bingsfoss til Bjørkelangen, Urskogbanen, ble åpnet i 1896. Et annet selskap bygget to år senere en banen, «Hølandsbanen», videre til Skullerud. De to selskapene slo seg sammen til Urskog-Hølandsbanen. I 1903 ble banen forlenget vestover fra Bingsfoss til Sørumsand.

Banen var privat drevet fram til 1945 da den inngikk som del av NSB under navnet Urskog-Hølandbanen.

Tilnavnet «Tertitten» fikk banen fordi den var en smalsporet bane, sporvidde 750 mm, en såkalt tertierbane.

Banen ble i hovedsak benyttet til varetransport av landbruksprodukter fra jord og skog. Tømmer ble fraktet ned til Skullerud brygge der det ble fløtet videre ned til Halden. En vesentlig del av persontrafikken var en populær turistrute

med tog fra Oslo til, Sørumsand, «Tertitten» til Skullerud, båt fra Skullerud til Tistedal eller Halden og tog tilbake til Oslo. Dette var en mye benyttet skoletur for Osloskolen, men også blant andre i Osloområdet.

Banen ble nedlagt i 1960, men allerede året etter kom arbeidet med å bevare noe av banen som museumsbane i gang, og banen kan kjøres fra Sørumsand stasjon til Fossum stasjon i Lillestrøm kommune.

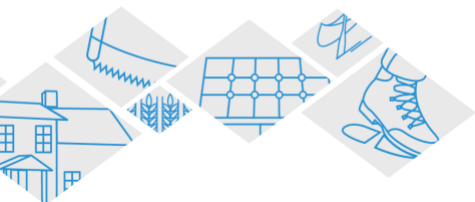
Registrerte kulturminner

I tillegg til selve traseen til linja er det en rekke små og større rester etter jernbanedriften langs det gamle sporet.

Flere steder langs den gamle jernbanetraseen er det fremdeles rester etter gjerdet langs skinnegangen. Disse underbygger linjeføringen i landskapet og er et anonymt men viktig kulturminne langs jernbanelinja.

Det er ikke foretatt en systematisk registrering av synlige kulturminner langs traseen til Tertitten, men det er spesielt rester av gjerder langs linja som man finner flere steder gjennom kommunen. I tillegg er bruer over bekker og elver som for eksempel ved Bjørkelangen og Bråte ved Hemnes, og bygninger som lokstallene ved Skullerud og Bjørkelangen og stasjonsbygningene, eksempler på viktige objekter langs linja.

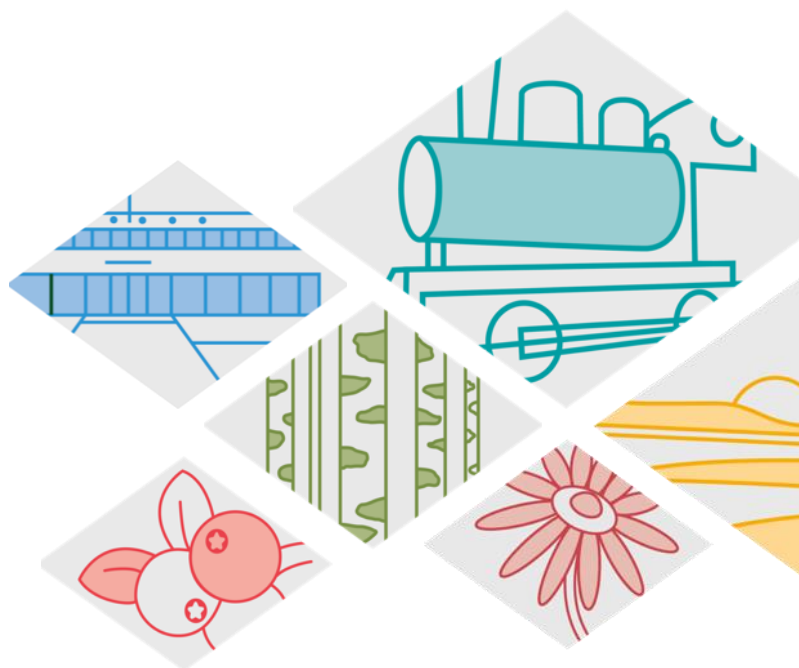

Begrunnelse for hensynssonen

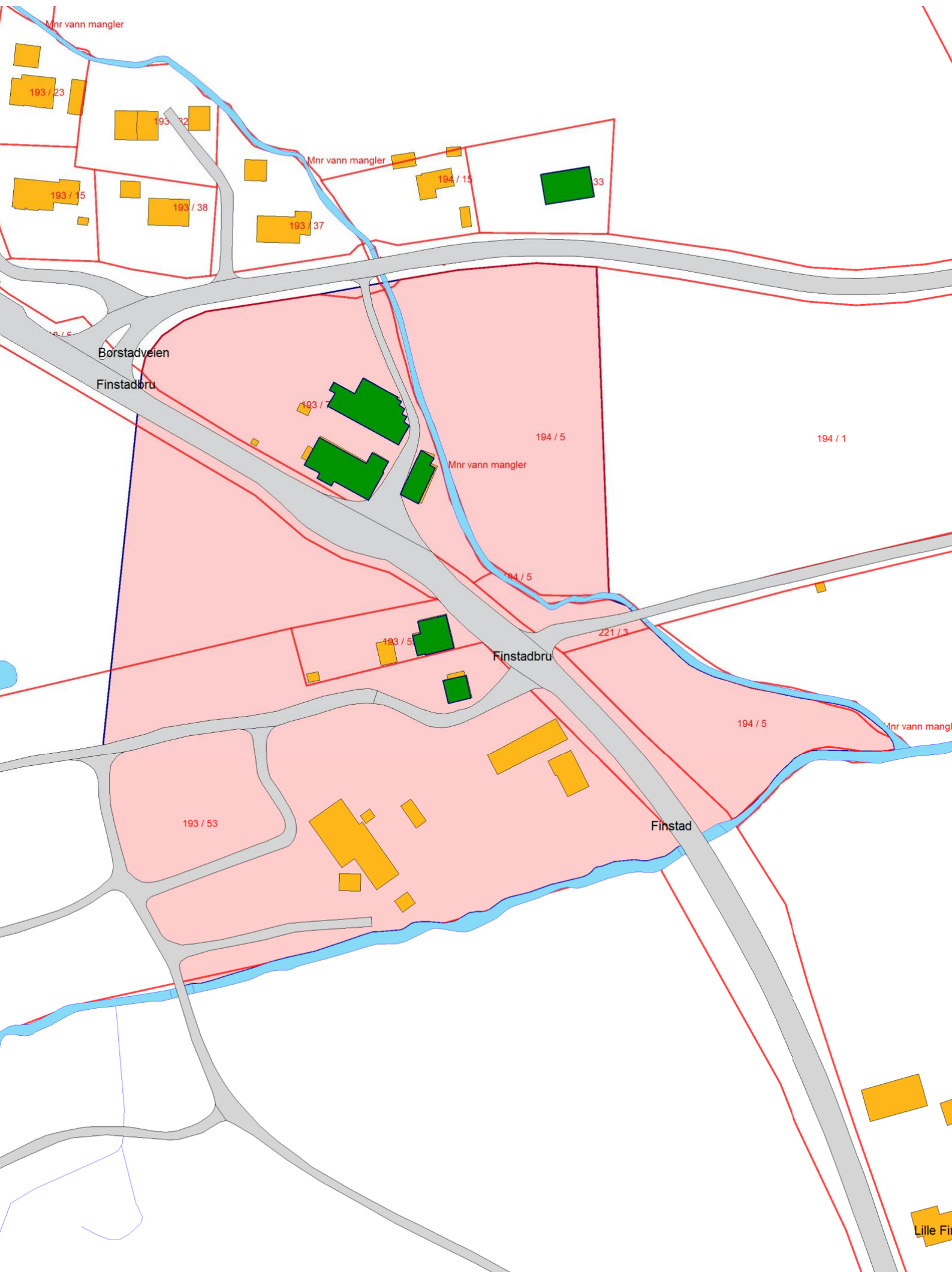
Tertitten var gjennom store deler av 1900-tallet det som bandt området som er dagens kommune sammen. Jernbanen førte til nye tettsteder, og mye av kommunens utvikling kan spores til jernbanens ringvirkninger. Derfor er det viktig at traseen etter banen sikres for ettertiden, slik at man også i fremtiden kan se i landskapet hvor toget gikk. Mye av den gamle jernbanelinja er godt egnet som turvei, og det gir store muligheter for historisk formidling langs traseen.

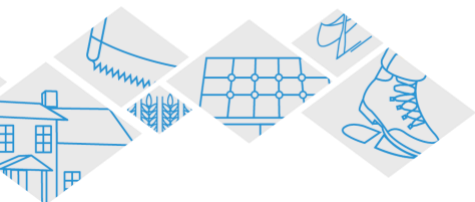
Retningslinjer

- Traseen til den gamle jernbanen med sidespor bør bevares sammenhengende gjennom hele kommunen.
- Gjerder langs sporet som stammer fra jernbanedriften bør ikke fjernes. Reparasjoner og rekonstruksjoner av gjerdet bør gjøres med bruk av materialer av samme kvalitet, materialer og utforming som de originale hadde da de ble satt opp.
- Alle andre konstruksjoner som har tilknytning til jernbanedriften, som stasjonsbygninger, vanntårn, lokstaller mm bør sees i sammenheng med hensynssonen til selve jernbanetraseen, og behandles i tråd med alminnelige retningslinjer for verneverdige bygninger og anlegg.

B.1.2: Finstadbru stasjonsområde

Lokalisering

Området ligger langs den gamle jernbanelinja omkring Finstadbru stasjon.

Kort historikk

Da Urskog- Hølandsbanen sto ferdig i 1896 oppsto det ulike aktiviteter rundt Finstadbru stasjon. Sagbruk og ulike handelssteder er eksempler på dette.

Den første stasjonsbygningen på Finstadbru ble flyttet til Finstad Store i 1935, og tatt i bruk som bryggerhus. Ca år 2000 ble den gamle stasjonen flyttet til museumsbanen på Sørumsand og satt opp som stasjon der. Ny stasjonsbygning ble bygget på Finstadbru i 1935.

Etter nedleggelsen av jernbanen og stasjonen har en rekke av bygningene knyttet til sagbruk og handel enten blitt revet eller mistet sin funksjon.

Registrerte kulturminner

Reg.nr 4.1: Finstadbru stasjon, 193/1: Stasjonsbygning

Reg.nr 4.2: Landhandleriet til Åserud, 193/59: Forhenværende landhandel

Reg.nr 4.3: Jernbanelinja til Tertitten.

Reg.nr 4.4: «Borstadbutikken», 193/7: Forhenværende landhandel med lagerbygning og grisehus.

Reg.nr 4.5: Sagbruket, 193/1: Diverse bygninger knyttet til tidligere sagbruksvirksomhet.

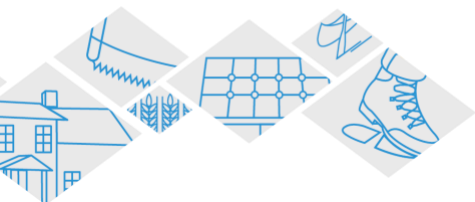
Reg.nr: 4.1 og 4.2, Finstadbru stasjon og «Åserudbutikken»

Begrunnelse for hensynssonen

Finstadbru stasjon er en av kun to bevarte stasjonsbygninger i Aurskog-Høland. Jernbanen har hatt en stor betydning for utviklingen av kommunen gjennom store deler av 1900-tallet, og derfor er stasjonen med stasjonsmiljøet rundt et viktig minnesmerke over kommunens utvikling med stasjonssteder langs toglinja. Tross ulike fasadeendringer er husene på de gamle handelsstedene ved Finstadbru fremdeles lesbare som tidligere landhandlerier. Uthusene ved «Borstadbutikken» er viktige kulturminner i området. Sporene etter sagbruksbebyggelsen viser mangfoldet som tidligere fant sted rundt stasjonsstedet.

Retningslinjer

- De registrerte bygningene i hensynssonen bør bevares og istandsettes etter antikvariske prinsipper.
- De registrerte bygningene bør bevare dagens fasadeutforming og fargebruk, eller tilbakeføres til tidligere dokumentert utseende.
- Eventuelle nye tiltak som nye bygninger eller anlegg i hensynssonen bør ta hensyn til eksisterende bebyggelse både i form, proporsjoner og materialbruk. Nye tiltak bør underordne seg de eksisterende bygningene.
- Ved istandsetting bør eldre bygningsdeler bevares i størst mulig grad. Dette gjelder for eksempel ytterkledning, vinduer, dører, takteking og

blikkenslagerarbeider. Skadde bygningsdeler bør repareres fremfor å byttes. Der eldre bygningsdeler har for store skader til å kunne gjenbrukes eller repareres, bør de nye materialene ha samme materialkvalitet og utførelse som de originale.

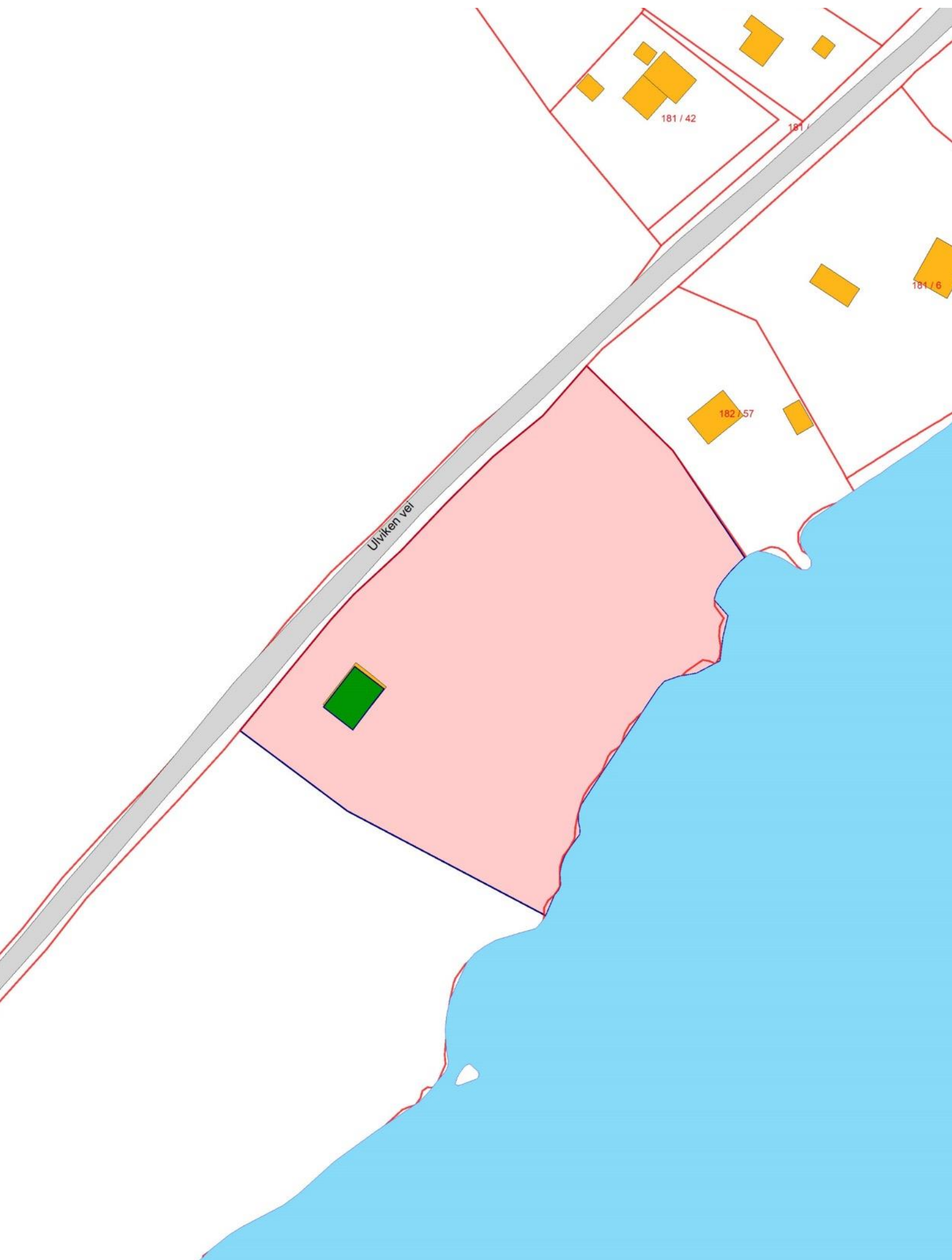

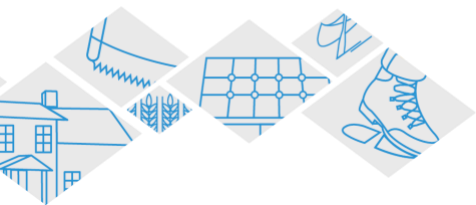
Reg.nr: 4.4: «Borstadbutikken» med lagerhus.

Reg.nr: 4.5: Rester etter bebyggelse knyttet til sagbruksvirksomheten

B.1.3: Ulviken skole

Lokalisering

Området ligger lengst nord i kommunen langs Ulviksjøen mot grensa til Nes kommune

Reg.nr: 8.5: Ulviken skole

Kort historikk

Ulviken skole ble finansiert og bygget i 1881 av beboerne i området, og var brukt til skolestue frem til 1946. Senere har bygningen blitt benyttet som grendehus frem til det ca i 1980 ble solgt til private.

*Skolebilde fra
Ulviken skole i 1915.*

Registrerte kulturminner

Reg.nr:8.5: Skolebygning beliggende på opprinnelig tomt

Begrunnelse for hensynssonen

Skolebygninger er kulturminner som mange har tilknytning til.

Gamle skoler oppfattes av mange som en del av vår felles kulturarv.

Spesielt små grendeskoler som Ulviken, ble tidlig nedlagt og sentralisert. Det er derfor få igjen av disse minste skolebygningene, og sjeldenhet sammen med at stedet er en viktig arena for formidling av grendas skolehistorie, gjør Ulviken skole bevaringsverdig.

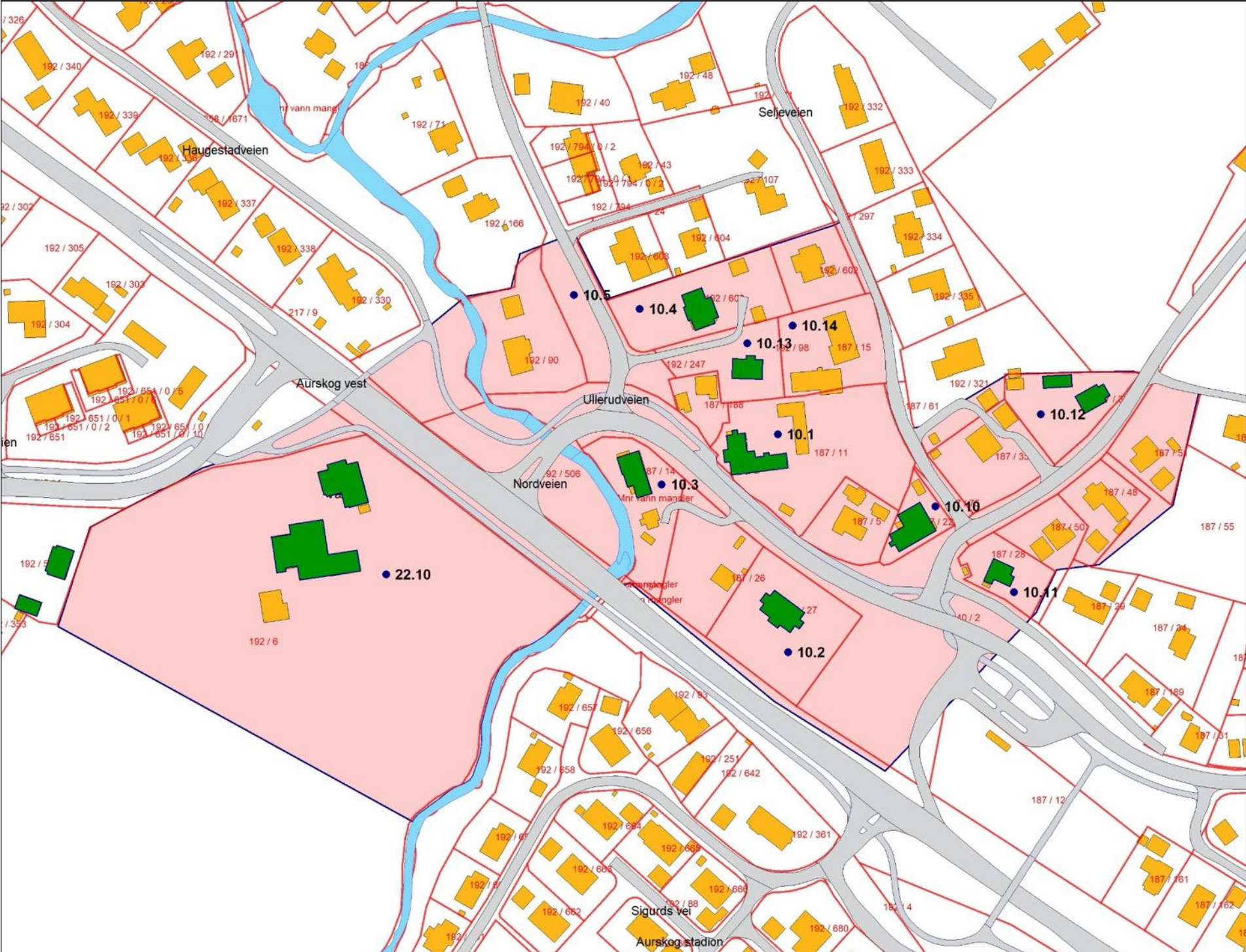
Retningslinjer

Skolebygningen er bevaringsverdig og bør ikke rives, flyttes eller tilbygges. Bygningens eksteriør og fargebruk bør bevares uendret, tidligere dokumentert fargesetting kan benyttes. Det bør etterstrebtes å unngå større terrengendringer i bygningens umiddelbare nærhet.

Istandsetting bør skje etter antikvariske retningslinjer. Ved istandsetting av bygningen bør originale eller eldre bygningsdeler som vinduer, dører, panel, listverk og taktekke bevares så langt det lar seg gjøre og med sin opprinnelige plassering. Dersom eldre bygningsdeler ikke lar seg bevare, bør det lages eksakte kopier i tidstypisk utførelse av bygningsdelene som skiftes ut. Eventuell tilbakeføring av bygningen eller deler av den, til en tidligere fase i bygningens historie, bør gjøres på dokumentert grunnlag.

Ved tiltak som berører kulturminneverdier bør det innhentes uttalelse fra regional kulturminneforvaltning i fylkeskommunen. Før igangsetting skal alle utendørs tiltak på eiendommen sendes til kommunen for uttalelse/godkjenning. Dette bør også gjelde ikke-søknadspliktige tiltak

B.1.4: Aurskog

Lokalisering

Området ligger rundt det gamle stasjonsområdet til Aurskog stasjon.

Reg.nr: 10.1

Kort historikk

Etter etableringen av Aurskog-Hølandsbanen utviklet dette området seg som et av de tydeligste sentrene i Aurskog. Det ble bygget butikker og større boliger nærmest stasjonen, og mindre villaer i området rundt dette. Etter nedleggelsen av jernbanen har området mistet mye av næringsvirksomheten, og butikker og andre tjenester er flyttet over Fv 170 til Aursmoen.

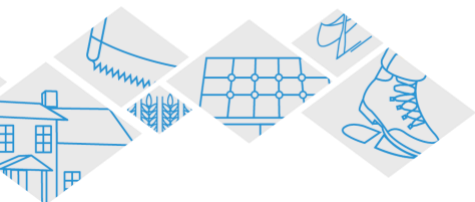
Registrerte kulturminner

Reg.nr 10.1: Frydenlund/Karterud, 187/11: Forhenværende forretningslokale

Reg.nr 10.2: Nebbenes, 187/27: Herskapelig villa

Reg.nr 10.3: Nordveien 13, 187/14: Stor bolig fra tiden rundt 1920

Reg.nr 10.4: Ullerudveien 7, 192/600: Villa i sveitserstil

Reg.nr:10.5: «Tertittlinna»

Reg.nr. 10.10: Seljeveien 2A, 187/22: Forretnings- og boligård i funksstil

Reg.nr. 10.11: Lokshaugveien 1, 187/28: Villa med jugendstilspreg

Reg.nr. 10.12: Lokshaugveien 12, 187/36: Villa og uthus i byggmesterfunktis-
utforming

Reg.nr. 10.13: Ullerudveien 5, 192/98: Villa i sveitserstil

Reg.nr. 10.14: Skovheim, 187/15: Forhenværende bakeri

Reg.nr. 22.10: Værket, 192/6: Forhenværende meieri, bolig og låve.

Begrunnelse for hensynssonen

Bygningsmassen på det gamle meieriet på Værket er helt unik for regionen. Huset som rommet bolig for eier og meieri er meget godt bevart, og eiendommen er et viktig landemerke med sin eksponerte plassering i krysset mellom Fv 170 og Fv 236.

Aurskog stasjon er fremdeles et knutepunkt i kommunen med blant annet bussterminal og flere av kommunens fylkesveier som møter Fv 170 her.

I og med at hovedveien går på utsiden av det gamle sentret har stedet kvaliteter som et forholdsvis rolig sted med potensial som kombinert bolig og rekreasjonsområde der historiske bygninger vil kunne berike stedets opplevelsesverdi.

Flere av bygningene har en arkitektur som skiller seg en del fra kommunens vanlige bebyggelse.

Retningslinjer

De registrerte bygningene i hensynssonen bør bevares og istandsettes etter antikvariske prinsipper.

Ved istandsetting bør mest mulig av gamle bygningsdeler bevares og repareres fremfor å byttes. I tilfeller der de gamle materialene ikke lar seg reparere bør det brukes nye materialer som har samme materialkvalitet og utførelse som de opprinnelige.

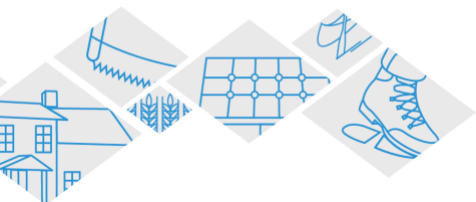
Nye tiltak innenfor hensynssonen bør tilpasses den verneverdige bebyggelsen både i volum, farge og utforming, og nye tiltak bør underordne seg den eksisterende bygningsstrukturen

Reg.nr: 22.10 «Værket»

Reg.nr: 10.10

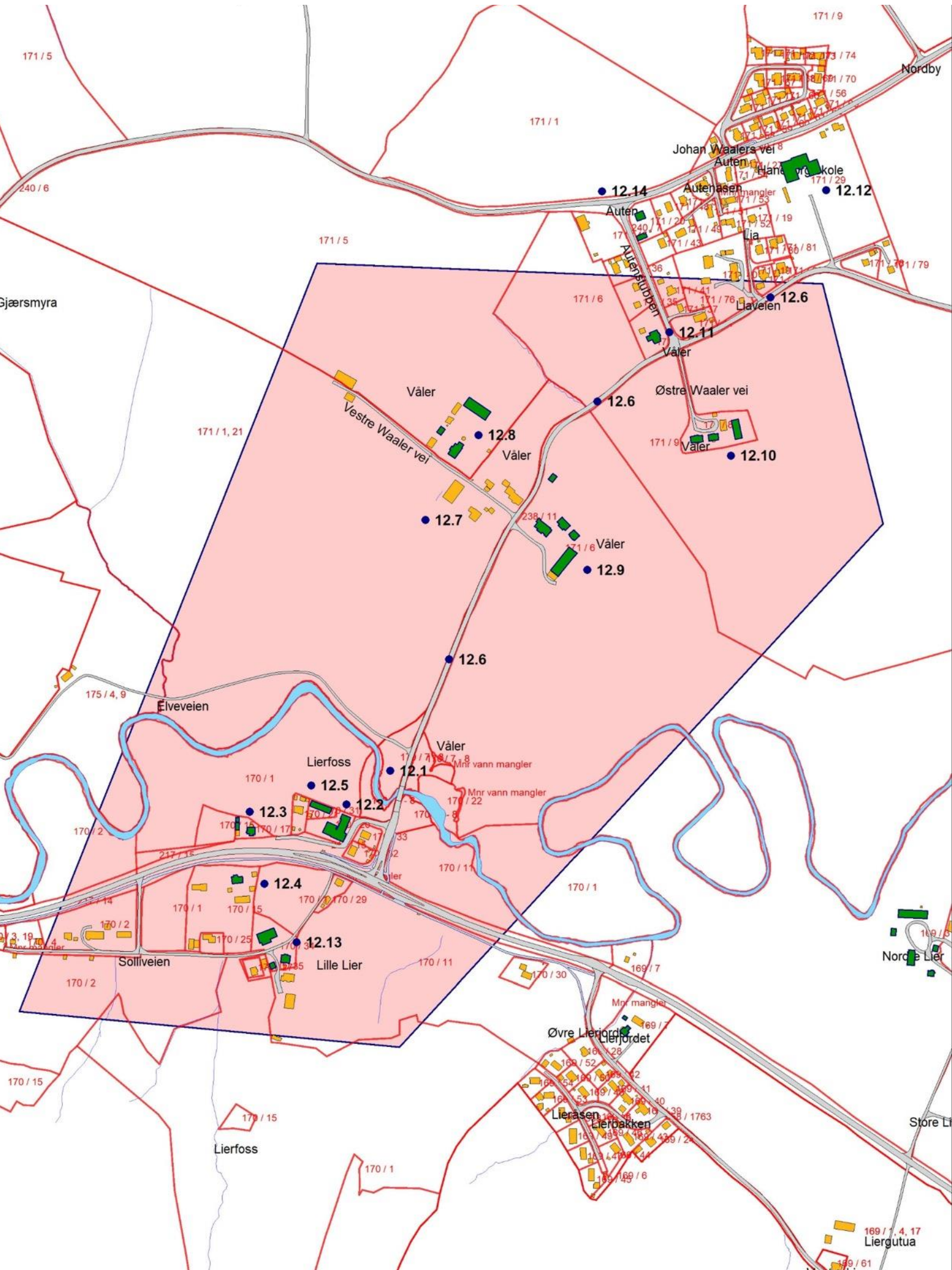

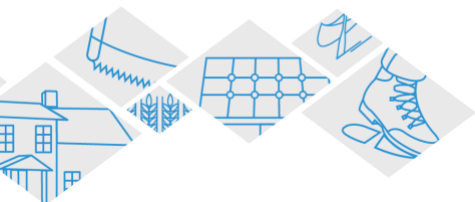
Reg.nr: 10.11

Reg.nr: 10.12

B.1.5: Lierfoss

Lokalisering

Området ligger på to sider av Kompveien, Fv 170 ved Lierfoss, øst for Berger, vest for Vålermosen og syd for Nordveien, Fv 1468

Reg.nr: 12.4: Solliveien 24, låve, bu og forhenværende butikk.

Kort historikk

Som navnet hentyder, har det vært aktivitet knyttet til vannkraft ved Lierfoss. Det er ennå rester etter Våler mølle langs elva.

På Lierfoss var det jernbanestasjon, landhandel og i huset bak butikken holdt en skredder til. I etterkrigstiden var det realskole ved Lierfoss i et hus som fremdeles omtales som "Blekkhuset".

Registrerte kulturminner

Reg.nr. 12.1: Rester etter mølle og fløtevirksomhet ved Lierfoss

Reg.nr, 12.2: Lierfoss samvirkelag, 170/20

Reg.nr. 12. 3: 170/17: Forhenværende skredderbolig, og uthus

Reg.nr. 12.4: 170/15: Forhenværende forretningslokale, bu og låve

Reg.nr. 12.5: Kulturlandskap syd og vest for Våler

Reg.nr. 12.6: Våler, 171/1: Våningshus og tunstruktur.

Reg.nr. 12.7: Våler, 171/5: To våningshus, bu og låve.

Reg.nr: 12.8: Våler, 171/6: To våningshus, bu, lite uthus og allé

Reg.nr. 12.9: Våler, 171/9: Våningshus og sidebygning.

Reg.nr. 12.10: Blekkhuset, 170/31: Forhenværende realskole

Reg.nr: 12.11: Våler 171/14: Forhenværende meieri og forretning.

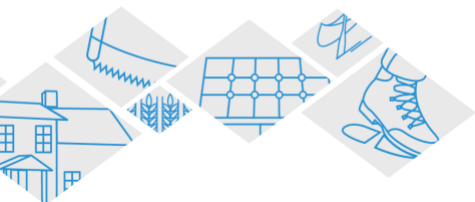
Reg.nr: 12.13: 170/34, Lier lille: Våningshus, bu og låve

Reg.nr: 12.9: Våningshuset på Våler er et viktig landskapselement og fondmotiv. Huset er godt bevart og beriker kulturmiljøet rundt Lierfoss.

Begrunnelse for hensynssonen

Lierfoss er et historisk viktig trafikk-knutepunkt i kommunen. Alle sporene etter transport, handel og offentlig tjenesteyting kombinert med de gamle gårdsbrukene, en rekke nyere mindre plasser og bosteder, gjør området viktig som en historieforteller. Beliggenheten nær Haneborg skole gjør stedet ekstra viktig som formidlingsarena. Her kan man følge en tusenårig historie fra de første gårdsbrukene, via plasser og bosteder som kom etter hvert som industrialiseringen og handel skapet nye arbeidsplasser, og dagens situasjon da stedet har fått mer karakter av et bosted med relativt lite næringsvirksomhet sammenliknet med situasjonen for 100 år siden.

Retningslinjer

De registrerte bygningene i hensynssonen bør bevares

Ved istandsetting bør arbeidene gjøres etter antikvariske prinsipper der mest mulig av gamle bygningsdeler bevares og repareres fremfor å byttes. I tilfeller der de gamle materialene ikke lar seg reparere bør det brukes nye materialer som har samme materialkvalitet og utførelse som de opprinnelige.

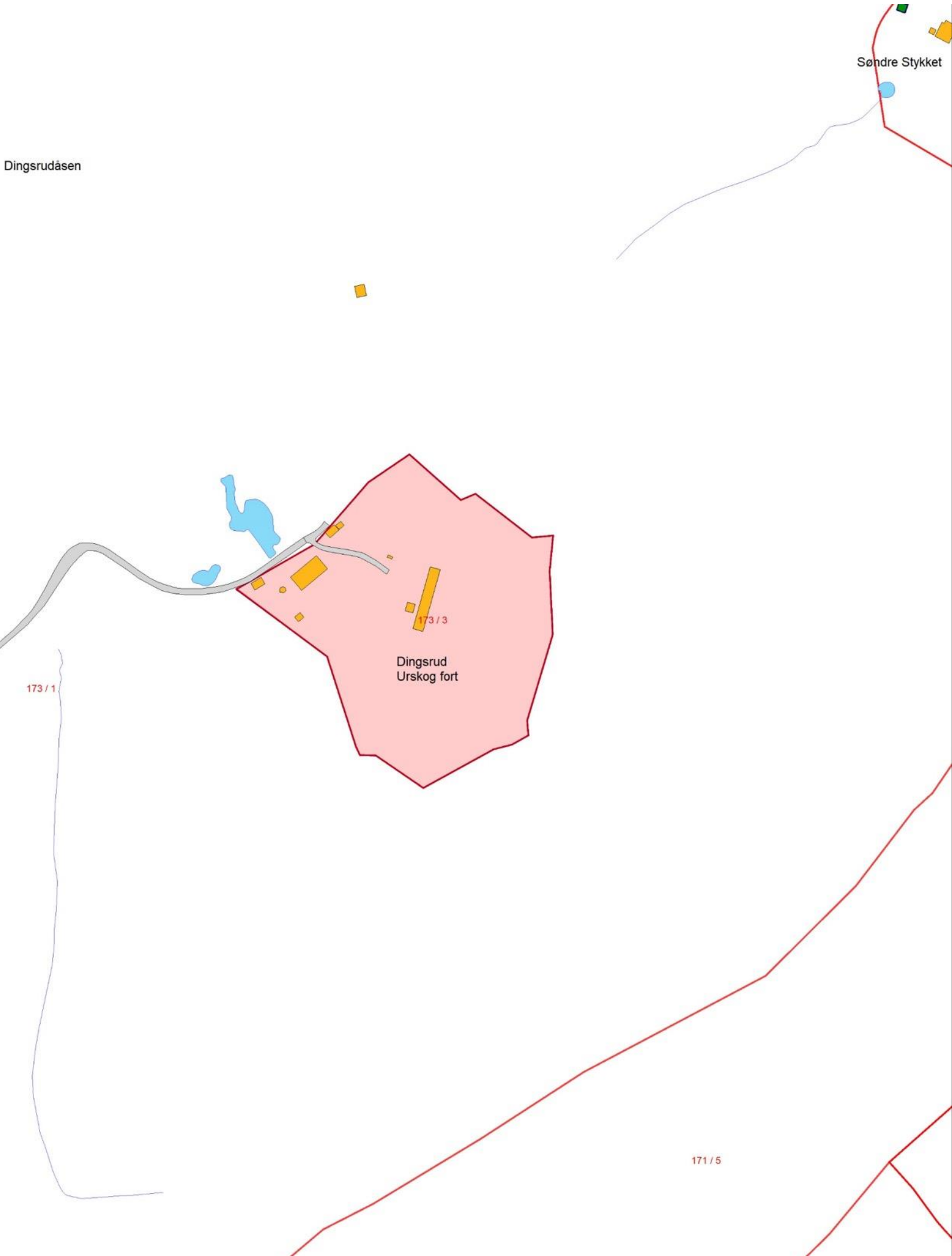
Nye tiltak innenfor hensynssonen bør tilpasses den verneverdige bebyggelsen både i volum, farge og utforming, og nye tiltak bør underordne seg den eksisterende bygningsstrukturen.

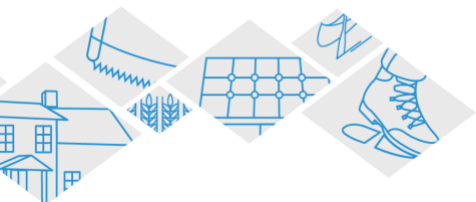
Viktige siktlinjer bør ivaretas.

Reg.nr: 12.2: Den gamle butikken på Lierfoss

B.1.6: Dingsrud, Urskog fort

Lokalisering

Området ligger i skogen innenfor gårdene Dingsrud.

Reg.nr: 13.5.: Fra murene inne på forsvarsanlegget.

Kort historikk

Fortet ble bygget i perioden 1901–1903 som et supplement til festningsverkene på Ørje og Kongsvinger i den spente tiden før unionsoppløsningen i 1905. Fortet skulle være permanent bemannet, og det plass til flere hundre soldater inne i festningsverket.

18. september 1905 ble 326 mann satt til tjeneste ved fortet.

Som del av «Karlstadforliket» i 1905 ble fortet nedlagt og demolert i 1906. Det ble opprettet en demilitarisert sone rundt anlegget. Denne sonen ble først opphevet i 1993.

På 1980-tallet startet arbeidet med å grave frem det ødelagte anlegget igjen, og stedet har etter hvert blitt et populært besøksmål i kommunen.

Anlegget eies i dag av Aurskog-Høland kommune, og en venneforening står for utvikling og bevaring av stedet.

Reg.nr: 13.5: Utedoen til kommandantboligen.

Registrerte kulturminner

Reg.nr 13.5: Festningsanlegg med diverse gjerder, ganger, murer, kaserne og andre rom bygget delvis inn i fjellet, Kommandantbolig med hage, uthus, do og brønn

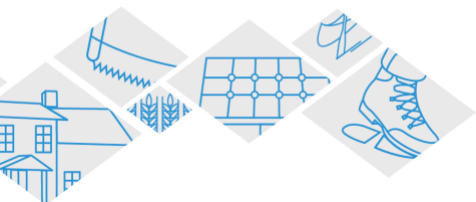
Begrunnelse for hensynssonen

Festningsanlegget er unikt i regional sammenheng. Anlegget viser hvor spent forholdet var mellom Sverige og Norge i tiden frem mot 1905, og er et av de viktigste kulturminnene i kommunen.

Retningslinjer

Det bør ikke tillates nye bygninger eller anlegg innenfor hensynssonen.

Alle tiltak på bygninger og anlegg bør gjøres i henhold til antikvariske retningslinjer. Reparasjon av originale bygningsdeler skal foretrekkes før

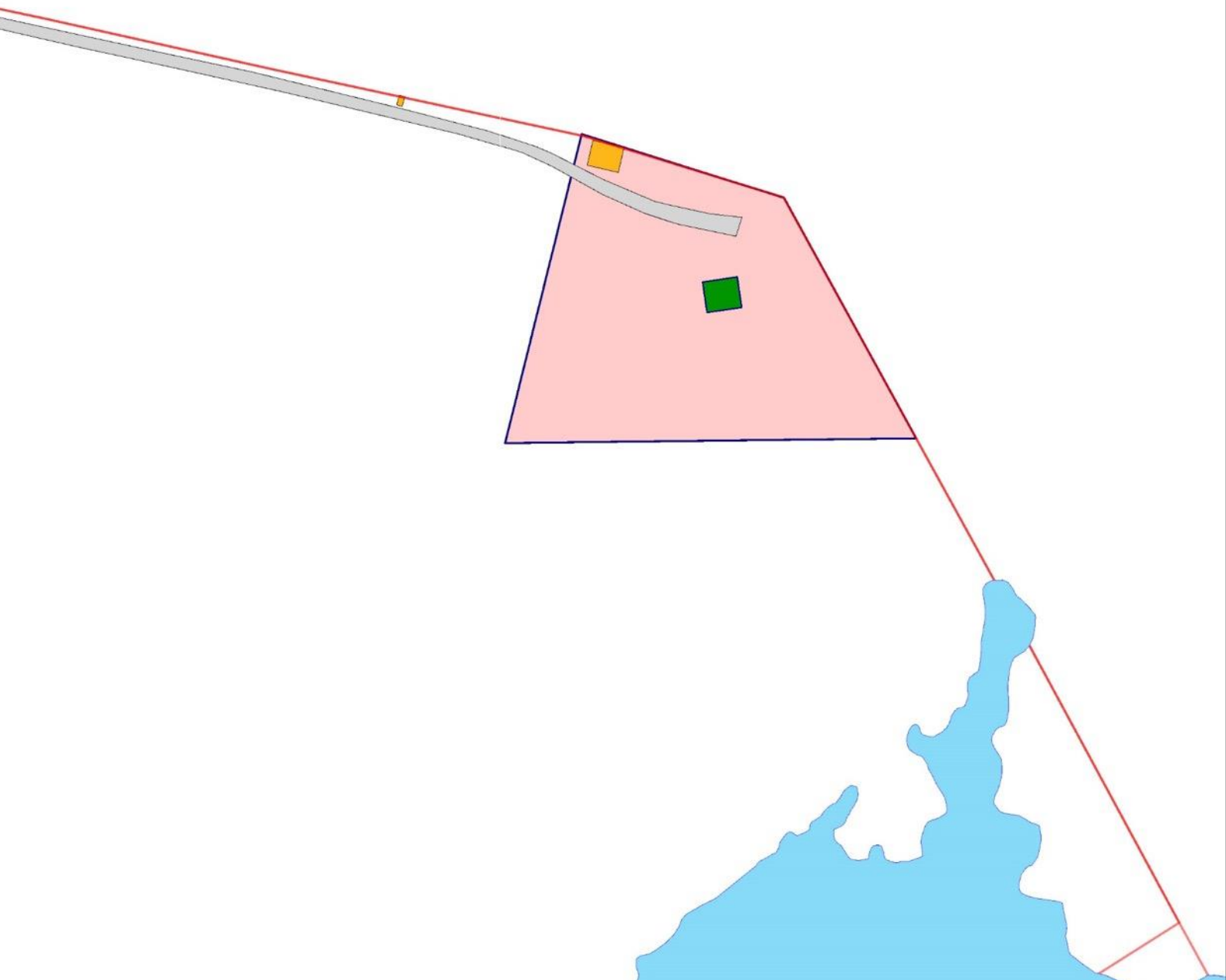
utskifting, og nye elementer skal utføres med samme håndverksteknikker som opprinnelig, og med materialer av samme kvalitet som da anlegget ble bygget

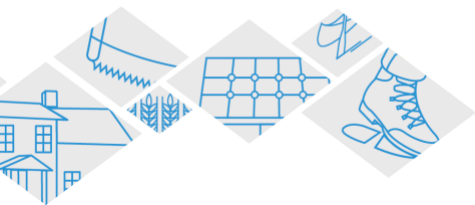

Reg.nr: 13.5: Rester av piggtrådgjerdet på støpejernsstolper langs forsvarsanleggets yttergrense.

B.1.7: Dampsaga på Nordby

Lokalisering

Området ligger i nedkant av jordene øst for Nordby gård.

Reg.nr: 14.4: Det gamle maskinhuset til dampsaga på Nordby er et majestetisk byggverk som minner om en tilbakelagt storhetstid i skogbruket.

Kort historikk

Skog og sagbruksvirksomhet har vært viktige næringer for begge Nordbygårdene gjennom de siste firehundre årene. Først var vannsagene viktige for verdiskapingen knyttet til tømmer, men rundt århundreskiftet 1900 tok dampsaga delvis over. Fordelen med dampsaga var at den kunne legges på steder som var lettere tilgjengelig enn de gamle vannsagene som måtte ligge i tilknytning til et stryk i vassdraget. Vannet var viktig som transportåre også i dampsagas tid, så de ble gjerne lagt på sletter i nærheten av vassdragene. Slik også for Nordbysaga.

Registrerte kulturminner

Reg.nr 14.4: Dampsagbygning med pipe.

Begrunnelse for hensynssonen

Dampsaga på Nordby, 171/10, er en av få kjente av sitt slag i kommunen som fremdeles står. Tilknytningen til vassdragene Børta og Kvisla med rester etter oppgangssager, samt «Fløyterenna», gjør dampsaga ekstra viktig i en formidlingssammenheng.

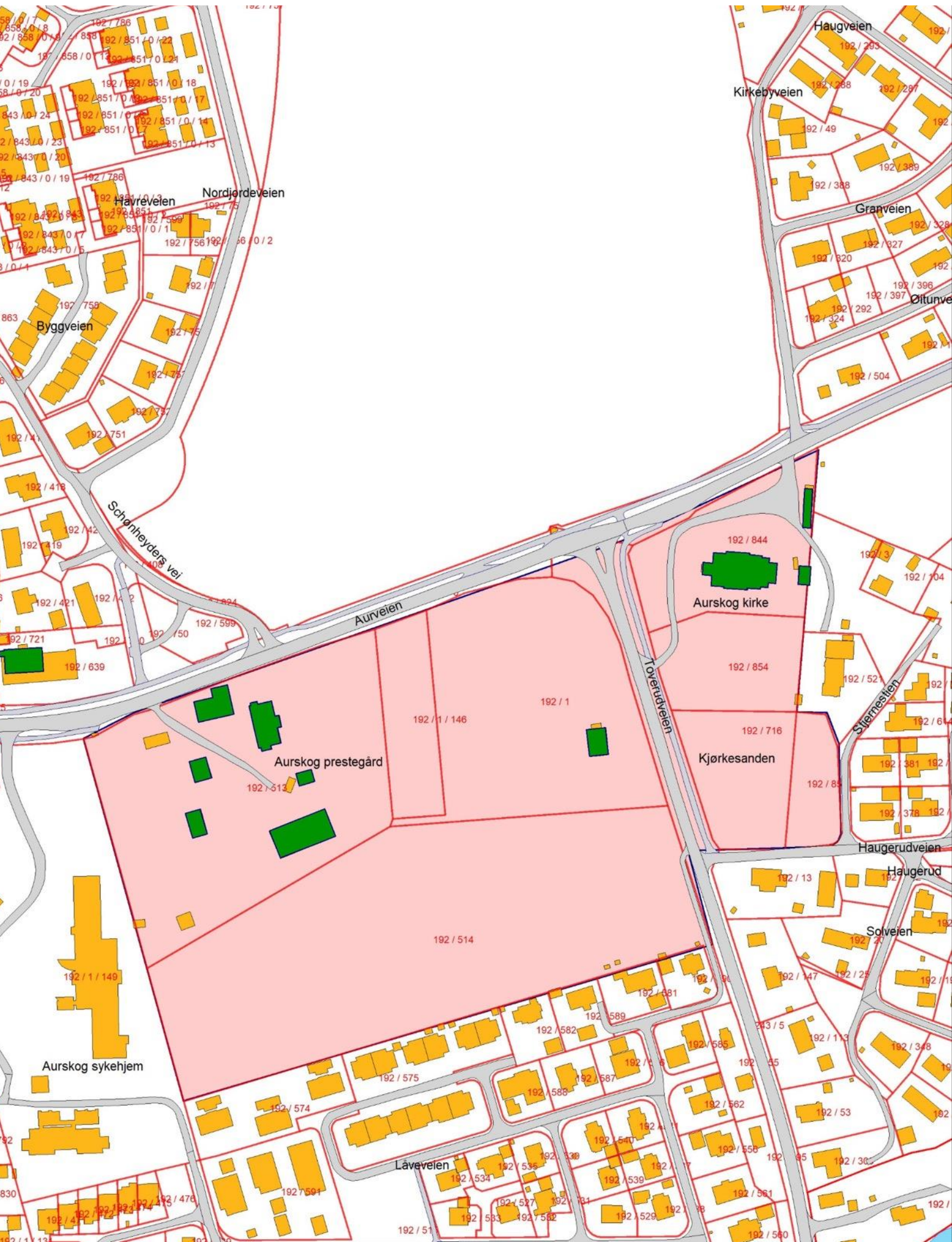
Rester av ovnen i dampsaga på Nordby.

Retningslinjer

Dampsagbygningen med pipe bør bevares.

Vedlikehold bør gjøres på antikvariske premisser med tilsvarende håndverksteknikker og materialvalg som da bygningen ble bygget.

B.1.8: Aur prestegård og kirke

Lokalisering

Området ligger rundt kirken og prestegården på Aur.

Reg.nr: 22.5: De tre fredede husene på Aur. Bua som trolig er fra tiden rundt år 1800 eller litt før, forpakterboligen fra begynnelsen av 1700-tallet og presteboligen fra midten av 1800-tallet.

Kort historikk

Det har vært kirkested på Aur siden middelalderen. Middelalderkirken ble erstattet av en tømmerkirke i 1617. Dagens kirke ble bygget som erstatning for 1600-tallskirken på begynnelsen av 1880-tallet.

Prestegården som heter Aur, er eldre enn kirkestedet. Da den første kirken ble bygget her ble gården tidlig en naturlig bolig for presten. Aur var prestegård helt frem til 1991. Nå er alle bygningene forvaltet av Stiftelsen Aur prestegård, og eiendommen brukes i en kombinasjon av bevaring og formidling.

Registrerte kulturminner

Reg.nr 22.28: Aur middelalderkirkegård (fredet)

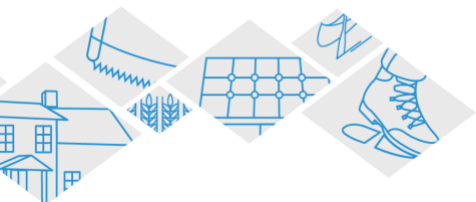
Reg.nr 22.12: Margaretakilden (fredet)

Reg.nr 22.25: Kokegroplokalitet øst for garasjen (fredet)

Reg.nr 22.26: Bosetning /aktivitetsområde på jordet bak låven. (fredet)

Reg.nr 22.8: Aur kirke (listeført)

Reg.nr 22.9: Kirkestaller og uthus

Reg.nr 22.7: Gravkapell (1964)

Reg.nr 22.6: Aur prestegård Tunstruktur

Reg.nr 22.5: Prestebolig (fredet)

Reg.nr 22.5: Forpakterbolig (fredet)

Reg.nr 22.5: Bu/kornmagasin (fredet)

Reg.nr 22.6: Grisehus

Reg.nr 22.6: Låve

Reg.nr 22.6: Garasje

Reg.nr 22.6: Potetkjeller

Reg.nr 22.6: Uthus

Reg.nr 22.6: Hageanlegg med beplantning og steingjerder

Reg.nr 22.6: Nyttehage

Reg.nr 22.6: Grisehuset er sammen med de andre bygningene på tunet viktig som historiefortellende og miljøskapende element.

Begrunnelse for hensynssonen

Den store tettheten av kulturminner av både nasjonal, regional og lokal betydning som man finner på Aur, gjør stedet til ett av de viktigste kulturmiljøene i kommunen.

Stedet er verdifullt på grunn av sin lange historie og de mange bevarte kulturminnene av til dels høy alder.

En hensynssone skal bidra til at området i enda sterkere grad skal sees på som en helhet, og ivareta en bevisstgjøring knyttet til verdien av stedets kulturminner fra ulike perioder i historien.

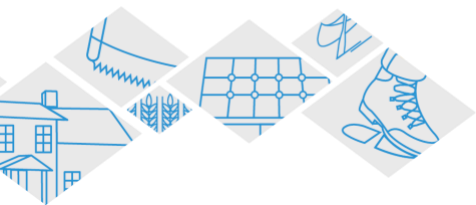
Retningslinjer

Tiltak som berører de fredede og listeførte objektene eller sikringssonen rundt disse, skal godkjennes av vernemyndighetene (Riksantikvaren og/eller fylkeskommunen) før de settes i gang.

Ved tiltak på bygninger, beplantning eller landskap som ikke er fredet eller listeført, skal det innhentes uttalelse fra regional kulturminneforvaltning, og tiltakene skal forhåndsgodkjennes av kommunen.

Ved istandsetting av de ikke-fredede bygningene og anleggene, bør mest mulig av gamle bygningsdeler bevares og repareres fremfor å byttes. I tilfeller der de gamle materialene ikke lar seg reparere bør det brukes nye materialer som har samme materialkvalitet og utførelse som de opprinnelige.

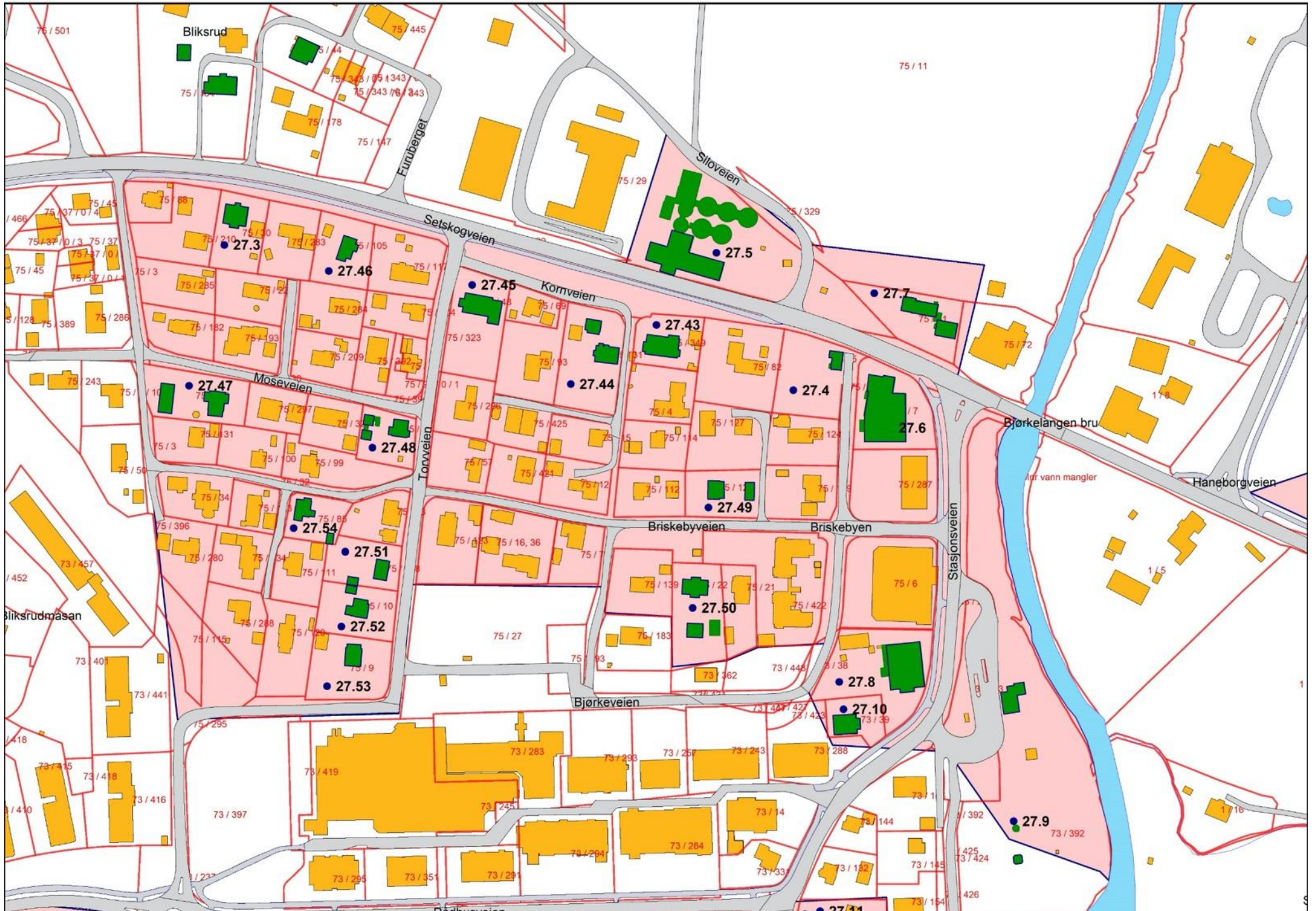
Nye tiltak innenfor hensynssonen bør i størst mulig grad begrenses. Eventuelle nye tiltak bør tilpasses den fredede og verneverdige bebyggelsen både i volum, farge og utforming, og nye tiltak bør underordne seg den eksisterende bygningsstrukturen, historiske veier og stier og linjer i kulturlandskapet.

Reg.nr: 22.6: Låven på Aur er en heiselåve fra etterkrigstiden. Den ble aldri helt funksjonell som heiselåve.

B.1.9: Bjørkelangen nord

Lokalisering

Området dekker den nordre bebygde delene av Bjørkelangen sentrum.

Reg.nr: 27.43: Villa med elementer fra dragestilen. Huset ligger godt synlig fra Setskogveien.

Kort historikk

Tettstedet Bjørkelangen ligger på det som tidligere var eiendommene Skrepestad, Blikrud, Kjelle og Eid sin grunn.

Retten til å drive handel var fram til 1866 forbeholdt byene, og bygdene rundt Kristiania måtte reise dit for å skaffe varer som man ikke var selvberget med. Som resultat av den frigitte handelen ble det opprettet spare- og handelsforeninger. Skrepestad Spareforening var den første her i området, og lå like syd for nåværende Bjørkelangen sentrum.

Bjørkelangen som tettsted oppstod først i årene rundt 1900. Da jernbanen kom til bygda ble det bygget en forretning vis a vis Bjørkelangen stasjon. Dette var begynnelsen på en liten stasjonsby som fram til i dag har hatt en jevn vekst.

Stedet fikk egen kirke, Bjørkelangen kapell, i 1925.

Reg.nr. 27.4: Villa ved siden av Bjørkelangen hotell.

Etter kommunesammenslåingen i 1966, ble kommunesentret lagt til Bjørkelangen og nytt rådhus bygget. I de senere år har bibliotek, videregående skole, svømmehall og andre serviceinstanser blitt lokalisert på Bjørkelangen.

Registrerte kulturminner

Reg.nr: 27.3: Moseveien 6B, 75/30: Villa

Reg.nr: 27.4: Bjørkeveien 1, 75/5: Tidlig funkishus. Har vært garveri i kjelleren

Reg.nr: 27.5: Kornsiloen

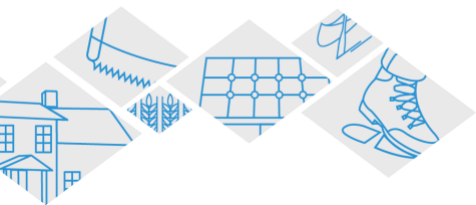
Reg.nr: 27.6: Bjørkelangen hotell 75/7

Reg.nr: 27.7: Setskogveien 76, Kurvfabrikken 75/51: Bolig/næringsbygg

Reg.nr: 27.8: Bjørkeveien 8, 73/31: Lundbergs forretningsgård bygget 1935

Reg.nr: 27.9: Bjørkelangen stasjon med vanntårn

Reg.nr: 27.10: Bjørkeveien 10, 73/39: Gammel apotekerbygning

Reg.nr: 27.43: Kornveien 2, 75/349: Villa

Reg.nr: 27.44: Kornveien 5, 75/31: Villa og sidebygning

Reg.nr: 27.45: Torvveien 2, 75/48: Verksted- og bolighus

Reg.nr: 27.46: Moseveien 8B, 75/105: Villa med eternittkledning

Reg.nr: 27.47: Moseveien 3, 75/289: Våningshus og låve

Reg.nr: 27.48: Moseveien 9, 75/84: Villa, bu og garasje

Reg.nr: 27.49: Briskebyveien 20, 75/122: Villa og garasje

Reg.nr: 27.50: Briskebyveien 31, 75/22: Sveitservilla og uthus

Reg.nr: 27.51: Torvveien 9, 75/118: Villa og garasje

Reg.nr: 27.52: Torvveien 11, 75/10: Villa med eternittkledning og garasje

Reg.nr: 27.53: Torvveien 13, 75/9: Villa

Reg.nr: 27.54: Briskebyveien 25, 75/85: Villa og garasje

Reg.nr. 27.47: Låve i gammelt tun i Briskebyen.

Begrunnelse for hensynssonen

Bjørkelangen sentrum står foran en rivende utvikling der det skal satses på fortetting rundt det som defineres som «prioriterte tettsteder» (Regional plan for areal og transport i Oslo og Akershus). Det er avgjørende for å kunne skape identitet og tilhørighet til et sted, at man tar med historien videre inn i fremtiden. Briskebyen er en viktig historisk epoke i tettstedets utvikling. Briskebyen var den andre større byggeperioden i området. Husene her er i hovedsak oppført etter andre verdenskrig og frem til 1970-tallet. Den helhetlige småhusbebyggelsen viser etterkrigstidens byggeskikk, med noen eldre bygninger innimellom som viser utviklingen som fant sted på begynnelsen av 1900-tallet.

Retningslinjer

Bestemmelsene for objekter som tidligere har blitt regulert til Spesialområde bevaring, eller allerede er vernet gjennom hensynssone, endres og tilpasses nye bestemmelser når det foreligger en ny områderegulering. Objekter foreslått til vern gjennom hensynssone får følgende retningslinjer:

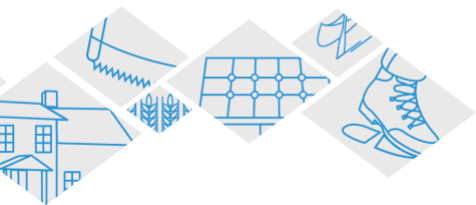
De registrerte bygningene i hensynssonen bør bevares.

Ved istandsetting bør arbeidene gjøres etter antikvariske prinsipper der mest mulig av gamle bygningsdeler bevares og repareres fremfor å byttes. Spesielt ytterkledning, vinduer, takteking og blikkenslagerarbeider er viktige elementer som man ønsker å bevare. I tilfeller der de gamle materialene ikke lar seg reparere bør det brukes nye materialer som har samme materialkvalitet og utførelse som de opprinnelige.

Tilbakeføring av fasader til tidligere dokumentert utseende kan godkjennes når dagens fasadekledning, takteking eller vinduer/dører ikke kan beholdes på grunn av skader.

Nye tiltak i hensynssonen bør tilpasses den verneverdige bebyggelsen både i volum, farge og utforming, og nye tiltak bør underordne seg den eksisterende bygningsstrukturen.

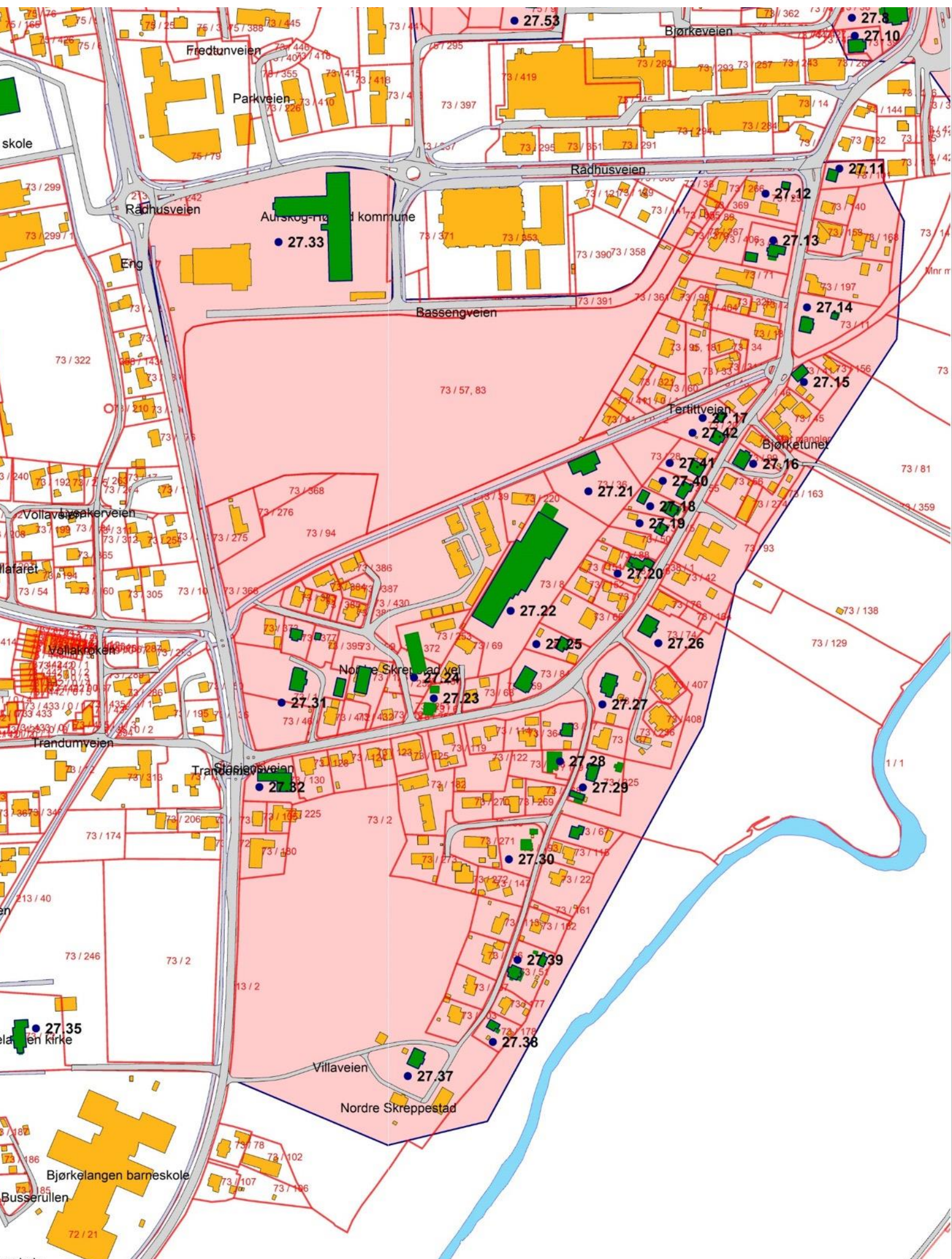
Viktige siktlinjer bør ivaretas.

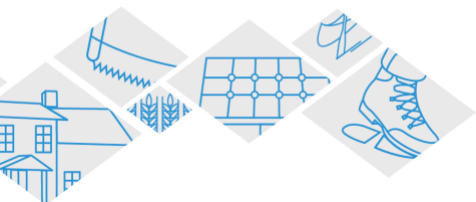

Reg.nr: 27.49: Villa fra tiden rundt 1960 Briskebyen.

B.1.10: Bjørkelangen syd

Lokalisering

Området dekker den søndre bebygde delene av Bjørkelangen sentrum.

Reg.nr. 27.17: Angivelig forhenværende transformator i Stasjonsveien.

Kort historikk

Tettstedet Bjørkelangen ligger på det som tidligere var eiendommene Skrepestad, Blikrud, Kjelle og Eid sin grunn.

Retten til å drive handel var fram til 1866 forbeholdt byene, og bygdene rundt Kristiania måtte reise dit for å skaffe varer som man ikke var selvberget med. Som resultat av den frigitte handelen ble det opprettet spare- og handelsforeninger. Skrepestad Spareforening var den første her i området og lå like syd for nåværende Bjørkelangen sentrum.

Bjørkelangen som tettsted oppstod først i årene rundt 1900. Da jernbanen kom til bygda ble det bygget en forretning vis a vis Bjørkelangen stasjon. Dette var begynnelsen på en liten stasjonsby som fram til i dag har hatt en jevn vekst.

Stedet fikk egen kirke, Bjørkelangen kapell, i 1925.

Etter kommunesammenslåingen i 1966 ble kommunesentret lagt til Bjørkelangen og nytt rådhus bygget. I de senere år har bibliotek, videregående skole, svømmehall og andre serviceinstanser blitt lokalisert på Bjørkelangen.

Reg.nr. 27.20: Kombinert villa og forhenværende bensinstasjon i Stasjonsveien

Registrerte kulturminner

Reg.nr: 27.11: Stasjonsveien 53, 73/101: Villa og butikk i funkisstil

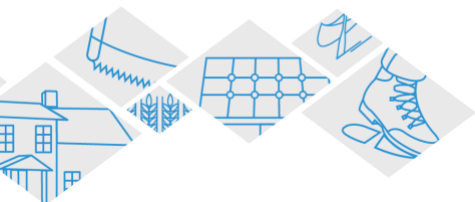
Reg.nr: 27.12: Rådhusveien 21, Bøglareholt 73/25: Bu

Reg.nr: 27.13: Stasjonsveien 60, Ringvold, 73/9: Villa i enkel sveitserstil med butikkpåbygg og uthus (Tidligere sikret med hensynssone)

Reg.nr: 27.14: Stasjonsveien 43, Alfheim, 73/11: Villa i sveitserstil og bu (Tidligere sikret med hensynssone)

Reg.nr: 27.15: Stasjonsveien 39, 73/41: Gammel forretning ved krysningpunkt for jernbanen og Stasjonsveien

Reg.nr: 27.16: Stasjonsveien 31C, 73/99: Forretningsbygg fra ca 1960

Reg.nr: 27.17: Stasjonsveien 40, 73/20: Gammel transformatorbygning i teglstein, senere brukt som uthus (Tidligere sikret med hensynssone)

Reg.nr: 27.18: Stasjonsveien 34, 73/44: Villa i sveitserstil og uthus (Tidligere sikret med hensynssone)

Reg.nr: 27.19: Stasjonsveien 32, 73/75: Villa i jugendstil (Tidligere sikret med hensynssone)

Reg.nr: 27.20: Stasjonsveien 28, 73/306: Forhenværende bensinstasjon med bolig og uthus/verksted i bakgården

Reg.nr: 27.21: 73/28: Forhenværende lokkstell i teglstein (Tidligere sikret med hensynssone)

Reg.nr: 27.22: Stasjonsveien 18, 73/8: Bussgarasje

Reg.nr: 27.23: Stasjonsveien 10, 73/63: Ombygd sveitservilla med uthus.

Reg.nr: 27.24: Stasjonsveien 8, 73/137: Telesentral?

Reg.nr: 27.25: Stasjonsveien 20, 73/77: Villa med mansardtak

Reg.nr: 27.26: Stasjonsveien 21, 73/74: Bolig- og forretningsbygg

Reg.nr: 27.27: Stasjonsveien 17, Bergan 73//7: Villa i sveitserstil, forhenv. bestyrerbolig for UH-banen (Tidligere sikret med hensynssone)

Reg.nr: 27.28: Villaveien 3, 73/149: Murvilla fra etterkrigstiden

Reg.nr: 27.29: Villaveien 2, 73/325: Villa med uthus og stakittgjerde (Tidligere sikret med hensynssone)

Reg.nr: 27.30: Villaveien 9, 73/193: Villa og garasje fra tiden rundt 1960

Reg.nr: 27.31: Stasjonsveien 2A, Skrepstad, 73/1: Våningshus, hage og portstolper. (Tidligere sikret med hensynssone)

Reg.nr: 27.32: Stasjonsveien 1, 73/130: Forhenværende bensinstasjon

Reg.nr: 27.33: Rådhuset

Reg.nr: 27.35: Bjørkelangen kirke med kirkegård (Tidligere sikret med hensynssone)

Reg.nr: 27.37: Villaveien 20, N Skrepstad, 73/2: Våningshus

Reg.nr: 27.38: Villaveien 18, 73/178: Villa med eternittkledning

Reg.nr: 27.39: Villaveien 14, 73/51: Villa, lekestue og uthus

Reg.nr: 27.40: Stasjonsveien 36, 73/55: Villa

Reg.nr: 27.41: Stasjonsveien 38, 73/35: Villa

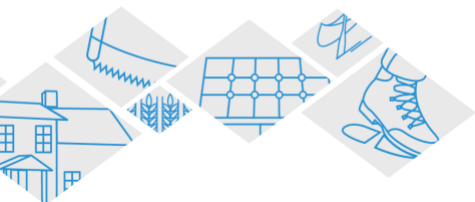
Reg.nr: 27.42: Stasjonsveien 40, 73/20: Villa

Stasjonsveien sett fra syd.

Begrunnelse for hensynssonen

Bebyggelsen i dette området visualiserer utviklingen av Bjørkelangen som tettsted gjennom de siste 120 årene. Langs Stasjonsveien og Villaveien finner vi den eldste bebyggelsen fra tettstedets utvikling. Mange av husene er fra tiden rundt 1900, og flere av disse har om- og påbygginger som viser utviklingen frem til ca 1970. Stasjonsveien var tidligere en typisk handelsgate med en rekke ulike forretninger kombinert med boliger. Bebyggelsen i Villaveien var, og er som navnet på veien antyder, en mer villapreget

bygningssmasse. Innimellom forretninger og boliger finner vi også rene næringsbygg, i hovedsak knyttet til kommunikasjon. Bevaring av bebyggelsen i dette området vil gi viktige kvaliteter til innbyggerne i området i fremtiden. Steder med historisk forankring oppfattes av mange som mer attraktive enn områder der alle spor etter fortid er fjernet.

Retningslinjer

Bestemmelsene for objekter som tidligere har blitt regulert til Spesialområde bevaring, eller allerede er vernet gjennom hensynssone, endres og tilpasses nye bestemmelser når det foreligger en ny områderegulering. Objekter foreslått til vern gjennom hensynssone får følgende retningslinjer:

De registrerte bygningene i hensynssonen bør bevares.

Ved istandsetting bør arbeidene gjøres etter antikvariske prinsipper der mest mulig av gamle bygningsdeler bevares og repareres fremfor å byttes. Spesielt ytterkledning, vinduer, taktekking og blikkenslagerarbeider er viktige elementer som man ønsker å bevare. I tilfeller der de gamle materialene ikke lar seg reparere bør det brukes nye materialer som har samme materialkvalitet og utførelse som de opprinnelige.

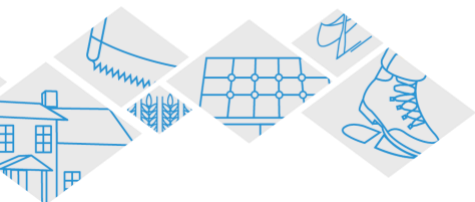
Tilbakeføring av fasader til tidligere dokumentert utseende kan godkjennes når dagens fasadekledning, taktekking eller vinduer/dører ikke kan beholdes på grunn av skader.

Nye tiltak i hensynssonen bør tilpasses den verneverdige bebyggelsen både i volum, farge og utforming, og nye tiltak bør underordne seg den eksisterende bygningsstrukturen.

Viktige siktlinjer bør ivaretas.

B.1.11: Fosserveien 250

Lokalisering

Villaeiendom beliggende langs Fosserveien.

*Reg.nr: 31.5: Modernistisk villa fra 1960-tallet.
Tegnet av den lokale arkitekten Mads Halvor Hanneborg.*

Kort historikk

Villaen ble bygget for familien Smith-Petersen på slutten av 1960-tallet. Huset er tegnet av den lokale arkitekten Mads Halvor Hanneborg.(1928–1999). Hanneborg bodde på gården Øsken, og han tegnet flere hus i kommunen. Blant annet våningshuset på Midtre Rakkestad, gnr/bnr 56/1 (1961). Villaen i Fosserveien er av de mest modernistiske husene han har tegnet.

Registrerte kulturminner

Reg.nr: 31.5: Modernistisk arkitekttegnet villa fra 1960-tallet.

Begrunnelse for hensynssonen

Fosserveien 250 er et flott eksempel på etterkrigsmodernismens eksperimenter med enkle, rektangulære former og horisontale linjer. Huset er ett av kommunens tre kjente arbeider tegnet av den lokale arkitekten Mads Halvor Hanneborg, og ett av hans mest modernistisk utformede verk.

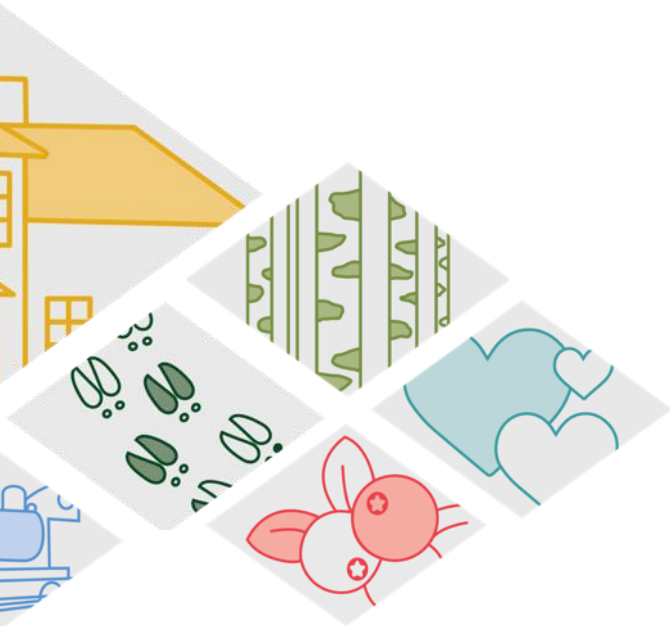
Retningslinjer

Den registrerte bygningen i hensynssonen bør bevares.

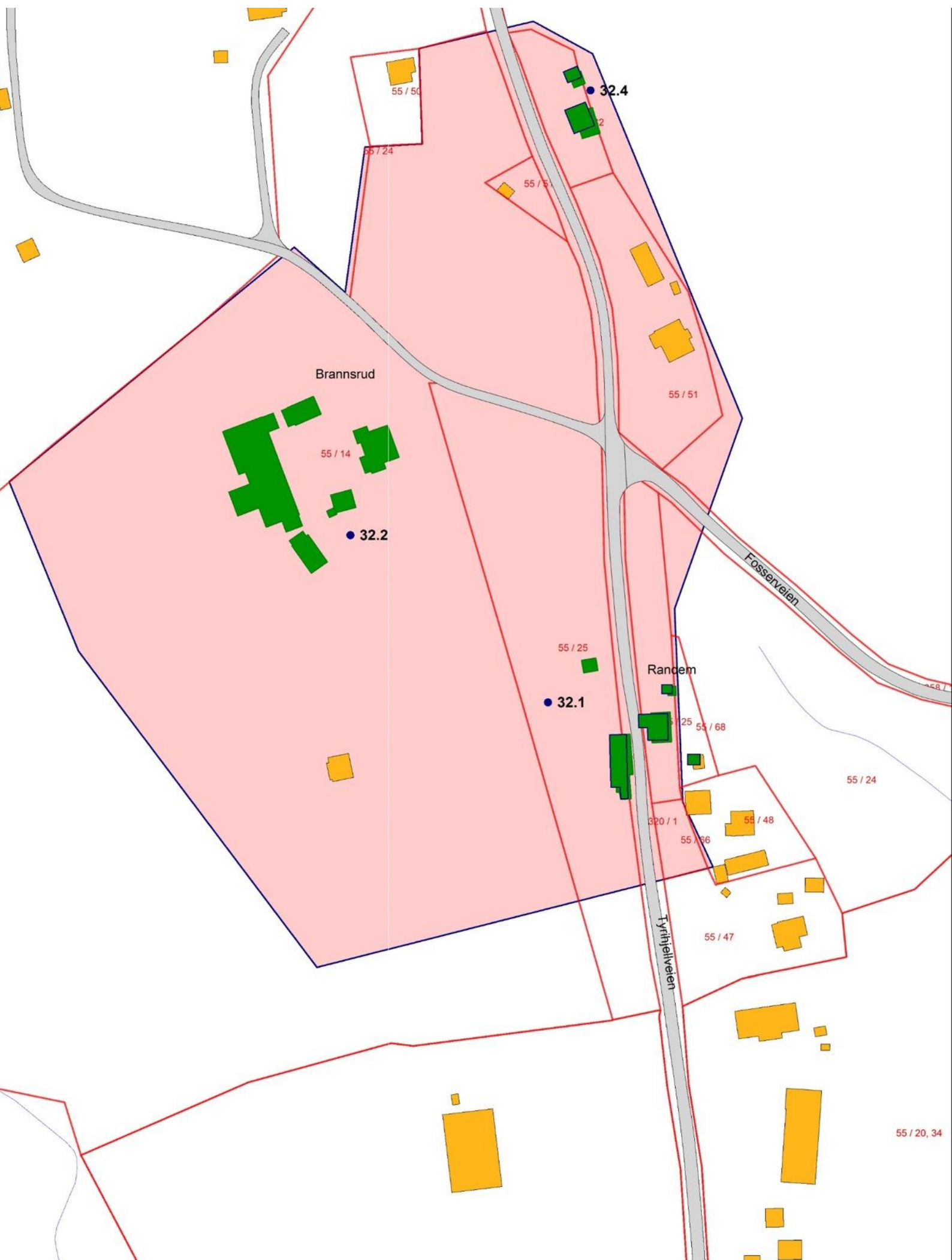
Ved istandsetting bør arbeidene gjøres etter antikvariske prinsipper der mest mulig av gamle bygningsdeler bevares og repareres fremfor å byttes. I tilfeller der de gamle materialene ikke lar seg reparere bør det brukes nye materialer som har samme materialkvalitet og utførelse som de opprinnelige.

Nye tiltak innenfor hensynssonen bør unngås, og eventuelle nye bygg bør underordne seg den verneverdige villaen både i volum, farge og utforming.

Den åpne siktlinjen fra den gamle jernbanelinja og opp mot Fosserveien 250 bør ivaretas.

B.1.12: Brandsrud

Lokalisering

Hensynssonen ligger mellom Mo og Fosser, og dekker deler av eiendommene Randem, 55/25, Brannsrud, 55/14, Aasli, 55/51 og Sørli 55/32

Reg.nr: 32.2: Tunet på Brannsrud er usedvanlig lite endret, og fremstår som autentisk fra begynnelsen av 1900-tallet.

Kort historikk

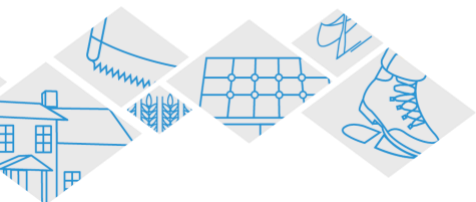
Området er et typisk jordbruksområde og ligger i en av kommunens mange «kroker». Eiendommene er middels store eller små. Området er lite preget av nyere boligbygging og næringsutvikling.

Registrerte kulturminner

Reg.nr: 32.1: Randem, Tyrihjellveien 215, 55/25: Villa med uthus, bu, utedo og jordkjeller.

Reg.nr: 32.2 Brannsrud, Tyrihjellveien 224, 55/14: Helhetlig gårdsanlegg bestående av våningshus, bu, vedskjul, vognskjul, grisehus og låve.

Reg.nr: 32. 4: Sørli, Tyrihjellveien 235, 55/32: Våningshus, uthus, steingjerde og bjørketre.

Reg.nr. 32.2: Våningshuset på Brannsrud har en spesiell utforming med kombinert sveiterstilstak og halvvalmet tak.

Begrunnelse for hensynssonen

Området fremstår som et kulturmiljø som er lite endret gjennom de siste 70 årene. Tettheten av verneverdige objekter, og preget av lite endring over lang tid, gjør området unikt i lokal sammenheng. Stedet viser også både gårdsbebyggelse og bebyggelse på mindre plasser side om side. Dette gjør stedet godt egnet i en formidlingsammenheng.

Reg.nr. 32.1: Bebyggelsen på Randem ligger som flanker på to sider av Tyrihjellveien. Tunet er komplett, og etter forholdene godt bevart.

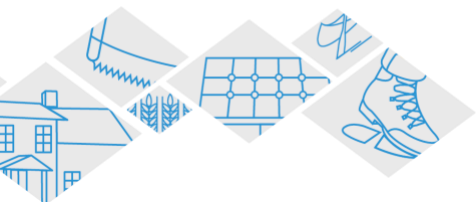
Retningslinjer

De registrerte objektene i hensynssonen bør bevares.

Ved istandsetting av de registrerte objektene bør arbeidene gjøres etter antikvariske prinsipper der mest mulig av gamle bygningsdeler bevares og repareres fremfor å byttes. I tilfeller der de gamle materialene ikke lar seg reparere bør det brukes nye materialer som har samme materialkvalitet og utførelse som de opprinnelige.

Nye tiltak innenfor hensynssonen bør unngås, og eventuelle nye tiltak bør tilpasses den verneverdige bebyggelsen både i volum, farge og utforming, og nye tiltak bør underordne seg den eksisterende bygningsstrukturen.

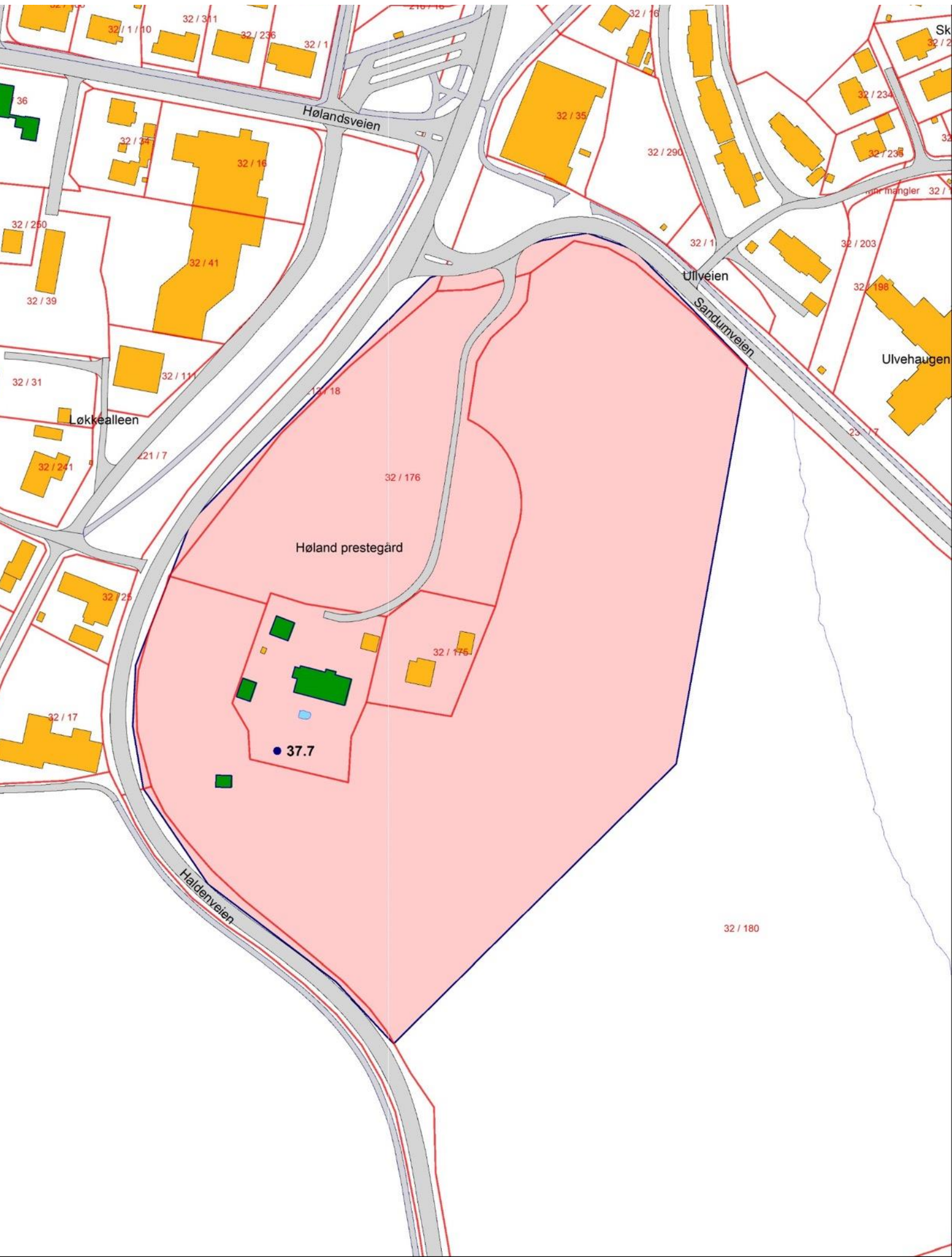
Viktige siktlinjer bør ivaretas.

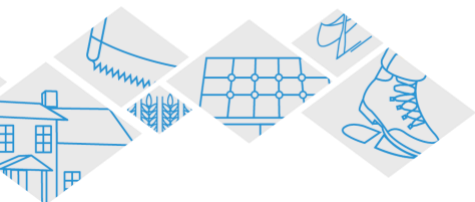

Reg.nr. 32.4: Husmannsstua på Sørli er usedvanlig godt bevart, og er en viktig bygning i det helhetlige kulturmiljøet rundt Brannsrud.

B.1.13: Løken, Høland prestegård

Lokalisering

Området ligger rundt tunet på Høland prestegård på Løken.

Reg.nr. 37.7: Hovedbygningen på Høland prestegård.

Kort historikk

Prestegården het opprinnelig Løken, og gården oppstår trolig i perioden mellom år 200 og 1000. Navnet Løken kan på lik linje med nabogården Skedsmo knyttes til ulike kappestrider som kan ha foregått på de gressgrodde slettene rundt gårdene.

Det har sikkert vært bosetting på stedet lenge før gården Løken oppsto. Funn fra eldre steinalder viser at mennesker har holdt til her i alle fall i 6000 år. Gravhauger i området rundt gården viser at stedet har hatt en funksjon også knyttet til kult i førkristen tid. Det er derfor, på lik linje med de fleste eldre kirkestedene i landet, naturlig at bygdas kirke ble lagt nettopp her.

Den første kirken på Løken ble trolig reist på 1100-tallet, og en ny kirke ble bygget på slutten av 1500-tallet. Om det har vært flere kirkebygg i mellomtiden er uvisst. Det gamle kirkestedet ble nedlagt i 1883, og ny kirke ble oppført ca 450 meter nordøst for den gamle.

Gården Løken ble trolig prestebolig kort tid etter at den første kirken ble oppført, og etter hvert byttet den navn til kun å hete Prestegården.

En brann i 1992 førte til at låven og den ene bua ble ødelagt, men den øvrige bebyggelsen er bevart, og tunet er fremdeles lesbart. Opplysningsvesenets fond solgte Prestegården i 1995.

Registrerte kulturminner

Reg.nr: 37/7: Høland Prestegård 32/1: Våningshus, bryggerhus, bu og utekjeller.

Begrunnelse for hensynssonen

Prestegården er en markant eiendom både historisk og som godt synlig i terrenget. Den er mer enn kun et gårdsbruk. Her har et av kommunens maktsentra ligget i nærmere 1000 år, og gården har gitt navnet til et helt tettsted.

Retningslinjer

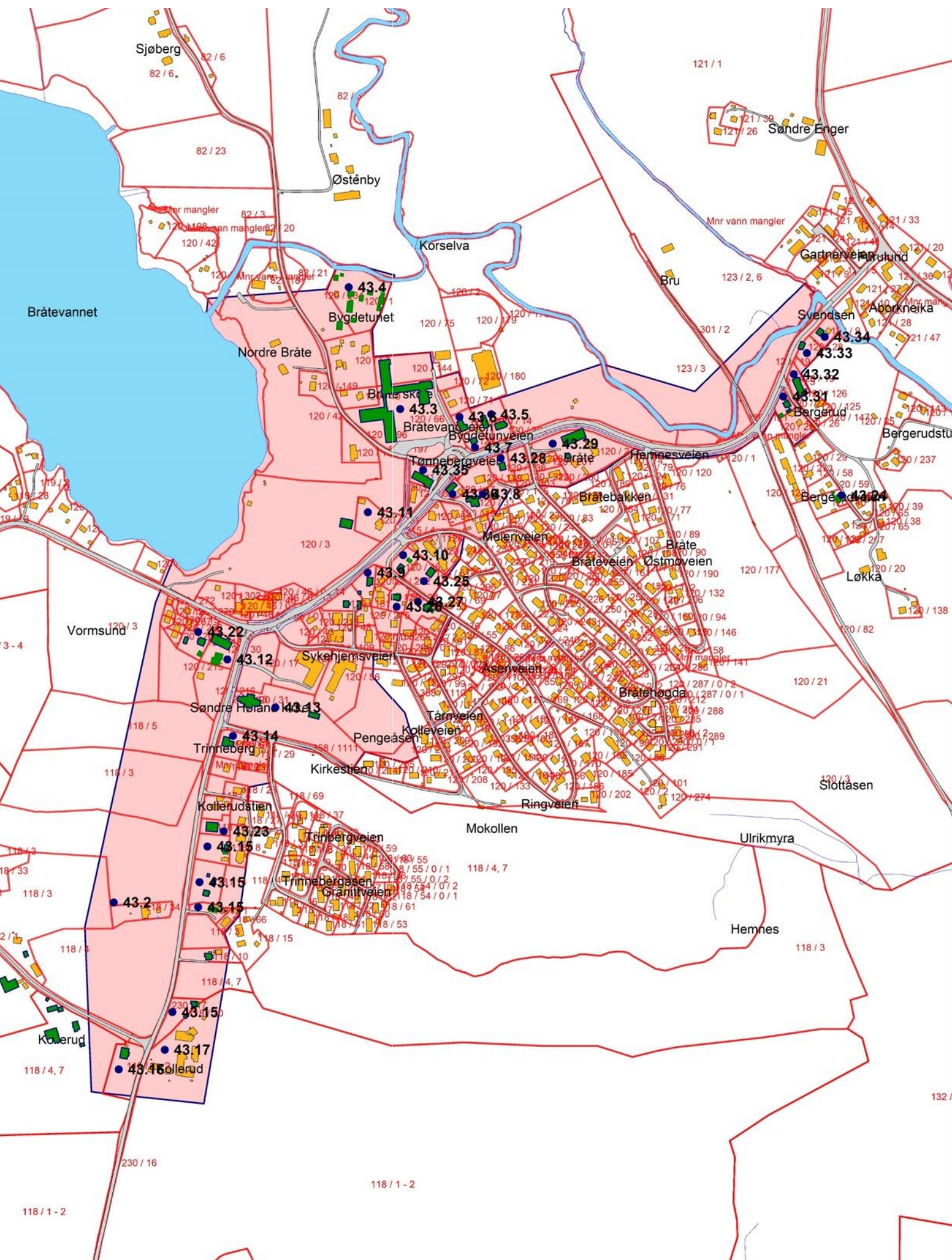
De registrerte objektene i hensynssonen bør bevares.

Ved istandsetting av de registrerte objektene bør arbeidene gjøres etter antikvariske prinsipper der mest mulig av gamle bygningsdeler bevares og repareres fremfor å byttes. I tilfeller der de gamle materialene ikke lar seg reparere bør det brukes nye materialer som har samme materialkvalitet og utførelse som de opprinnelige.

Nye tiltak innenfor hensynssonen bør unngås, og eventuelle nye tiltak bør tilpasses den verneverdige bebyggelsen både i volum, farge og utforming, og nye tiltak bør underordne seg den eksisterende bygningsstrukturen.

Viktige siktlinjer bør ivaretas.

B.1.14: Hemnes sentrum

Lokalisering

Området dekker hovedsakelig bebyggelsen på to sider langs Hemnesveien og Langstranda i Hemnes sentrum.

Reg.nr: 43.32: Kombinert bolig og forretningseiendom. Trolig oppført i mellomkrigstiden.

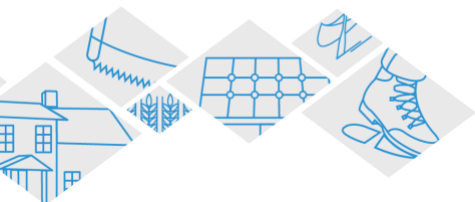
Kort historikk

Tettstedet Hemnes ligger på deler av de gamle gårdene Kollerud, Bråte og Enger, og der den største delen ligger på tidligere Bråtes grunn.

Utviklingen av Hemnes som tettsted begynte med bygging av skolebygning på Trindberg i 1856. Det menes at dette var medvirkende til at kirkestedet i 1861 ble besluttet flyttet fra nordenden av Øgdern (Hemnessjøen) og lagt vedsiden av skolen på Trindberg. Ny kirke sto ferdig i 1866, og den tok med seg navnet Hemnes til det nye stedet.

Få år senere, i 1870, kom Hemnæs Forbrugsforening som stedets første butikk, og grunnlaget for et tettsted var lagt. I 1874 fikk Hemnes postkontor, og i 1884 ble meieriet åpnet.

Med Jernbane og stasjon på Hemnes (1898) skjøt utviklingen for alvor fart. I 1921 ble Høland herred delt i to, og administrasjonen av det nye Søndre Høland herred ble lagt til Hemnes.

Reg.nr. 43.9 og 43.24: Bebyggelsen på Hemnes viser ulike stilperioder og formspråk. Her representert med henholdsvis jugendstil og funkis.

Registrerte kulturminner

Reg.nr 43.2: Kollerud, 118/3: To gravhauger

Reg.nr 43.3: Bråte skole, 120/66 og 144: Skolebebyggelse fra ulike perioder av 1900-tallet

Reg.nr 43.4: Bygdetunet, 120/42: Bygdemuseum med flere bygninger og anlegg

Reg.nr 43.5: Braathe Mellem, 120/14: Villa og uthus i barokk-stil

Reg.nr 43.6: Høland sparebank, 120/70.

Reg.nr 43.7: Hemnesveien 270, 120/68: Villa i etterkrigsstil.

Reg.nr 43.8: Hemnesveien 259, 120/33: Verksted i teglsteinskonstruksjon.

Reg.nr 43.9: Hemnesveien 241, 120/8: Villa i jugendstil og stabbur.

Reg.nr 43.10: Åsenveien 2, 120/45: Villa og uthus i funkisstil.

Reg.nr 43.11: Bråte, 120/3: Nyere våningshus i sveitserstil og hage med bjørketrær.

Reg.nr 43.12: Hemnesveien 217, 120/30: Eldre bensinstasjon og verksted med bolig i andre etasje.

Reg.nr 43.13: Søndre Høland kirke med kapell, kirkegård og murer, gjerder og beplantning.

Reg.nr 43.14: Trindberg, Kirkestien 1, 118/67: Forhenværende skole.

Reg.nr 43.15: Langstranda 36, 44, 56, 64: Villabebyggelse med sveitser- eller funkispreg

Reg.nr 43.16: Kollerud, 118/2: Villa i sveitserstil, steinmur, granhekk, hage og trær.

Reg.nr 43.17: Kollerud, 118/1: Gårdstun

Reg.nr 43.22: Hemnesveien 215, 120/13: Villa i sveitserstil, uthus i tegl og hageanlegg.

Reg.nr 43.23: Langstranda 34, 118/9: Menighetshus

Reg.nr 43.24: Hemnesveien 10, 120/81: Villa og uthus i funkisstil.

Reg.nr 43.25: Åsenveien 4, 120/51: Villa med portstolper, allé og hage.

Reg.nr 43.26: Åsenveien 1B, 120/34: Villa i funkisstil.

Reg.nr 43.27: Åsenveien 3, 120/53: Villa i funkisstil

Reg.nr 43.28: Bråteveien 3B, 120/236: Villa og hage med trapp

Reg.nr 43.29: Bråte, 120/2: Låve som fondmotiv og bu

Reg.nr 43.31: Bergerudveien 1, 120/27: Hus og uthus

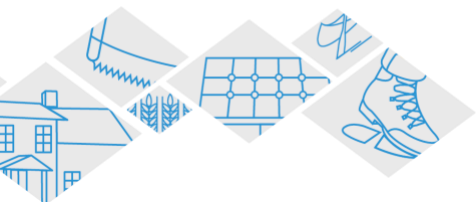
Reg.nr 43.32: Bergerudveien 2. 120/128: Villa

Reg.nr 43.33: Hemnesveien 331, 120/28: Villa

Reg.nr 43.34: Hemnesveien 335, 120/9: Villa

Reg.nr 43.35: Tønnebergveien 2, 120/49: Forretningsgård og boligeiendom.

Reg.nr 43.36: Hemnesveien 261, 120/47: Ombygd jugend-/funkisvilla.

Reg.nr. 43.34: Villabebyggelse fra første del av 1900-tallet i ytterkant av Hennes sentrum.

Begrunnelse for hensynssonen

Hemnes er det best bevarte tettstedet i kommunen. Her vises utviklingstrekk fra gravhauger og de gamle gårdene fra middelalderen via etableringen av et tettsted fra midten av 1800-tallet og frem til i dag.

Den stående bygningsmassen viser gjennom de ulike stilpregene et fint bilde av stedets utvikling.

Nærheten til bygdemuseet og skole gjør stedet ekstra egnet i formidlingsammenheng.

Reg.nr. 43.5: Herskabelig bygning med bevart uthus i samme stil.

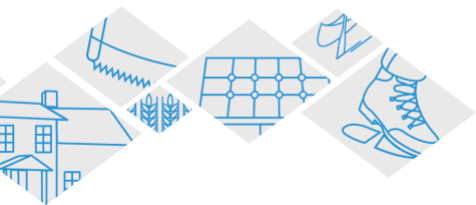
Retningslinjer

De registrerte objektene i hensynssonen bør bevares.

Ved istandsetting av de registrerte objektene bør arbeidene gjøres etter antikvariske prinsipper der mest mulig av gamle bygningsdeler bevares og repareres fremfor å byttes. I tilfeller der de gamle materialene ikke lar seg reparere bør det brukes nye materialer som har samme materialkvalitet og utførelse som de opprinnelige.

Nye tiltak innenfor hensynssonen bør tilpasses den verneverdige bebyggelsen både i volum, farge og utforming, og nye tiltak bør underordne seg den eksisterende bygningsstrukturen.

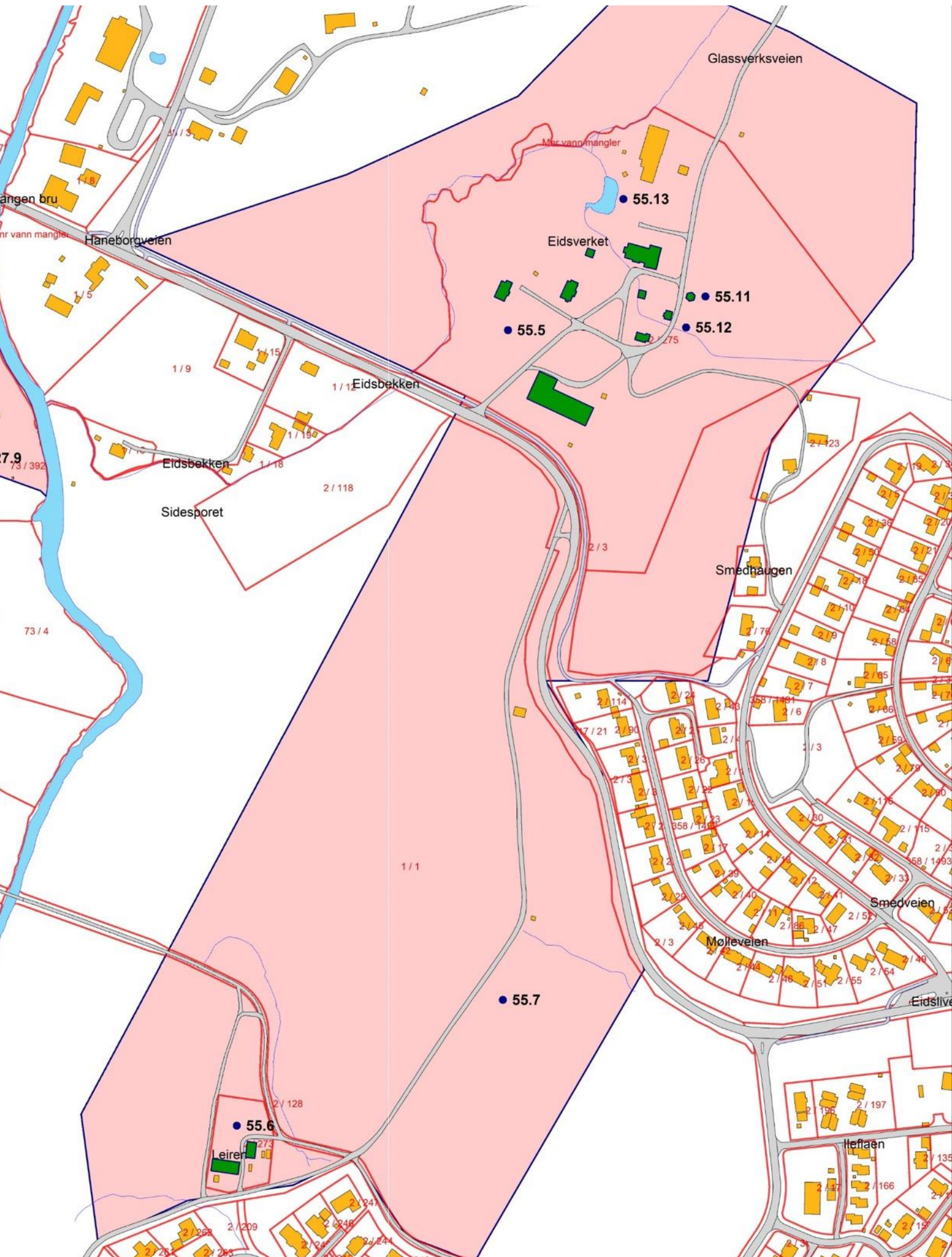
Viktige siktlinjer bør ivaretas.

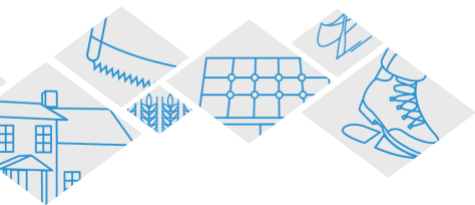

Reg.nr:43.14: Gamle Trinneberg skole ligger ved siden av kirken, og sammen forteller de en viktig historie om det tette båndet mellom kirke og skole i eldre tid.

B.1.15: Eidsverket og HV-leiren

Lokalisering

Området ligger øst for Bjørkelangen på to sider av Setskogveien

Reg.nr: 55.5: Den prektige og storslagne hovedbygningen på Eidsverket er unik i regional sammenheng.

Kort historikk

Eid er trolig en gård med opphav tilbake i yngre jernalder (ca 550–1050 e.Kr.).

På 1600-tallet vet vi at det var en skanse som del av forsvarslinjen mot Sverige på Skanseåsen.

På 1760-tallet ble det funnet jernmalm i Setskog, og eier av Eid startet jernverk på gården i 1765. Jernverket gikk konkurs i 1772.

I 1812 ble det startet glassproduksjon på gården, og rett etter et klede-veveri, kortfabrikk og papirmølle. Glassproduksjonen opphørte før 1820.

En ny industriepoke startet i 1840-årene da det både ble spikerverk og ljåsmie på Eid. Dette ble også en kortvarig affære, og stoppet på slutten av 1850-tallet.

Da begynte man med bomullsveveri, men også dette ble det slutt på etter kort tid.

Så ble det bygget mølle, sag og høvleri på eiendommen, og denne virksomheten varte helt til slutten av 1950-tallet.

Vannkraften fra Eidsbekken har vært viktig i over 500 år. Rundt århundreskiftet 1900 ble det montert en turbin koblet til en dynamo som ga området elektriskstrøm. Ny kraftstasjon ble bygget i 1941.

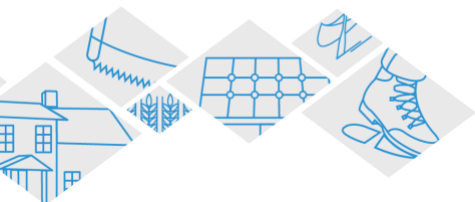
Det karakteristiske våningshuset på Eidsverket ble oppført på slutten av 1860-tallet.

Saugbruksforeningen i Fredrikshald kjøpte Eidsverket i 1901.

I 1941 ble det etablert en AT-leir på Eidsverkets grunn. Arbeidstjeneste var pliktarbeid som menn i vernepliktig alder ble satt til under okkupasjonstiden. AT-leiren var i drift til 1944 da den ble midlertidig bolig for tvangsevakuerte mennesker fra Nord-Norge. Etter krigen ble leiren brukt som interneringsleir for *landssvikere*. Senere brukte HV leiren som treningssted.

Reg.nr 55.5. Bua på Eidsverket er sekskantet.

Registrerte kulturminner

Reg.nr 55.5: Gårdsbebyggelse på Eidsverket, 2/275: Våningshus, bestyrerbolig, agronombolig, sekskantet bu, låve, kraftverk med rørgate, hageanlegg med alléer, beplantning og murte bekkeløp.

Reg.nr 55.6: Bjørkelangen leir, 2/273: AT-leiren

Reg.nr 55.7: Kulturlandskap, 1/1.

Reg.nr: 55.11: Tomt etter jernverket, 2/275

Reg.nr: 55.12: Tomt etter bomullsfabrikken, 2/275.

Reg.nr 55.13: Tomt etter glassverket, 2/275

Reg.nr: 55.6: En av to bevarte bygninger på «Leiren»

Begrunnelse for hensynssonen

Ingen steder i kommunen har en rikere og mer sammensatt industrihistorie innenfor et så lite område som det vi finner på Eidsverket. Den spennende

historien sett sammen med stedets historiske bygningsmasse gjør stedet unikt i regional sammenheng.

AT-leiren er et viktig minnesmerke over okkupasjonstiden og ulike skjebner gjennom krigsårene og i tiden etter.

Kulturlandskapet mellom Eidsverket og HV-leiren binder de to kulturmiljøene sammen på en flott måte.

Retningslinjer

Hensynssone H570_3 og H570_13 videreføres og utvides. Retningslinjene for den nye hensynssonen bør bli gjeldende.

De registrerte objektene i hensynssonen bør bevares

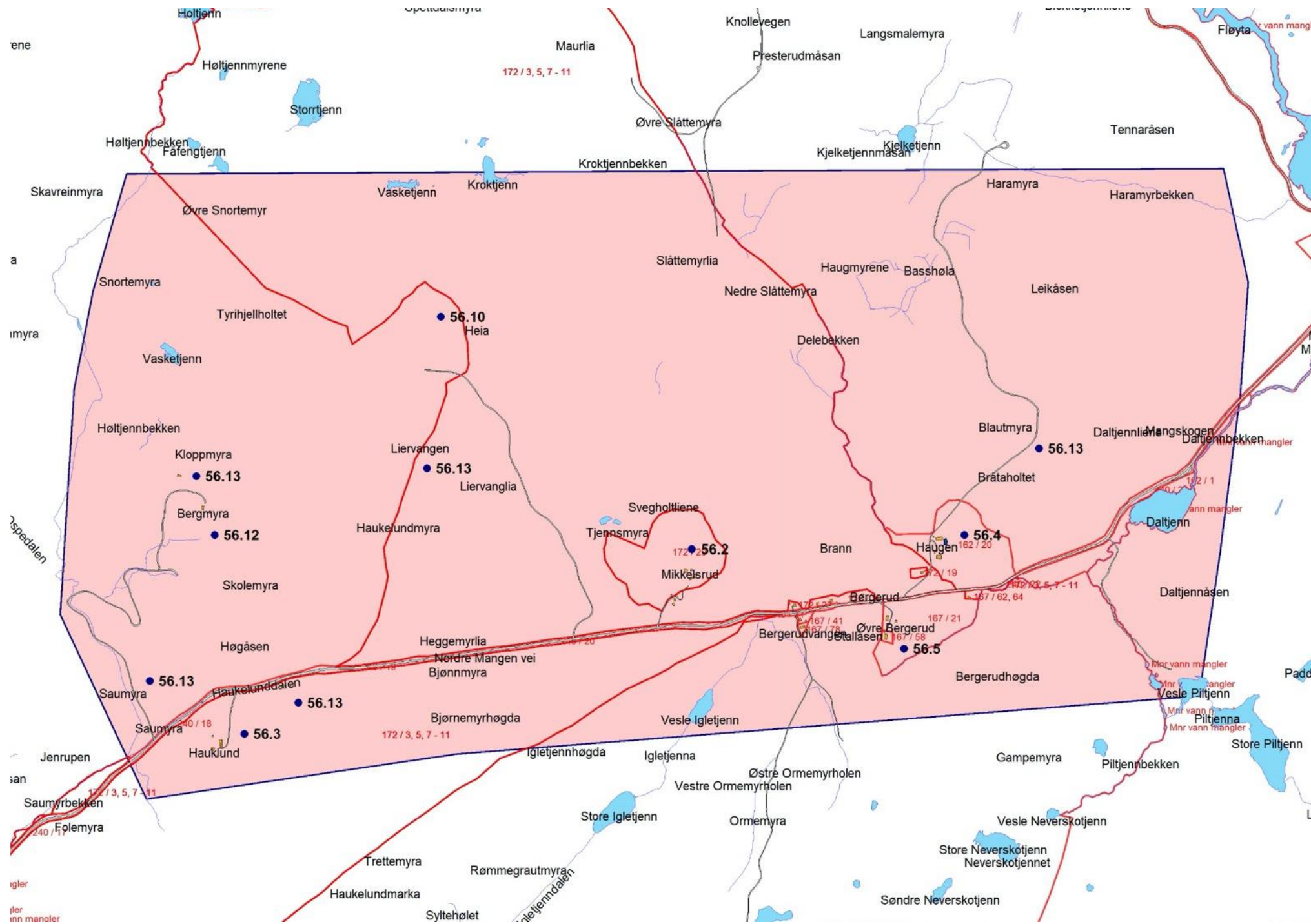
Ved istandsetting av de registrerte objektene bør arbeidene gjøres etter antikvariske prinsipper der mest mulig av gamle bygningsdeler bevares og repareres fremfor å byttes. I tilfeller der de gamle materialene ikke lar seg reparere bør det brukes nye materialer som har samme materialkvalitet og utførelse som de opprinnelige.

Nye tiltak innenfor hensynssonen bør tilpasses den verneverdige bebyggelsen både i volum, farge og utforming, og nye tiltak bør underordne seg den eksisterende bygningsstrukturen.

Kulturlandskapet innenfor hensynssonen og viktige siktlinjer bør bevares.

B.1.16: Mikkeldrud, Haukelund og andre skogfinneplasser

Lokalisering

Hensynssonene er lokalisert i skogsområdene mellom Nordby og Nordre Mangen.

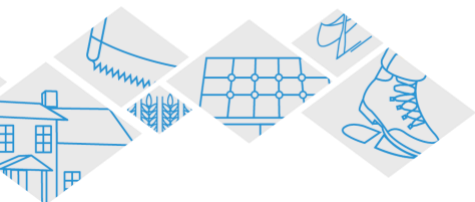

Reg.nr. 56.4: Tømmerlåven på Haugen er trolig fra slutten av 1700-tallet eller begynnelsen av 1800-tallet. Det er bevart tre slike låver på finneplassene mellom Ovlien og Nordby.

Kort historikk

Gjennom 1600-tallet var det en vesentlig finsk innvandring til skogområdene langs begge sider av svenskegrensa på Østlandet. Det var spesielt i søndre del av Hedmark, i Finnskogsområdet at mange slo seg ned, men også mange dro lengre syd inne i skogsområdene i Aurskog og Nes på Romerike. Særlig i skogområdene mellom Nordby gård og Nordre Mangen dukket det opp mange nye skogfinske bosetninger.

Spesielt for den skogfinske bosettingen var at de drev svedjebruk. Skog ble felt og tent på slik at de kunne dyrke svedjerug i asken. Denne måten å bruke skogen på ble mislikt av skogeierne som heller ville hugge skogen og selge den som byggematerialer.

Også husene til skogfinnene skilte seg ut fra norsk byggeskikk. De skogfinske tunene var mer tilfeldig organisert med større avstand mellom husene, og visse hustyper var kun å finne på finneplassene. Røykstuer var de vanlige våningshusene på de skogfinneplasser. Disse husene hadde en stor steinovn uten pipe. Røyken la seg som et røykteppe oppunder den knekte himlingen før røyken seg ut av en trekanal på taket.

Badstua var et annet obligatorisk hus på finneplassene. Også her var det en røykoven, men i mindre skala enn i bolighusene.

Det siste typisk finske huset var ria. Dette kan sammenliknes med den norske kjona, og var tørkehus for utresket svedjerug.

Mange skogfinneplasser i Aurskog ble fraflyttet rundt 1900, men mange ble også brukt videre som småbruk helt fram til vår tid. Det står ikke igjen noe av de typisk skogfinske hustypene i kommunen, men man mener at man kan se skogfinske trekk på flere tømmerlåver i området.

Reg.nr. 56.12: Våningshuset på Bergmyra.

Registrerte kulturminner

Reg.nr. 56.2: Mikkeldrud, 172/29: Våningshus, bu, potetkjeller, sauefjøs og tømmerlåve. Tufter etter smie, kvern og oppgangssag. Kulturlandskap med slåttemark og steinrøyser.

Reg.nr. 56.3: Haukelund, 172/3 m fl: Våningshus, bu, potetkjeller, tømmerlåve og tømmerfjøs og stalle og kulturlandskap med slåttemark og steinrøyser.

Reg.nr. 56.4: Haugen, 162/20: Tømmerlåve angivelig fra 1700-tallet.

Reg.nr. 56.5: Øvre Bergerud, 167/21: Våningshus, potetkjeller og låve med fjøs.

Reg.nr. 56.10: Heia, 172/3 m fl: Tufter etter finneplass. Terrassert kulturlandskap.

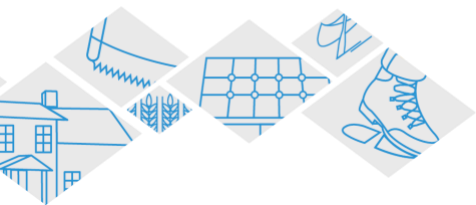
Reg.nr. 56.12: Bergmyra, 172/1: Våningshus, bu, sauefjøs, mur etter potetkjeller og fundament etter låve.

Reg.nr. 56.13: Diverse tufter etter finneplasser: Liervangen, Martinbråten, Kloppmyra, Haugbråten og Saugmyra.

Begrunnelse for hensynssonen

Den skogfinske bosetting på Romerike var størst i Mangenområdet. Derfor har Aurskog-Høland kommune et ekstra ansvar for å ta vare på denne delen av historien.

På mange av plassene er det kun tufter av husene igjen, men kulturlandskapet med gamle dyrkningsområder og steinrøyser er fremdeles godt synlige. Det er viktig at skogbruket tar særskilte hensyn når det foretas hugst i de gamle kulturområdene.

Reg.nr 56.2: Låven og sauefjøsset på Mikkelrud.

Retningslinjer

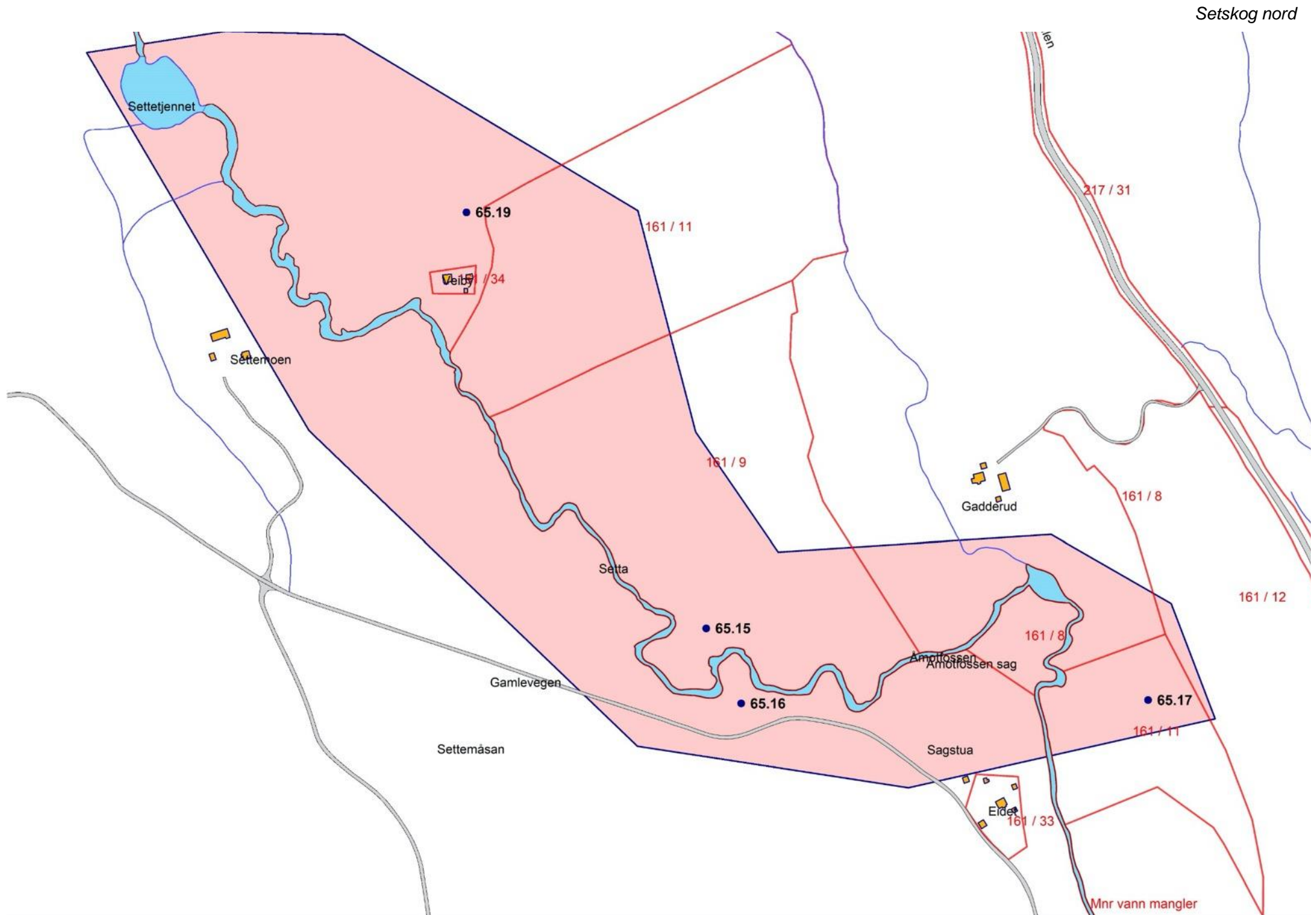
De registrerte objektene i hensynssonen bør bevares

Ved istandsetting av de registrerte bygningene bør arbeidene gjøres etter antikvariske prinsipper der mest mulig av gamle bygningsdeler bevares og repareres fremfor å byttes. I tilfeller der de gamle materialene ikke lar seg reparere bør det brukes nye materialer som har samme materialkvalitet og utførelse som de opprinnelige.

Nye tiltak innenfor hensynssonen bør holdes på avstand fra de gamle finnebosetningene. Eventuell ny bebyggelse på eksisterende tun innenfor hensynssonen bør tilpasses den verneverdige bebyggelsen både i volum, farge og utforming, og nye tiltak bør underordne seg den eksisterende bygningsstrukturen.

Kulturlandskapet innenfor hensynssonen og viktige siktlinjer bør bevares.

B.1.17: Setskog

Lokalisering

Hensynssonen dekker tre områder på Setskog: Jernmalmbruddet til Zitten Jernverk, Aamodtsaga ved Åmotd og skinnegangen, hvilebua og rester etter tømmerfløting ved Kolstadfoss.

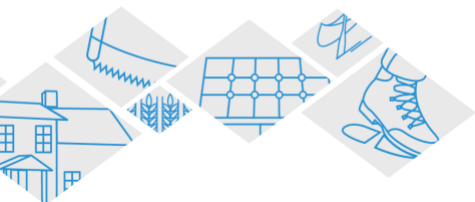
Reg.nr. 65.16: Fundamenter etter Aamodt sag.

Kort historikk

Zitten Jernverk

I 1760 ble det oppdaget jernmalm i fjellet Ørnekkollen nordøst for plassen Veiby under Åmot. Fem år senere sto en smelteovn klar ved Eidsverket, og jernproduksjonen hadde kommet i gang.

Malmen ble fraktet på slede fra bruddene på Setskog og ned til den bratte skråningen ved Stemtjennlia vest for Røytjenn. Der ble malmen tømt utfor stupet og ned til et mye lavere nivå. Dermed sparte de nesten to kilometer med hestetransport videre bort til Eidsverket. Jernverket gikk konkurs allerede i 1772, og det ble slutten på gruvevirksomheten på Setskog. Riktig nok ble det

gjort forsøk på gruvedrift igjen i 1850 og på begynnelsen av 1900-tallet, men dette førte ikke til varig drift.

Reg.nr. 65.19: Bruddstein etter leting etter jernmalm til Zitten jernverk.

Aamodt sag

Oppgangssaga ved Åmot ble påbegynt i 1861, og var trolig blant de siste oppgangssagene som ble bygget i området. Saga må sees i sammenheng med et omfattende kanalsystem fra Setten ved Bunes. Kanalen var over to kilometer lang og hadde flere sluser slik at tømmer kunne fløtes opp til saga. Høydeforskjellen fra Setten og opp til saga er ca 12 meter. Selve saga besto av fire sager i tillegg til et stort vannhjul som ga kraft til vinsjer som trakk opp tømmeret til sagene. I tillegg var det flere andre hus knyttet til driften.

Sagbruksvirksomheten hadde en kort periode. Allerede i begynnelsen av 1880-tallet ble Aamodt sag nedlagt. Dampmaskinen hadde da for lengst overtatt som energikilde til sagene, og sirkelsagbladet hadde blitt tatt i bruk.

Skinnegangen ved Kolstadfoss

På 1700- og 1800-tallet ble det en kraftig økning innen skogbruket i området. Særlig transporten av virket ut av skogen og ned mot Haldensvassdraget ble et viktig prosjekt med slusesystemer, hestejernbane og båtslep.

I 1892 ble det bygget en slepebåt med navnet Mjølner. Denne båten ble satt i drift for å trekke tømmer fra Mjermen og over Kolstadfoss til Setten. Ved Kolstadfoss er det et eid mellom Setten og Mjermen. For å få tømmeret over ble tømmeret sendt i ei renne ved fossen mens slepebåten kjørte inn på ei tralle på en anlagt skinnegang for så, for egen maskin, å trekke seg over høyden og rulle ned i vannet på den andre siden.

Registrerte kulturminner

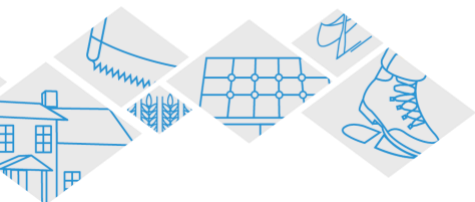
Reg.nr 60.2: Kolstadfoss, 148/1 og 148/6: Skinnegang og trasé etter banen som fraktet båten Mjølner over eidet ved Kolstadfoss. Hvilebu og rester etter tømmerrenna.

Reg.nr: 65.15: Koia, 161/9: Tufter etter gammel boplass

Reg.nr: 65.16: Aamodt sag, 2/175, 161/9 og 161/8: Rester etter sagbruk, steinfundamenter, vannrenne og kanalsystem.

Reg.nr. 65.17: Gamle ridevei til Bjørkelangen, 2/175 og 161/9.

Reg.nr: 65.19: Gruver fra jernverkstiden på 1760-tallet, 2/175: Flere dagbrudd i fjellet.

Reg.nr: 60.2: Kolstadfoss med båten Mjølner på vei over land mellom de to vannene Setten og Mjermen.

Begrunnelse for hensynssonen

Tømmerdrift har vært, og er fremdeles, en viktig næringsvei i kommunen, noe det nye kommunevåpenet også viser til. Anleggene ved Kolstadfoss og Åmotfossen er flotte minnesmerker over tømmervirksomheten mot slutten av 1800-tallet. Skinnegangen etter båten Mjølner er unik i nasjonal sammenheng og bør bevares.

Restene etter sagbruket i Åmotfossen er de største oppgangssagmurene som er bevart i kommunen, og disse sett i sammenheng med kanalen fra Setten og opp til saga og den gamle rideveien gjør anlegget til et av kommunens viktigste industrielle kulturmiljøer.

Merkene etter bryting av jernmalm i Ørnøkollen like nord for Aamodtsaga styrker kulturminnenes verneverdi ytterligere, og gjør området godt egnet i undervisnings- og formidlingssammenheng.

Retningslinjer

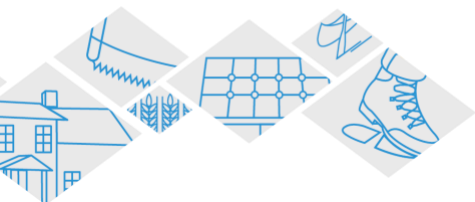
De registrerte objektene i hensynssonen bør bevares.

Ved istandsetting av hvilebua, skinnegangen og rester etter tømmerrenna ved Kolstadfoss, bør arbeidene gjøres etter antikvariske prinsipper der mest mulig av gamle bygningsdeler bevares og repareres fremfor å byttes. I tilfeller der de gamle materialene ikke lar seg reparere bør det brukes nye materialer som har samme materialkvalitet og utførelse som de opprinnelige.

Ved skogsdrift bør det tas særskilt hensyn til de registrerte objektene slik at de ikke påføres varige skader.

Nye anlegg innenfor hensynssonene bør unngås.

B.2: Enkeltobjekter og kulturmiljøer med spesiell høy verneverdi i Aurskog-Høland kommune, mulige fredningsobjekter

Av enkeltobjekter med høy verneverdi har kommunen flere som bør vurderes som fredningsverdige gjennom kulturminneloven. Enkeltobjektene som er listet opp bør sikres i en rekkefølge der objektenes sårbarhet er avgjørende for tidspunktet for tiltaket.

Disse objektene er:

- Aur prestegård, 192/513. Utvidelse til å gjelde hele gårdstunet med all bebyggelse, hageanlegg og beplantning.
- Brannsrud, 55/14. Helhetlig gårdsanlegg med bebyggelse fra tiden rundt år 1900. Sjeldent godt bevart.

TILTAK:

- Inngå nært samarbeid og dialog med grunneiere for å sikre god medvirkning i utredningsprosessen.
- Avklare med regional kulturminnemyndighet om noen av de foreslåtte objektene faller innenfor fredningsinstituttet.
- Samarbeide med Viken fylkeskommune for å gjennomføre en eventuell fredning av de nevnte objektene og kulturmiljøene.

**Aurskog-Høland
kommune**

Muligheter, miljø og mangfold

Kommunedelplan for kulturmiljøer 2021–2031